

BİZANSLI GÖZÜYLE TÜRKLER

GEORGES PACHYMÉRÉS

ÇEVİREN: ILCAN BİHTER BARLAS

BİZANSLI GÖZÜYLE
TÜRKLER

GEORGES PACHYMÉRÈS'İN "RELATIONS HISTORIQUES" ADLI
ESERİNDE YER ALAN TÜRKLER İLE İLGİLİ KAYITLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yayın No: 46

Tarih: 15

Bizanslı Gözüyle Türkler / George Pachymeres

Genel Yayın Yönetmeni / Ahmet İzci

Editör / Gaye Yavuzcan

Çeviren / İlcan Bihter Barlas

İç Tasarım / Adem Şenel

Kapak / Yunus Karaaslan

Baskı - Cilt / Ege Basım

Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. No.127/128

Zeytinburnu-İstanbul (0212) 544 75 72

1. Basım, Eylül 2009

İstanbul, Eylül 2009

ISBN: 978-9944-978-55-2

T. C. Kültür Bakanlığı Sertifika No:14111

© İlgi Kültür Sanat Yayıncılık 2009

İlgi Kültür Sanat Yayıncılık

Çatalçeşme Sokak. No: 27/10

Cağaloğlu / İSTANBUL

Tel: 0212 526 39 75

Belgegeçer: 0212 526 39 76

www.ilgiyayinevi.com

ilgi@ilgiyayinevi.com

BİZANSLI GÖZÜYLE TÜRKLER GEORGES PACHYMÉRÈS

Çeviren

İLCAN BİHTER BARLAS

Çevirmen: İLCAN BİHTER BARLAS

19 Ekim 1983'te Ankara'da doğdum. Babamın işi nedeniyle 1985 senesinde İzmir'e taşındık. İlkokulu İzmir Hakimiyeti Milliye ilkokulunda ortaokul ve liseyi ise İzmir Özel Tefik Fikret Lisesinde okudum. 2002 yılında girdiğim Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümünden 2006 yılında mezun oldum. Lisans öğrenimimin son senesinde hocam Prof. Dr. Mehmet Ersan'ın teşviki ve desteği sayesinde Fulcherius Carnotensis'in "*Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*" adlı eserinde yer alan Türklerle ilgili kayıtları içeren bir tez hazırladım. Mezun olduğum 2006 yılında Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünün Ortaçağ Yüksek Lisans Programına başladım. Şuanda da Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim dalı Doktora Programına devam etmekteyim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
ÖNSÖZ.....	9
KISALTMALAR.....	12
GİRİŞ	13
BİZANS KAYNAKLARI HAKKINDA	13
GEORGES PACHYMERES'İN HAYATI VE ESERLERİ	23

BİRİNCİ BÖLÜM

I.-VI. KİTAPLAR.....	27
KİTAP I.....	29
I/6 Türklerin Doğu Sınırındaki Dağları Zabtı.....	29
I/9 Kotis'in Tavsiyesi Üzerine Mikhail Palaiologos'un Türklerin Ülkesine Kaçışı	31
I/10 Palaiologos'un Türklerin Ülkesinden Dönüşü ve Stratigos [General] Olarak Batı Bölgesine Gönderilmesi [Makedonya Seferi]	32
KİTAP II	34
II/24 Tatarlar Tarafından Anadolu'nun İstilas ve Halifenin Başına Gelenler	34
II/25 Önceki İmparatorların Tatarlara Karşı Tavrı	37
KİTAP III.....	39
III/3 VIII. Mikhail'in Tatarlara ve Memlûklara Gönderdiği Elçiler.....	39
III/5 Memlûkların Suriye'yi Alması ve Nogay Olayı	41
III/25 Sultan İzzeddin ve Tatarlar	43
III/28 İznik'in Tatarlar Tarafından İstila Edilmesine Dair Yanlış Bilgilendirme.....	50
KİTAP V	55
V/4 Nogay ve Tatarların Geçmişleri, İlk Hükümdar ve Yasa Koyucuları	55
KİTAP VI.....	59
VI/21 Tralles'in Türkler Tarafından Tekrar Alınışı.....	59
VI/35 VIII. Mikhail'in Sébastokrator Jean'ı (Teselyalı Ioannes Dukas'ı) Yenmek İçin Tatarları Çağırması	60

İKİNCİ BÖLÜM

VII. XIII. KİTAPLAR.....	63
KİTAP VII.....	65
VII/1 İmparator Andronikos'un Tatar Sorununu Çözmesi.....	65
KİTAP IX.....	68
IX/14 Aleksios Philanthropenos ve Türkler.....	68
IX/26 Kuzeydeki Tatarlar ve Svetoslav	68
IX/27 Tokta'nın İmparatorla Yaptığı Evlilik Antlaşması.....	71
KİTAP X	72
X/25 Mouzalon'un İzmir Bozgunu.....	72
X/30 Tatar Koutzimpaxis Olayı.....	76
KİTAP XI.....	78
XI/9 Genel Yıkım ve Toplu Göç.....	78
XI.21 Anadolu'da Türklerin İlerleyişi ve Halkın Mutsuzluğu.....	80
XI/25 Menderes Derebol'da Meydana Gelen Olaylar	88
XI/27 Matzoukatos Diğer Adıyla Jean Choïroboskos.....	90
KİTAP XII	93
XII/1 Doğu Tatarlarının Hani Gazan.....	93
KİTAP XIII.....	96
XIII/3 Türklerin Doğuya Geçişlerinin Engellenmesi.....	96
XIII/4 Alanların ve Türköllerin Ayrılışı.....	97
XIII/9 Kouboukleia'nın Türkler Tarafından Alınması	99
XIII/13 Thyraia ve Ephese'nin Alınması.....	100
XIII/15 Melik İsak.....	102
XIII/22 Yeni Bir Melik İsak Olayı	104
XIII/29 Yine Melik İsak ve Türklerle İlgili Bir Olay	107
XIII/35 Trıkokkia'nın Türkler Tarafından Alınması.....	109
SONUÇ.....	113
BİBLİYOGRAFYA.....	117

ÖZET

IV. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden Bizans İmparatorluğu ve Türkler arasındaki ilişkiler, Türk tarihi için çok önemli bir dönemi kapsamaktadır. Pachymeres'in 1255-1308 yılları arasında Anadolu'da cereyan eden olayları anlatan ve bu dönemi de içine alan "Relations Historiques" adlı eserinde Türklerle ilgili birçok bilgi bulunmaktadır. Pachymeres 27 Temmuz 1302'de gerçekleşen Bafes Savaşında Osmanlı Devletinin kurucusu olan Osman Bey'den bahseden ilk tarihçidir. Eserde Kıpçak hanları Batu, Berke ve Tokta'yla komutan Nogay'dan; Selçuklu Sultanları Gıyaseddin Keyhüsrev, İzzettin Keykavus, oğulları Mansur ve Mesut, kardeşi Rükneddin Kılıçarslan'dan; Dobruca'daki Sarı Saltuk'a; İlhanlı hanları Abaka, Argun, Geyhatu, Gazan ve Olcaytu'ya ayrıca Karasi, Germiyan, Menteşe, Osmanlı Beyliklerine kadar tarihimiz için birçok değerli bilgiden de bahsedilmektedir. Bu bilgilerin yanı sıra eserde başka kaynaklarda bulunmayan veya diğer kaynaklardaki bilgileri tamamlayan önemli kayıtlar bulunmaktadır.

Eserde tarihimizle ilgili bu kadar önemli bilgilerin yer alması bizi bu konuda çalışmaya itmiştir. Bizde "Georges Pachymeres'in Relations Historiques Adlı Eserinde yer alan Türkler ile İlgili Kayıtların Değerlendirilmesi" adlı çalışmamızda yer alan Türkler ile ilgili kayıtları tespit edip, bu kayıtları diğer kaynaklar ve araştırma eserlerin ışığında değerlendirdik.

ÖNSÖZ

Roma İmparatorluğu, Kavimler Göçü'yle başlayan karışıklıklardan sonra M.S. 395 tarihinde doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Batı kısmı 476'da yıkılmış, doğu kısmı da varlığını 1453'de Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesine kadar sürdürmüştür.

Doğu Roma İmparatorluğunun kendisine *Basileia tön Romania* (Roma İmparatorluğu) ya da sadece *Romania* demesine rağmen, Alman tarihçi Hieronymus Wolf'un 1557'de *Corpus Historiae Byzantinae* adlı eserini yayımlanmasının ardından, Batı Avrupa'da İmparatorluktan "Bizans" olarak bahsedilmeye başlanmıştır.

Türk kavimleri ile Bizans İmparatorluğu arasındaki ilk yakın ilişkiler Avrupa Hunları döneminde başlamış ve yıkılışına kadar çeşitli Türk topluluklarıyla devam etmiştir. Tüm bu mücadeleler süresince Bizans İmparatorluğu bir şekilde topraklarını korumayı başarmış, ancak XI. Yüzyıldan itibaren bu durum değişmiştir. Bizans'ın hâkimiyeti altında olan Anadolu, aynı yüzyılda Türklerin eline geçmeye başlamıştır.

Selçuklu Devleti'nin kurulmasından önce Anadolu'ya düzenlenmeye başlanan Türkmen akınları, devletin kurulmasıyla daha da hızlanmış; 1071 Malazgirt zaferinden sonra durum Türklerin Anadolu'da bağımsız bir devlet kurmalarına kadar ulaşmıştır. Kutalmışoğlu Süleymanşah tarafından kurulan bu devlet, başta İznik olmak üzere Batı Anadolu'daki birçok Bizans şehrini hâkimiyeti altına almıştır.

Türklerin bu ilerleyişinin ciddi boyutlara ulaşması ve Selçuklu Türklerinin Marmara sahillerine kadar dayanıp İstanbul'u bile tehdit edecek gücü elde etmeleri, Bizans İmparatorluğunun Papalıktan yardım istemesine yol açmıştır. Bu talep üzerine yaklaşık iki yüz yıl süren ve Ortaçağı karakterize eden en önemli olaylardan biri olan Haçlı Seferleri başlamıştır. Türkler ve Haçlılar arasında birçok kanlı mücadeleye neden olan bu sefer, sonunda Bizans'ın da zararına bir hal almıştır.

IV. Haçlı seferi sonucunda Haçlılar, Bizans'ın başkenti olan İstanbul'u ele geçirerek 1204'te bir Latin İmparatorluğu kurmuşlardır. Haçlıların el koymadığı Bizans topraklarında ise bağımsız küçük Bizans devletleri kurulmuştur. Bu devletlerin en güçlüsü İznik'te ortaya çıkmış, 1261 senesine gelindiğinde ise İznik generallerinden Mikhail Palaiologos, İstanbul'a girerek Latin egemenliğine son vermiş ve İznik imparatorlarından IV. Ioannes'i tahttan indirerek VIII. Mikhail adıyla taç giymiştir. Bizans'ın yeniden doğduğu bu dönemden yıkılışına kadar geçen süre, Türkler ve Bizans İmparatorluğu arasındaki belki de en yoğun ilişkilerin yaşandığı dönemdir.

1261'de Bizans'ın başkentini yeniden ele geçirdiği dönemde oraya taşınanlardan biri de Georges Pachymeres'dir. Zamanla İmparatorluk içinde önemli mevkilere gelen ve Patriklik mahkemesinde bile görev yapmış olan Pachymeres, İmparatorluk ailesine ve devlet işlerine yakın olma fırsatı bulmuştur.

Yazdığı eseriyle XIII. yüzyılın en önemli yazarları arasında yerini alan Pachymeres'in "*Relations Historiques*" adlı eseri, 1255-1308 yılları arasında da konu aldığı için, aslında Georgios Akropolites'in eserinin bir devamı niteliğindedir. Yazar anlattığı dönemi bizzat yaşamış ve yaşadığı olayları özenle kaleme almıştır. Zamanın en büyük siyasi tarihçisi olarak sağlam ve klasik bir bilgi donanımına sahip olduğu eserinde görülmektedir. Eser VIII. Mikhail'in devri için de olduğu kadar II. Andronikos'un hükümdarlığının ilk devresi içinde oldukça önem taşımaktadır. Eserde Anadolu'nun Türkler tarafından fethi, Katalan birliğinin savaş seferleri, Sırp, Bulgar ve Memlûk, hatta Moğollar hakkın-

da verdiği bilgiler açısından çok önemlidir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu için eser ayrı bir önem taşımaktadır. Eserde, 1300 yıllarında Batı Anadolu'da gelişen Türk hâkimiyeti, beyliklerin kurulduğu bölgeler, Bizans'ın Türkler'e karşı mücadelesi hakkında da zengin bilgiler bulunmaktadır.

Pachymeres, 27 Temmuz 1302'de gerçekleşen Bafeus Savaşı dolayısıyla Osmanlı Devletinin kurucusu olan Osman Bey'den bahseden ilk tarihçidir. Eserde Kıpçak hanları Batu, Berke ve Tokta ile komutan Nogay'dan; Selçuklu Sultanları Gıyaseddin Keyhüsrev, İzzettin Keykavus, oğulları Mansur ve Mesut, kardeşi Rükneddin Kılıçarslan'dan; Dobruca'daki Sarı Saltuk'a; İlhanlı hanları Abaka, Argun, Geyhatu, Gazan ve Olcaytu'ya; ayrıca Karasi, Germiyan, Menteşe, Osmanlı Beyliklerine kadar tarihimiz için birçok değerli bilgiden de bahsedilmektedir.

Bu eserin Türk tarihi açısından bu kadar önemli bilgiler içermesi bizi, Batı dillerine çevrilmiş olan kaynağı dilimize çevirerek Türklerle ilgili kayıtları bulup, bu kayıtları diğer kaynaklar ve araştırma eserler ışığında değerlendirmeye sevk etmiştir.

Çalışmamız sırasında ana kaynak olarak Pachymeres'in eserinin 1984-1999 yılları arasında Vitalien Laurent ve Albert Failler tarafından Paris'te yayımlanan neşrini kullandık. Eserin metni bu baskıda dört cilt halinde yayımlanmıştır. Beşinci ciltte ise metnin indeksi bulunmaktadır. Bu metin eserin bilimsel gerekliliklere cevap veren en iyi yayımıdır.

Öncelikle beni bu konuda çalışmaya teşvik eden ve çalışmalarımın her aşamasında yardımlarını ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Ersan'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca her türlü sorunumda vakit ayırıp yardımcı olan Dr. Yusuf Ayönü'ye göstermiş olduğu ilgiden dolayı, eşim Ömer Barlas'a ve aileme ise bana her zaman destek oldukları için teşekkür ederim.

İlcan Bihter Barlas

İzmir 2008

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
çev.	çeviren
DGBİT	Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
dpn.	dipnot
HÜED	Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
İA	İslâm Ansiklopedisi
İÜEFY	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
İÜEFİD	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
Sa.	Sayı
s.	sayfa
TA	Türk Ansiklopedisi
TAD	Türkiyat Araştırmaları Dergisi
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TİD	Tarih İncelemeleri Dergisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
TTKong.	Türk Tarih Kongresi

GİRİŞ

BİZANS KAYNAKLARI HAKKINDA

Ortaçağ Türk tarihi üzerine yapılan çalışmalar için kısıtlı sayıda malzeme veya yazılı eserle yetinmek zorunluluğu vardır. Bununla birlikte Türk tarihinin Çince, Arapça, Farsça gibi yabancı kaynakları arasında IV. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar Türklerin çeşitli ilişkilerde bulunduğu Bizans devletinin kaynakları da önemli yer tutmaktadır. Bizans İmparatorluğu tarihçileri Ortaçağ boyunca Hunlar, Sabirler, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kumanlar, Oğuzlar, Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve İmparatorluğa geçiş süreci için ayrıntılı ve zengin bilgiler verirler. Bizim üzerinde çalıştığımız kaynak Bizans'ın son dönemine aittir. Bizans tarihçiliğinin gelişimini görebilmek için çalıştığımız kaynağa, yani Pachymeres'e kadar geçen sürede kaleme alınan kaynak eserler hakkında kısaca bilgi vermeyi gerekli gördük. Türk tarihi açısından birinci derecede önem taşıyan bu kaynakları ilk, orta ve son dönem olarak incelemenin faydalı olacağı kanısındayız.

PRISKOS – EXCERPTA DE LEGATIONIBUS

448 yılında Bizans sarayında Atilla'ya gönderilen elçilik heyetinde elçi Maksimos'un yanında muavin olarak görev almış ve kaleme aldığı bu eserinde Avrupa Hunlarının siyasi, tarihi ve ekonomik yapısı hakkında çok değerli bilgiler vermiştir. Elçilik heyeti yolda Sofya'ya uğramış ve burada kendilerine verilen ziyafette Hunlar, Atilla'nın ilahî menşeli, Roma imparatorunun ise sadece insan olduğunu beyan etmişlerdir. Priskos'un ifadesine göre, Bizanslılar bu işe çok hayret etmişler ve Bizanslılarca barbar sayılan birinin nasıl ilahî menşeden olabileceğini bir türlü anlayamamışlardır. Priskos eserinde Hun sarayı, buradaki törenler, devlet teşkilatı ve Atilla'nın şahsiyeti hakkında ayrıntılı bilgi vererek Hun imparatorunun diplomatik maharetini hayranlıkla ifade eder.

MAURICIUS – STRATEGIKON

Mauricius askeri el kitabı olan bu eserini VI. yüzyılın sonu VII. yüzyılın başında yazmıştır. Bu eser sadece Bizans savaş sanatının tarihi değil, Avarlar ve Türk kavimleri hakkında da bilgi içermektedir.

MIRACULA S. DEMETRIİ –**AZİZ DEMETRIOS'UN MUCİZELERİ**

Slav ve Avarların VI. yüzyılın sonu VII. yüzyılın başında Selanik üzerine yaptıkları saldırıları büyük bir canlılık ve çok sayıda gerçekçi ayrıntı ile tasvir eder.

IOANNES KINNAMOS – HISTORIA

Kinamos, kendi ifadesine göre İmparator II. Ioannes'in 1143 de ölümünden kısa bir süre sonra doğmuştur. Yine kendisinin belirttiği üzere daha delikanlılık çağına ulaşmadan yani çok genç yaşta imparatorluk sekreteri olmuş, ayrıca Anadolu'da Türklere, Balkanlarda Macarlara ve Sırp'lar'a karşı yapılan savaşlara katılmıştır. Özel hayatı ve ailesi dışında pek fazla bir bilgimiz yoktur. Ancak İtalya'da yaşayan tanınmış bir aileden olduğuna ve İstanbul Trakya bölgesine göç ettiğine dair bazı kayıtlar vardır. Kinamos'un ayrıca sarayda hazine bölümünde görevli olduğuna ve denizcilik işleri bölümünde memur olduğuna dair iddialar vardır. Kinamos, Moravcsik'in iddiasına göre 1203 yılına doğru ölmüştür.

Kinamos bu eserinde XII. yüzyılda Bizans'da hüküm süren Komnenos hanedanının iki imparatoru II. Ioannes (1118-1143) ve oğlu I. Manuel'in (1143-1180) saltanat dönemlerini kaleme almıştır. Eserin başlığından da anlaşıldığı gibi, esas ağırlık Manuel devrine aittir. Ioannes'in saltanat dönemi özet halinde oldukça kısa şekilde ele alınmış olup, yirmi dokuz sayfadan oluşan birinci kitapta bitirilmiştir. Esas amacının hizmetinde bulunduğu ve büyük hayranlık duyduğu İmparator Manuel'in devrini yazmak olduğu bellidir. Eserin Manuel'in ölümüne kadar gelmesi beklenirken Türkiye Selçukluları ile yapılan Myriokephalon savaşının anlatımının başladığı yerdeki sayfanın sonunda eser kesilivermiştir. Ne yazık ki bundan sonraki sayfalar kayıptır.

Kinamos'un bu eseri dönemin Anadolu Türk tarihi ile ilgili verdiği bilgiler göz önüne alındığında özellikle bizim için vazgeçilmeyecek bir öneme sahiptir. Onun 300 sayfalık eserinin yaklaşık 80 sayfası Türklerle savaşlara ve diplomatik temaslara ayrılmıştır. Özellikle Ortaçağ Anadolu tarihi üzerinde yapılan ça-

¹ İlk dönem Bizans kaynakları için bkz. Melek Delilbaşı, "Türk Tarihinin Bizans Kaynakları", *Cogito*, Bizans Özel Sayısı, İstanbul 1999, s. 339-351.

lışmalar için kısıtlı sayıda malzeme veya eserle yetinme zorunluluğu vardır. Bu durum göz önüne alındığında XII. Yüzyılda Anadolu'da yaşanan olaylarına ışık tutan ve ufkumuzu genişleten olayları daha iyi çözmemizi sağlayan bu eser Prof. Dr. Işın Demirkent tarafından Türkçeye tercüme edilerek yayınlanmıştır².

NIKETAS KHONIATES – HISTORIA

Niketas, kesin olmamakla beraber 1155 yılında Phrigny bölgesinde Denizli yakınlarındaki Honas'da doğmuştur. Varlıklı bir aileye mensup olan Niketas 9 yaşında iken dini eğitim gören ağabeyi Mikhaıl'ın yanına İstanbul'a gönderilmiştir. Burada devlet idaresi üzerine iyi bir eğitim görmüştür. 1180 yılında önce imparatorluk sekreteri, daha sonra da hep saray içerisinde bulunmuştur. Zamanla yüksek hâkim olarak atanmış, III. Haçlı seferi sırasında da Filibe valisi olan Niketas'ın Angelos'lu İmparatorlar döneminde mevkisi iyice yükselmiş ve sarayda maliyeci olmuştur. Ama taht değişikliğiyle bu görevinden azledilmiştir. Bu olay onu çok üzmüştür. 1204'te İstanbul'un Latinlerin eline geçmesinden sonra ailesiyle birlikte İznik'e gitmiş ve orada da sarayda idarecilik görevinde bulunmuştur. Özel hayatı konusunda bilgimiz kısıtlıdır sadece çok sayıda çocuğu olduğu bilinmektedir. Ölüm tarihi de tam olarak belli değildir ve bu konuda çeşitli görüşler olsa da, ağabeyi Mikhaıl'ın verdiği bilgiler onun 1220 yıllarına kadar yaşadığı yönündedir.

Historia adlı eseri 21 kitaptan oluşan geniş kapsamlı bir kaynaktır. Bu eseri ile XII. yüzyılın başından XIII. yüzyılın ilk yıllarına kadar uzanan döneme damgasını vurmuştur. Niketas eserinde Bizans İmparatorluğu ile Türkiye Selçuklu Devleti arasında cereyan eden savaşlara, siyasi ve ticari ilişkilere değinir. Bu eser, çağdaşı olan Müslüman, Latin, Süryani ve Ermeni yazarların eserleri ile karşılaştırıldığında Selçuklu tarihii-

le ilgili verilmeyen birçok bilgiyi içermesi açısından, Anadolu Türk tarihi bakımından çok değerli bir kaynaktır. Eser Prof. Dr. Işın Demirkent tarafından Türkçeye tercüme edilerek yayınlanmıştır.³

ANNA KOMMENA – ALEXIAD

Anna, 2 Aralık 1083'de İmparator Alexios KOMNENOS ile eşi Eirrene'nin ilk çocuğu olarak İstanbul'da doğdu. Anna'yı henüz sekiz yaşındayken babasından önce egemenlik süren ve babasını evlat edinen İmparatoriçe Maria'nın oğlu ile nişanladılar da bilmediğimiz bir nedenle bu nişan bozuldu. 1097 yılında babasının isteğiyle Anna bir diğer Rum soylusuyla evlendi. Bu evlilikte çok mutlu olduğunu, kocasına büyük sevgi ile bağlandığını biliyoruz. Eşinin ölümüne dek kırk yıl onunla aynı yastığa baş koydu. Kocasının imparator olması için kardeşine karşı sarayda entrikalar çevirse de bunu başaramadı. Ve ellidört yaşında eşini kaybederek dul kaldı. Anna, çağına göre çok iyi eğitim görmüş bir kadın olarak araştırmaya, öğrenmeye, bilgiye, yazmaya düşküncüydü. Babasını, annesini ve çok sevdiği eşini kaybedince kendi küçük dünyasına kapandı, kendini okumaya araştırmaya ve yazmaya verdi. İşte Alexiad bu dönemde uzun bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıktı. Anna'nın kaç yaşındayken öldüğü tam olarak bilinmese de 1153'te öldüğü sanılmaktadır.

Anna, Alexiad adlı eserini akıp giden zamana karşı yeni bir anıt dikmek için yazdığını söyler. Türk, Bizans ve Haçlılar tarihinin kesişme dönemini, yani 1071-1118 senelerini anlatmaya girişirken, öncelikle amacının İmparator babasının başarılarını çağlar ötesine taşımak olduğunu belirtmektedir. Dönemin olaylarını, entrikalarını, savaşlarını, ünlü kişilerini, İstanbul'daki sarayı ve oradaki yaşamı, zamanın toplumsal kurumlarını, geleneklerini anlatan ve pek çok önemli kişinin portrelerini başarıyla çizen

2 Işın Demirkent, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, İstanbul 2001.

3 Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı Ve Yağmalanması*, İstanbul 2004. Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, İstanbul 2006.

Anna, Türklerle yapılan savaşları, Büyük Selçuklu Sultanlığı ile Türkiye Selçukluları arasındaki ilişkileri de çok ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Eser Türkçeye tercüme edilerek yayınlanmıştır⁴.

MIKHAIL PSELLOS – KHRONOGRAPHIA

Mikhail Psellos Bizans'ın belki de dünyanın ilk hümanisti sıfatına layık olan çok yönlü bir filozof ve yazardır. Psellos, 1018'de İstanbul'da doğdu. Orta halli fakat saygı değer bir Lonca ailesinin ikinci çocuğuydu. Annesinin ısrarıyla öğrenimine devam etse de on altı yaşında maddi problemler nedeniyle okulundan ayrılmak zorunda kalarak çalışmaya başlamıştır. On yaşlarında bile Homeros'un İlyada'sını ve birçok şiiri ezbere ve duygulu bir şekilde okuyabiliyordu. Babasını kaybedince onun vasiyetine uyarak öğrenimine devam eden Psellos henüz yirmi dört yaşındayken döneminin tüm bilimlerini öğrenmiş çok bilgili bir gençti. Önce sarayda sekreterlik görevine başlasa da, kısa zamanda ihtirası, hitabet kabiliyeti ve engin bilgisi sayesinde sarayın en nüfuzlu kişilerinden biri olmuştur. Fakat taht değişikliklerinden sonra politik hayattan uzaklaşmayı ve Olympos manastırına çekilmeyi uygun gören Psellos kısa sürede keşişler arasında yaşayamayacağını anlayarak tekrar politik hayatına dönse de pek başarı sağlayamamış, kesin olmamakla beraber 1081'de ölmüştür.

Psellos'un Khronographia adlı eseri II.Basileios'un 976'da tahta çıkışından VII. Mikhail'in henüz tahtta bulunduğu 1077 yılına kadar Bizans'ın bir yüzyıllık dönemini içine alan uzun bir kroniktir. Khronographia adı esere bizzat yazarın kendisi tarafından verilmiştir. Tarih yazıcılığının geleneksel kurallarına göre oluşturulan eserin birinci bölümü oldukça gerçekçi ve bağımsızdır. Bu bölüm yedi kitaptan oluşmaktadır ve kendi içinde iki alt başlığa ayrılabilir. İkinci bölüm ise VII. Mikhail tahta iken onun isteği ile gözetim altında yazıldığından, kuşkulu ve taraflıdır. Tıpkı bir methiye gibidir. XI. yüzyılın önemli bir tarih

kaynağıdır, kendisinden sonra gelen hatta çağdaşı olan Bizans tarihçileri onun eserinden pek çok paragrafı kendi kitaplarında kullanmışlardır. Eser Prof. Dr. Işın Demirkent tarafından Türkçeye tercüme edilerek yayınlanmıştır⁵.

NİKEPHOROS GREGORAS – HISTORIA ROMAE

Bu eser otuz yedi kitaptan oluşmaktadır. 1204-1359 seneleri arasındaki olayları içine alan eser, Pachymeres'in eserinin hem baş tarafını tamamlar, hem de devamı niteliğindedir. Gregoras'ın özellikle 1351-1359 seneleri için kaydettikleri, kendi yaşayıp gördüğü olaylar olması açısından önem taşımakta ve esere XIV. yüzyılın ilk yarısı için çok önemli bir kaynak olma niteliği kazandırmaktadır. Bu eser, XIII. ve XIV. yüzyıl Türk tarihi ve Türk-Bizans münasebetleri açısından çok zengin malzemeler içermektedir.

4 Anna Komnena, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, Türkçe çev. Bilge Umar, Ankara 1996.

5 Demirkent, Mikhail Psellos'un Khronographia'sı , Ankara 1992.

SON DÖNEM BİZANS KAYNAKLARI⁶

DUKAS – HISTORIA

Dukas, çağdaşı olan diğer tarihçiler arasında Türkler hakkında en fazla bilgi veren tarihçi sıfatını kazanmıştır. Hayatı hakkında eserinde verdiği kayıtlar dışında fazla bilgiye sahip değiliz. Hatta ilk adı doğum ve ölüm tarihleri de kesin olarak bilinmemektedir.

Eserinde öğrendiğimize göre büyük babası Mikhail Dukas İstanbul'un ileri gelen ailelerinden birine mensup olup, İoannes Kantakuzenos ile V. İoannes arasındaki mücadeleye Kantakuzenos taraftarı olarak katıldığından kaybedince hapse atılmış ve sonra Aydın emirine sığınmıştır. Âlim ve tabip olduğundan geri kalan hayatını burada geçirmiştir. Dukas da büyük ihtimalle büyük babasının sığındığı Efes civarında doğmuştur. Ailesinin daha sonra buradan göç edip Cenovalılarla münasebet kurduğu, Dukas'ın 1421'de Foça'da Cenovalı bir ailenin kâtibi olmasından anlaşılmaktadır. Osmanlılarla yazışmalarda da bulunan Dukas, daha sonra Midilli adasının hükümdarının hizmetine girerek bu ailenin diplomatik faaliyetlerini yürütmüştür. 1452'de Türklerin İstanbul'u almak için Dimetoka'da yaptıkları hazırlıklara da şahit olmuştur. 1455'de Rodos üzerine gönderilen Türk filosunu burada karşılayarak amirale armağanlar vermiştir. Bu arada yıllık vergiyi Sultana takdim etmek görevi de ona ait olduğundan Türklerle yakın ilişkiler kurmuş, onları tanımak ve dillerini öğrenmek fırsatı bulmuştur. 1462'de Midilli'nin Türkler tarafında zaptından sonra bir süre daha yaşadığı anlaşılan tarihçinin, nereye sığındığı ve nerede öldüğü kesin olarak bilinmemektedir.

Dukas'ın 1453-1462 seneleri arasında kaleme alınan bu eseri kırk beş bölüme ayrılmıştır. Dukas eserine dünya tarihini anlatmakla başlar ve Âdem'den Palaiologos'lara kadar olan olayların

sadece çok kısa bir özetini verir. Eserde Anadolu Beyliklerinin kurulmasına da çok kısa değinildikten sonra 1359 senesine kadar Osmanlıların Bizans toprakları üzerinde yerleşmeleri anlatılmaktadır. İstanbul'un fethi sırasında şehirde bulunmayan yazar, İstanbul'a daha sonra gelerek olayları yaşamış olanlardan dinlemiş ve duyularını da dile getirerek, şehrin Türkler tarafından fethini kaleme almıştır.

LAONİKOS KHALKOKONDYLES – HISTORIAE

Atina'nın tanınmış ailelerinden birine mensup olan müellifin 1430 senesi civarında doğduğu, 1490 sıralarında da öldüğü tahmin edilmektedir. Babası Atina'da cereyan eden taht mücadeleleri yüzünden ailesiyle Peloponnes'e göç ederek orada Mistra despotunun hizmetine girmiştir. Yine bu aileden birinin Mistra despotu tarafından Sultan II. Murad'a elçi olarak gönderildiği bilinmektedir. 1449'da Laonikos'un daha önce Mora despotu olan İmparator XI. Konstantinos ile İstanbul'a gitmesi kuvvetle muhtemeldir. Fakat eserinden de anlaşılabacağı üzere İstanbul'un muhasarası sırasında kendisi şehirde bulunmamaktadır. Fetihten sonra Girit'e, İtalya'ya veya Atina'ya gittiği hususunda değişik görüşler vardır. Bunlardan en kuvvetlisi Türklerin, 1458'de Atina'yı fethetmelerinden sonra oraya dönerek geri kalan ömrünü burada geçirdiğidir. Nitekim eserinde sık sık rastlanan Türk rivayetleri ve Mora'da olan olayları çok iyi bilmesi onun Türk hâkimiyeti altında yaşamış olduğunu kabul etmemize sebep olmaktadır. Eseri on kitaba ayrılmış olup, 1298-1463 seneleri arasındaki olayları kapsamaktadır. Bununla birlikte bazı olaylar 1487'ye kadar uzanmaktadır. Buna göre bu tarihten sonra, 1490 civarında öldüğü sanılmaktadır.

Khalkokondyles, eserine Grekler merkez olmak üzere, dünya tarihinin kısa bir özetini yapmakla başlar. Bizans'ın çöküşü nedeniyle yazılan bu eserin ana konusunu ise Türklerin o zamana kadar yaşayan kavimler arasında nasıl kuvvetlenerek Grekleri mağlup edip geri çekilmeye zorladıkları, Osmanlı Devletinin kuruluşu ve gelişmesi, Anadolu ve Balkanlardaki ilerlemeleri teş-

6 Son dönem Bizans kaynakları için bkz. Delilbaşı, *a.g.m.*, s.342-351.

kil etmektedir. Böylece bu eserin bir Osmanlı tarihi olduğu ileri sürülebilir.

GEORGİOS SPHRANTZES – MİNUS VE MAJUS KRONİĞİ

30 Nisan 1401'de İstanbul'da doğan Georgios uzun yıllar Palaiologos hanedanına hizmet etmiş olan bir aileden gelmektedir. Kendisi de onaltı yaşından itibaren sarayda bulunmuş ve daha sonra değişik görevlerle bu hanedana hizmet etmiştir. Elçilik görevi ile 1424'de Sultan II. Murad'a gönderilmiş, 1426'da Turhan Paşa'yı ziyaret etmiş, 1447'de Trabzon'a ve 1448'de Sultan II. Murad'a Konstantin'in tahta çıkışını haber vermek üzere gitmiştir. Ayrıca Patras, Isparta, Sisam gibi yerlerde valilik yapmıştır. 1451'de İstanbul'a dönen Georgios'a Megalos Logothetis unvanı verilmiştir. Şehrin Türkler tarafından fethinde İstanbul'da bulunan tarihçi bir ara esir düşmüşse de daha sonra özgürlüğüne kavuşarak Mora'ya kaçmış ve burada Thomas Palaiologos'un hizmetine girmiştir. Mora'nın zaptından sonra da Korfu'ya kaçarak geri kalan ömrünü burada geçirmiştir.

Georgios'un yazdığı iki kitap bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Minus Kroniği 1401-1477 seneleri arasındaki olayları anlatır. İkincisi ise Majus Kroniği 1258-1481 seneleri arasında cereyan eden olayları kapsamaktadır. Fakat ikinci kitabın XVI. yüzyılda Monemvasia Metropolit Makarios Melissenos tarafından yazılmış olduğu ispat edilmiştir.

MİKHAİL KRÍTOVULOS – HİSTORÍA

Çağdaşı olan diğer tarihçiler gibi onun hakkında da pek fazla bilgi sahibi değiliz. İmroz'un ileri gelen ailelerinden birine mensup olan Mikhail'in 1410'da doğduğu tahmin edilmektedir. İmroz'un yönetimi 1456'da kendisine verilmiştir. 1463 senesinde Osmanlı-Venedik savaşı patlak verince İmroz geçici olarak Venediklilerin eline geçmiş Mikhail'de 1466'da İstanbul'a göç etmiştir. Daha sonra Halkidikya yarımadasında meşhur Aynaroz Manastırı'na çekilerek burada keşiş olarak ölmüştür.

Mikhail eserini Fatih Sultan Mehmed'e ithaf etmiş, önsözünde de belirtildiği üzere eseri Sultanın başarılarını anlatmak amacıyla kaleme almıştır. Eser 1451-1467 seneleri arasındaki olaylardan bahsetmekte olup beş kitaba ayrılmıştır. İlk dört kitabın her biri üçer yıllık, beşinci kitap ise dört yıllık bir dönem kapsamak ve Fatih Sultan Mehmed'in icraatlarını anlatmaktadır. İstanbul'un fethi sırasında şehirde bulunmayan tarihçi, daha sonra olayları görgü tanıklarından dinlemek suretiyle İstanbul'un muhasara ve zaptını etraflı bir şekilde anlatmaktadır. Türkçesi 1910'da Tarih-i Osmanî mecmuasında tefrika halinde yayımlanmaya başlanan eser, 1928'de İzmir milletvekiliği yapmış Karolidi Efendi tarafından Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sani başlığı altında yayımlanmıştır.

İOANNES ANAGNOSTİS – DİĞİSİS

Müellif Sultan II. Murad'ın 1430 yılındaki Selanik seferinin görgü tanığıdır. Bir din adamı olan İoannes, eserini 1453 senesinden sonra kaleme almıştır. Eserinde Selanik'in fethinden önce Sultan Murad'ın barışçı politikası sayesinde Venedik yönetimindeki Rum halkın Türk taraftarı olduğuna değinmektedir.

PACHYMERES'İN HAYATI VE ESERLERİ⁷

İstanbullu olan Pachymeres, 1242 senesinde İznik'te doğdu. 1261'de başkent yeniden Bizanslılar tarafından ele geçirildiğinde buraya taşındı. Sainte-Sophie'de diyakozluk yapmış, patrikliğin mahkemesinde çalışmış, keşişlere hocalık yapmış daha sonra da saraya çağrılarak altı üst düzey görevliden oluşan grubun arasına girmiştir. Onun bu durumu Pachymeres'in kilise hayatını yakından tanımasını, İmparatorluk ailesi ve yine İmparatorluğun üst düzey görevlileriyle yakın ilişkiler içinde olmasını sağ-

7 Georges Pachymeres, *Relations Historiques*, I, notlar Albert Failler, Fransızca çev. Vitalien Laurent, Paris 1984, s. XIX-XXIII.

lamıştır. Başlıca kilise görevlilerinden olan II. Athanes d'Alexandrie, Theodose Prinkips ve özellikle 1276'dan 1282 senesine kadar İstanbul Patrikliği yapan Jean Bekkos ile dostluk bağı kurmuştur.

Pachymeres, tarihinde kendi görevleriyle ilgili bilgiler vermiş olsa da özel hayatına hiç değinmemiştir. Tarihinin ilk altı kitabında VIII. Mihail Palaiologos döneminde yani on üçüncü yüzyılın sonlarında meydana gelen olayları anlatır. Bu İmparator İstanbul'u yeniden canlandırmış ve yazarımız da onun dönemini sağlıklı, dengeli ve tarafsız bir şekilde ele almıştır. Eserindeki açıklığa eserin başında verdiği içerik bölümü örnektir.

Eser 1307 senesinde aniden son bulur. Ayrıca eserin son bölümleri, geçen olaylarla aynı zamanda kaleme alınmamıştır. Eserin neden burada bitirildiği bilinmemekle beraber buna o dönemde altmış beş yaşına ulaşmış olan yazarın bir hastalığının, ölümünün ya da bambaşka bir olayın neden olduğu düşünülebilir. Pachymeres'in arkadaşı Manuel Philes onun onuruna bir mezar taşı metni hazırlamış, ancak bu metne, ne yazık ki, bir tarih koymamıştır. Monacensis adlı tablo bize yazarın bir portresini ulaştırmaktadır, ancak XIV. yüzyılın ortalarında yapılan bu eserin ressamının modelden mi çizim yaptığı, yoksa hayal gücünü mi kullandığı hâlâ bilinmemektedir.

Tüm bunlara rağmen Georges Pachymeres, bugün özellikle "*Relations historiques*" adlı eseri, ki on üçüncü yüzyılın ikinci yarısı için en iyi Bizans kaynağıdır, sayesinde oldukça ünlüdür. Ancak yazarın tek eseri bu değildir.

Pachymeres'in Eserleri:

1. *Relations historiques*: Yazarın en uzun eseri olan bu kaynak gerçekten eşsiz ve orijinaldir. XIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIV. yüzyılın ilk yarısı açısından son derece önemli olan bu eser, Bizans tarihiyle beraber XIII. yüzyılın ikinci yarısı Türk ve Bulgar tarihleri açısından önemli bir kaynak olma özelliği göstermektedir. Ayrıca

Moğolların, Selçukluların ve Osmanlıların içtimai yaşamı hakkında bilgilerin yer aldığı önemli Bizans kaynaklarından. 1835'de Bonn'da tabının I. ve II. cildi I. Bekkerus tarafından neşredilmiştir.

2. *Epitomé de la Philosophie d'Aristote*: On iki kitaptan oluşan bu eserde yazar Aristote'nin eserlerini toplu halde yeniden ele almıştır.
3. *Exercices rhétoriques; Progymnasmata et Declamations*: Bu eser söz sanatı ile ilgili alıştırmalar içermektedir.
4. *Quadrivium*: Aritmetik, müzik, geometri ve astronomi bilimleri ile ilgili incelemelerdir.
5. *Paraphrase des oeuvres du Pseudo-Denys l'Aréopagite*
6. *Traité du Saint-Esprit*
7. *II Athanase d'Alexandrie'ye ithaf edilen iki mektup*
8. *Ve çeşitli şiirler*:
 - Otobiyografik bir şiir
 - Aristote'nin felsefesinin özetinin girişinde yer alan bir şiir
 - Quadrivium'un girişinde yer alan bir şiir
 - Şiir sanatı ile ilgili alıştırmalar.

Pachymeres'in, edebiyata ve söz bilimine olan eğilimi bilimsel incelemeler dışındaki tüm eserlerinde açıkça görülmektedir. Yazarın ne çok yalın ne de İncil'deki gibi karmaşık bir üslubu vardır; onun üslubunu daha çok ustaca diye tabir edebiliriz. O ayrıca araştırmacıdır ve hatipleri bile etkileyen bir yanı vardır. *Relations historiques*'deki hitabet şekline ve konuları işleyişine baktığımızda yazarın Yunan tarih geleneğini takip ettiğini görmekteyiz. Ayrıca yazarın eserlerinde aynı üslubu, aynı biçimsel özeni, aynı alıntıları, aynı edebi kaynakları ve aynı motifleri işlemesi de dikkate değerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I.-VI. KİTAPLAR

KİTAP I

I/6 Türklerin Doğu Sınırındaki Dağları Zaptı⁸

Tatarlar, savaşçı bir ruha sahip olan ve adeta silahlarıyla yaşayan Türklerin ülkelerini işgale gelmişlerdi⁹. Ancak Türklerin çoğu boyun eğmemiş ve dayanmanın yolunu dağlara yakın olan yerlere kaçmakta, ya da komşularının topraklarını dolaşarak eşkıyalar gibi yaşamakta bulmuşlardı. Bu şekilde Türklerden büyük bir topluluk yeniden bir araya gelebilmişti ki, bu bizim güçsüz adamlarımızın üzerine çullanıp onlara karşı çoğu zaman üstün gelmelerine ve de onları boyun eğmeye zorlamalarına neden oldu. Adamlarımız kendilerine verilen ücretlerin yettiği ölçüde Türklere kafa tutmayı başarsalar da, topraklarında gerekli düzenlemeleri yapamadıklarından her gün geri çekilerek sınırlarını düşmanlara bırakmak zorunda kalıyorlardı. Düşmanların akınları genellikle adamlarımızın kendi yaptıkları yüzünden, arada da düşmanlar ordumuz hakkında bilgi

8 Başlıkta yer alan dağlar eserin Fransızca çevirisinde Rhomaide dağları olarak geçmektedir. Bkz. Georges Pachymeres, *Relations Historiques*, I, notlar Albert Failler, Fransızca çev. Vitalien Laurent, Paris 1984, s. 32.

9 Bu bölümde yazılan konular İstanbul'un 1261'de tekrar alınmasının ertesi günlerine denk gelmektedir. Ayrıca eser boyunca Tatarlardan ilk kez bahsedilmektedir. Moğollar 1236'da Ermenistan'a ilerlemiş ve 1239'da Ani'yi ele geçirmişlerdir. Moğol ordusu komutanı Baycu Noyan 1242 senesinde Erzurum'u işgal etmiş; 1243'de de Köseadağ savaşında Selçuklu Sultanı ordusunu bozguna uğratmıştır. Moğolların bu ilerleyişi Hülâgu Han döneminde de devam etmiştir. Köseadağ bozgunundan sonra Moğolların Anadolu'ya girmeleri Türklerin de Bizans topraklarına doğru ilerlemelerine neden olmuştur. Bkz. *Pachymeres*, I, s. 32 dpn. 2.

edindiklerinden oluşuyordu. Bizler bu saldırılara olabildiğince karşı koyuyorduk.

Adamlarımızın maaşları, her zaman olduğu gibi, belirlenen zamanda ödendiği sürece bu direniş, yani sınır savunmacılarımızın Türklerle karşı mücadelesi sürdü. Bununla beraber kendilerini kötülüklerden sakınıyor, üstünlüğü ele geçirmek için belaramıyor, ya da düşman topraklarına saldırmadan kendi topraklarında kalıyorlardı. Bu şekilde, topraklarımızda mücadeleye neden olan son olayı saymazsak, eğer savaş yapmak istemiyorlarsa mücadeleye girişmiyorlardı. Ordunun başında bulunan ve onu yöneten komutanlar onlara ganimetlerden pay verdikleri halde sanki komutanlar ücretler konusunda cimri çıkmış ya da ücretler eskisinden düşükmüş gibi bu gençlerden büyük bir grup ortadan kayboldu. Bazıları kılıçlarla kurban edilmiş, bazıları düşman tarafına geçmiş, bazıları ise oraya buraya göç etmişlerdi. Çünkü oldukları yerde kalarak kötülüklerden kaçamazlardı, hayatı götürebildikleri yere kadar götürebilmeyi seçtiler. Diğer yandan bütün engeller ortadan kalktığından, düşmanlar berkitilmiş yerleri ele geçirebiliyor ve çok defa oralardan istedikleri yerlere kadar ilerleyerek, sadece komşularına kötülük getirmiyor çok uzaklarda olsalar bile onları hemen yakalıyorlardı.

Düşman, Bizans ordularına pek çok tuzaklar kuruyor, sürekli onları durdurmaya çalışıyor ve özellikle batı kesimindeki önemli bölgelerden vazgeçmelerini sağlıyordu. Sorun olan olaylardan önce, yani doğudaki eyaletler ordulardan yoksun olduğu sırada batı sadece doğuya zarar vermiyor, kendisi de çıkmaz bir durumda bulunuyordu. Çünkü batılılar bazen bize doğru, bazen de düşmanlara doğru dönüyorlardı. Amaçlarındaki değişkenlikle iki cepheyi de kışkırtarak yıpratıyorlardı. Ordu orada bulunuyordu ve ona güç kullanmadan boyun eğiyorlardı. Bir dönem ateşkes bile başgösterse, hatta onlara doğru ilerleyen ordular bulunsalar bile kolayca yeniden diğer cepheye doğru dönebiliyorlardı.

Doğudaki durum böyleydi ve bizleri tedirgin eden zorluklar da bunlardı. Sonuçta bizi tehlikeye atan ve bu bölgede olu-

şan olayların daha sonra hangi duruma vardığını ve nedenlerini aktarmaya yeniden başlayacağız. O halde şimdilik hikâyeye devam edelim.

1/9 Kotis'in Tavsiyesi Üzerine

Mikhail Palaiologos'un Türklerin Ülkesine Kaçışı

Latinlerle uğraşan ve İmparator batı seferinden dönene kadar kendisine İznik'in idaresi verilen Mikhail Palaiologos, kuşatılan Mésothynie(?) ve Optimates'lere(?) kendilerini yönetme yetkisi verdiği sırada Latinleri yakından tanıyan Kotis saraya geldi. Gelişi Mikhail'i kaygılandıran Kotis şöyle demişti: "Eğer bir an önce kaçmazsanız başınıza kötü şeyler gelecek. Benim için de kalmak artık tehlikeli, iyiliğimiz için ikimizin de Türklerin ülkesine gitmesi gerekmektedir." Bu sözler hayatı hakkında kaygılar taşıyan Mikhail için arkadaşça bir tavsiye gibi gelmişti. Onun adı da Mikhail Palaiologos olan amcası Mikhail'i endişelendiriyordu. Şöyle bir gerçek vardı ki, iktidarla ilgili konuşulduğunda İmparator Tanrı birini seçerse oyla seçilen diğer kişi sitem etmemeli demesine rağmen kendisine karşı gelenleri çok ağır cezalandıran hatta zincirleterek hapse attıran biriydi¹⁰.

Öğrendikleriyle korkuya kapılan Palaiologos, kalıp hayatını tehlikeye atacağına gitmeye karar verdi. Ancak iki durum da zordu, korku da seçim de. Yanına birkaç dostunu alarak Sakarya ırmağını aştı ve kuvvetleriyle beraber Türklerin ülkesine ulaşarak kendisini Sultana (II. İzzettin Keykavus) tanıttı¹¹.

10 Mikhail Palaiologos'un Selçuklu Devleti'ne sığınma nedeni Bizans kaynaklarında yer almaktadır. Pachymeres gibi, Grégoras ve Akropolites de Mikhail'in kaçışını hayatından endişe etmesine bağlamaktadır. Bizans tarihçilerine göre İmparatorun sert tutumu ve kızdıklarına karşı acımasız cezalar vermesi Mikhail'i endişelendirmiştir. Üstelik İmparator onu birçok kez tehdit etmiş ve herkesin yanında cezalandırılacağını söylemiştir. Bkz. Yusuf Ayönü, *Selçuklu-Bizans Münasebetleri (1116-1308)*, Yayınlanmamış doktora tezi, İzmir 2007, s. 180; Mustafa Daş, *Bizans'ın Düşüşü*, İstanbul 2006, s. 177.

11 Mikhail Palaiologos'un Konya yolculuğu oldukça zorlu geçmiştir. Yolda karşılaştığı Türkmenler tarafından soyulmuş, ayrıca maiyetindekiler esir edil-

Sultan, onu sevinçle karşılamış saygıyla kabul etmişti. Bunun üzerine Mikhaıl Palaiologos yabancı topraklarda olduğunun bilincinde olarak, yanında adamlar ve İmparatorluk sancaklarıyla yola çıkmıştı. Böylece Sultanın düşmanları onu tanıyacak ayrıca, İmparatoru da onurlandıracaktı. Ancak çok geçmeden derin bir pişmanlıkla doldu ve dönmeye karar verdi, dönebilmek için de Konya Metropolitini bulup ondan İmparatora mektup yazarak kendisinin affedilmesini isteyecekti. Piskopos mektubu yazmış, davranışlarını temize çıkarmayı başarmış İmparator da özü kabul ederek öfkesinden korkmasına gerek olmadan dönebileceğini bildirmişti. Böylece Palaiologos ülkesine döndü. İmparator onu kabul etti, affedilemez suçları olan bu adamı bağışladı ve ona makamını geri verdi¹².

1/10 Palaiologos'un Türklerin Ülkesinden Dönüşü ve Stratigos [General] Olarak Batı Bölgesine Gönderilmesi [Makedonya Seferi]¹³

Batıdaki Draç şehrini ele geçirmiştik. Bu başarı ilan edildikten sonra buradaki insanlara bir Piskopos ayrıca bir de yöneticiyle müfreze gerekti. Piskopos olarak büyük kilisede Skeuofilakos [kayyum] görevine sahip olan Chalkoutzès seçildi. İmparator onunla beraber yönetici olarak da Palaiologos'u göndermişti ancak burada alınacak kararlarda bölgedeki önemli kişilerle ve özellikle de papazla işbirliği yapılması esastı. Büyük bir hız-

muştur. Bkz. Ayonü, a.g.e., s. 180-181; Mustafa Daş, "Selçuklu Ülkesinde Bizanslı Multeciler", *Toplumsal Tarih*, XIV, Sa. 94, Aralık 2000, s. 4-12.

12 Burada bahsi geçen makam "Megastartavlos" dur. İmparatorun güvenliği için yeminli teminatlar alan Mikhaıl Palaiologos, 1258'de ülkesine geri dönmüş ve eski makamını tekrar elde etmiştir. Bkz. Ayonü, a.g.e., s. 180 dñ. 630 ve 184.

13 1250'da ihanet suçlamasıyla tutuklanacağını sezen Mikhaıl, Selçuklu Sultanının sarayına kaçmış ve iki yıl geçmeden İznik'e geri dönerek İmparator tarafından bağışlanmıştır. İmparator II. Theodoros Laskaris, böylesine bir askeri yeteneği harcamayı göze alamayıp onu 1258'de Makedonya'ya, Epeiros Despotu ile savaşmaya göndermiştir. Bkz. Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, İstanbul 2003, s. 33.

la Selanik de ele geçirildi. Vardar ırmağını orduyla beraber geçen komutan bu bölgeyi karışıklıklar içinde ve isyana hazır bulmuştu. Üstelik Despot Mikhaıl'ın gayri meşru oğlu Manuel burada güçlü bir ordunun başında bulunuyordu ve mücadeleye hazır-
dı. İlk olarak komutanın karşısına çıkmış, ona mızrağıyla saldırıp düşürmüş, ancak çok geçmeden komutan kalkıp yeniden atına binmiş ve Manuel'i öldürmüştü¹⁴.

14 1255'te İran topraklarına ayak basan ve Hamedan yakınlarındaki Konabad'da karargâh kurmuş olan Hülâgu'ya Moğol kurultayı tarafından, İslâm dünyasının ruhani lideri, Irak-ı Arap'ta hakimiyet sahibi olan Bağdad Abbasi Halifeliğini ve İslâm beldelerini itaat altına alması görevi verilmiştir. Hülâgu'nun Bağdad Seferi için b.z. Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Misâmeretü'l-Ahbâr*, Türkçe çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 37-40; Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri*, Kayseri 1994, s. 45-80; Rene Grousset, *Bazır İmparatorluğu Atilla/Cengiz Han/Timur*, Türkçe çev. Reşat Uzman, İstanbul 1980, s. 337-339; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi: Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, İstanbul 1984, s. 485-493.

KİTAP II

II/24 Tatarlar Tarafından Anadolu'nun İstilas ve Halifenin Başına Gelenler

Moğollar diye de adlandırılan Tatarlar, Türklerin üzerline saldırmışlardı¹⁴. Halifeye altın parçaları yedirerek onu öldürdüler. Bunu yapmalarının nedeni, onu öldürmekten çok dalga geçmektir. Altın harcayarak düşmanı yenen Halife ki, altını kendisinden daha çok severdi, sonunda altın yiyen bir obura dönüşürmüştü¹⁵. Halifenin boğularak ölmesiyle beraber Türklerin durumları da Sultan II. İzzettin Keykavus'u bile korkutacak kadar zayıflamaya başlamıştı. Türkler bu milletten gerçekten korkuyor ve kendilerini kurtarabilecek yollar arıyorlardı. Türk imparatorluğu beylerin isyanı yüzünden sarsılmıştı, Paleologos'un ülkesinden Türklerin sarayına gelen soylulardan ikisi, Sultanın umursamaz hayatı ve edepsiz tavırları yüzünden onu küçümsüyorlardı. Bu adamlar Rodos kökenli olan *Basilikoliler*di; Tiyatro sanatçısı olan ve Sultanın huzurunda özel gösterilerde bulunan bu insanların aldıkları bahşişler hayret uyandıracak boyuttaydı. Ancak şimdi çok güçlü olan İmparator eski dostumun zor zamanında gönderdiği gizli mektuplar aracılığıyla onun yanına gelmesine izin verdiğini ve kendisine ne kadar iyi davrandığını ha-

tırlamıştı. Sultan İmparatoru neşe içinde karşılamış, ona oturtulmuştu.

Tatarların ortaya çıkışı ve yaptıkları karşısında eli kolü bağılı kalan ve bu olayların yarattığı sıkıntının tüm bedenini sardığı Sultan, kadınlarını, çocuklarını ve dinine bağlı bir Hristiyanı olan yaşlı annesini¹⁶ yanına alarak İmparatora sığınmaya karar vermişti¹⁷. Niyeti sadece İmparator'dan alacağı yardımla bir süre sonra yeniden güçlenerek dönmek değildi. İçinde bulunduğu durumda kurtuluşunu sağlayabilecek başka kimsesi yoktu. Çünkü Sultan, düşmanlarının bir anda karşısına çıkıp kendisine saklırmamasından korkuyordu. İmparatorla daha önceden kurduğu dostça ilişkilerine güvenerek, istediklerini onun sayesinde elde edeceğine inanıyordu. Bu yüzden de Türklerin zenginliklerini yüklenip yanına birçok altın alarak, eşleri ve çocuklarıyla Pisidie¹⁸ Metropolitinin eşliğinde yola koyuldu. Geçmişte onun

¹⁴ Moğollar Bağdad'ı ele geçirdikten sonra Halife'den saklı bulundurdugu hazinemin yerine oryentasyonu istemişlerdir. Ancak Halifenin bu isteği yerine getirilmediği için, ayrıca daha önce Moğolların kendisinden istedikleri para ve malları göndermemesi, 20 Şubat 1258'de öldürülmesine nedeni olmuştur. Bkz. Yavuz, a.g.e., s. 77-78.

¹⁵ II. İzzeddin Keykavus'un annesi, Konyalı bir Hristiyanın kızı olan Berdüliye Hanımdır. Bkz. İbn Bibi, (El Hüseyin B. Muhammed B. Ali El Ca'feri El Rıfadi), *El-Futühü'l-Alüyye fî'l-Umrü'l-Alüyye* (Selçuk-name), II, Türkçe çev. M. Rıza Doğrul, Ankara 1976, s. 27 öpn. 50; Turan, a.g.e., s. 458.

¹⁷ Sultan II. İzzeddin Keykavus, Moğollarla ve onların müttefikleri olan Selçuklu emirleriyle mücadele edebilmek için Memlük Sultanı Kaykubad'dan yardım istemiş, ancak bu umudu gerçekleşmeyince İstanbul'a kaçmıştır. Bkz. Aksaraylı, a.g.e., s. 50 v.d.; İbn Bibi, II, s. 160; Gregory Abu'l Farac (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihî*, II, Türkçe çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987, s. 582; Turan, a.g.e., s. 493-497; Claude Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul 1984, s. 270 v.d.; Erdoğan Mengiç, "Bizans'ta Selçuklu Hanedanı Mensupları", XI. TTKong., Bildiriler, II, Ankara 1974, s. 718; Doğan, a.g.e., s. 177-178; Fehik Sümer, "Keykavus II", TDVİA., 25, s. 376; Zerrin Günel Öden, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Belleten*, LXI, Sa. 231, Ankara 1997, s. 287-290; Zerrin Günel Öden, *Iran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İhanlıklar Devri 1220-1350*, Türkçe çev. Cemal Anadol, 2. baskı, Ankara 1987, s. 64-65; Zerrin Günel Öden, *Karasi Beyliği*, Ankara 1999, s. 25.

¹⁸ Antalya ilinin kuzeybatı parçasını kapsayan Anadolu bölgesine Hellenlerce verilen ad. Bkz. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihîsel Adlar Türkiye'nin Tarihîsel Coğrafyası ve Tarihîsel Adları Üzerine Alfabetik Düzeninde Bir İnceleme*, 2. baskı, İstanbul 1993, s. 666.

¹⁹ Sultan İstanbul'da çok iyi şekilde karşılanmıştır. Ayrıca Vladimir Gordlevski'ye göre İstanbul'da gizlice vaftiz edilerek Hristiyan olmuştur. Bkz. Ayünd, a.g.e., s. 190 öpn. 670. Bizans İmparatoru tarafından çok iyi şekilde karşılanan II. İzzeddin Keykavus gibi zamanında İstanbul'u ziyaret eden II. Kılıç Arslan'a da çok iyi karşılanmıştır. Bkz. Muammer Kesik, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın İstanbul'u Ziyareti ve Türklerin Ta-

İmparatoru karşıladığı gibi İmparator da Sultanı saygı ve sevgi göstererek karşıladı. Ayrıca Sultana uygun zaman geldiğinde geri dönüp halkı üzerindeki hâkimiyetini yeniden tesis edebileceğinin güvencesini verdi. Sonuç olarak Sultan İmparatorun yanına oturtuldu, emrine onu koruması için birlik verildi ve hâkimiyet alametlerinden sayılan kırmızı çizmeler giydi²⁰. Sultan kendisine verilen bu imkânlardan en iyi şekilde kazanç sağlamak istemiş, ancak bu üzerinde çok düşünülmemiş bir umut olmuştu. İmparator üzerine düşeni yapmış Sultanın maiyetindekileri, özellikle kadınları ve çocukları, korunmaları için İznik'e yollamıştı. Bu görünürde onların güvenliğini sağlamak için yapıldı. Asıl neden ise Bizans haremünde hizmet verenlerin İmparatorla beraber sefere çıkacak olması ve bu boşluğun tehlike oluşturabileceğiydi. İmparator Sultanı da kendisiyle beraber sefere götürdü. Sultana himayesindekilerin güvenliği için onları gönderdiğini söyledi. Aslında gerçek sebep Sultanı zincire vurmadan kontrol altında tutabilmektir²¹.

Bizans İmparatoru, Türklerin yurdunu kolayca işgal eden, ancak yine de Sultan olarak anılmayan, Tatar Hanı Hülâgu ile barış anlaşması yaptı. Birbirinden başarılı günler geçiren Tatarlar, Türk ülkesini egemenliği altına almıştı. Ancak göçebe olarak adlandırılan ve yerleşik yaşama karşı olanlar, boyunduruk altına girmeyi reddedip özgürlüklerini korumak için kalelerimizi işgal ediyorlardı. Tatarların karşı konulamaz hamlelerinden çekinen İmparator, eğer Tatarlar saldırırsa onlarla arada sı-

nır olması için Türklerin kalelerini elde etmenin yollarını arıyordu. Ayrıca yine endişeleri nedeniyle evlilik bağı kurarak uzlaşma yoluna gitmek istiyordu. Tüm bunların bir başka nedeni de, eğer savaş olursa bu savaşın Tatarların adlarının anımsattığı kadar korku ve dehşet dolu olacak olmasıydı²².

II/25 Önceki İmparatorların Tatarlara Karşı Tavrı

Geçmişte kalelere buğday ve silah tedarik etmekle ünlü Jean Doukas adlı birinden bahsedildiğini duymuştuk. Buğday konusunda; halka buğdayların toparlanması için depolar kurulmasını emrediyor, kurşun eriterek buğdayları mühürlüyor, halka da karşılığında ihtiyaçları olan şeyler getiriyordu. Silahlara gelirse; yeni evlenecekler bazı yükümlülükler getirerek çeyiz hazırlanması aşamasında silahların sicile geçirilmesini emrediyordu.

İmparator Théodore zamanında, daha öncede söylediğimiz gibi, Türklere bir elçi heyeti yollanmıştı ve bu durum büyük korkuyla kargaşaya neden olmuştu. İmparatorun niyeti Türkleri endişelendirmektir. Öncelikle Türklere, onlara karşı harekete geçmek için hazırlandığını söylemeleri için ulaklar yolladı. Bu görevliler tehlikeler içinde yol alarak Bizans İmparatorluğunun yenilmezliğini duyuruyorlardı ve karşılığında da eşleriyle çocuklarının geçimi için dolgun bir yıllık ücret alıyorlardı. Daha sonra önceden giden elçilere yol göstermeleri için yeni ulaklar gönderdi ve onlara çok daha zorlu yollara ilerlemelerini emretmişti. Ayrıca bahsettiğimiz isteklilerle şehir hakkında görüşmek için şehrin dışına çadırını kurdu²³. Halkın ileri gelenlerini gizlice toplantıya çağırdı, onlara kafasındakileri anlattı ve kendisini desteklemeleri karşılığında büyük umutlar vaat etti. Bu insanlar saldırıya başlamak için uygun bir zaman olduğunu ve kendilerinin de işbirliği yapacaklarını bildirmişlerdi ve gerçekten de bu doğrudu çünkü şehirde bulunan tüm İtalyan donanmaları

rihteki İlk Uçuş Denemesi (1162)", *Belleten*, LXVI, Sa. 247, Ankara 2002, s. 839-846.

20 Hükümdar soyundan gelen ve Türk hâkimiyet anlayışına göre yetişmiş olan II. Keykavus'u kalabalık sayıdaki maiyetiyle birlikte Bizans sınırında bir bölgeye yerleştirmek tehlikeli olabilirdi. Bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 190.

21 1258'de Bağdat'ın düşmesinden sonra Türkiye Selçuklularına hakim olan Moğollar, Müslümanlara karşı Hristiyanları destekleme eğilimindedirler. VIII. Mihail, 1265'de kızı Maria'yı eş olarak Hülâgu'ya göndermiş ancak Hülâgu'nun ölümü üzerine Maria, Hülâgu'nun oğlu Abaka ile evlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında yapılan evlilik anlaşmaları oldukça doğal gözükemektedir. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 86-87.

22 Burada bahsi geçen şehir Silivri'dir.

23 Hellen dilinde: "Defnesi bol yöre". Keften Adasına Hellenlerce verilen ad. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s.203.

Daphnousia adasını²⁴ almak için uzaklara gitmiş ve uzun zamandır uzaklarda bulunuyorlardı. Bu da şehirde kalan halkın savaş tecrübesi olmayan insan yığınınından ibaret olmasına neden olmuştu. İmparator bu insanların sözlerine değer vermiş, yardım için ne kadar hevesli olduklarını görmüş, bu da saldırı için heveslenmesine neden olmuştu. Ancak bir an buna benzer bir başka şehrin çok sayıda askerle ele geçirilemediği aklına geldiğinde bu girişimin zorluğunu gördü. İşin tehlikesini anlayarak duraksadı ve eylemi erteledi. Bununla beraber tamamen pes etmemiş ve topladığı görüşlerle kontrolü eline almıştı. Ancak yeğeni Alexis²⁵ güçlerini toplayıp isteklice, Alexis, ki adına Koutritzates denir, güçlerini bu işe girişmiş ve nasıl tamamlanacağını bildirince – ki kader hem şehirler hemde halklar için kaçınılmazdı- İmparator da cesaretini yeniden toplayıp, şehri almaya hazır hale gelmişti. Diğerleri de ona hemen destek vereceklerine söz verince, Koutritzates etrafı araştırmak için bir tura çıktı, ki bu gerekliydi, bazen dikkat çekmemek için uzaklara doğru hareket ediyor, buraları iyi bilenlerden tavsiye alıyor, karşılaştığı kişilerle amacını hızlıca nasıl gerçekleştireceğini araştırıyordu, bazıları korkudan savaş çılgılığı atıyordu, sır açığa çıkmamıştı.

24 Bu kişi VIII. Mikhail'in komutanı Aleksios Strategopulos'dur. VIII. Mikhail, Aleksios'u Bulgaristan sınırında devriye gezsin diye küçük bir orduyla Trakya'ya göndermiştir. Aleksios, İstanbul'un 45 km kadar batısında, kıyıda bulunan Silivri'ye ulaştığında, Latinlerin ve Venedik filosunun Karadeniz'de bir yere baskın vermek için şehirden ayrıldıklarını öğrenmişti. Kent savunmasızdı ve sonuçta Temmuz 1261'de İstanbul tekrar Bizans ordusunun eline geçti. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 38; A.A. Vasiliev, *History Of The Byzantine Empire 324-1453*, Canada 1952, s. 538; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara 2006, s. 415; Daş, *a.g.e.*, s. 43.

25 Yunan mitolojisine göre Zeus ile Semele'nin oğlu olan Dionysos, Hera'nın kini uzun süre yakasını bırakmadığı için oğla dönüşerek gizemli Nysa ülkesinde yaşamak zorunda kalır. Sonra üzümü, şarabı ve de sarhoşluğu keşfeder. Bu durum onun, gezgin olarak ülkeden ülkeye gitmesine neden olur. Maceraları Tanrılarınkinden çok kahramanların maceralarına benzer. O artık bitki büyütme ve bağıcılık Tanrısıdır. Bizans ülkesinde kutlanan ve adını bu Tanrıdan alan Dionysos ise şarap bayramıdır. Bkz. Colette Estin ve Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, İstanbul 2003, s. 105.

KİTAP III

III/3 VIII. Mikhail'in Tatarlara ve Memlûklara Gönderdiği Elçiler

İmparator istediklerini gerçekleştirmek için bu amaca uygun olarak uzak ülkelerdeki hükümdarlara elçiler gönderdi. Bu hükümdarlardan biri Tatar şefi Hülâgu, diğeri ise Memlûk Sultanıydı. Yanında ise Türklerden İzzeddin Keykavus bulunmaktaydı ki, bu adam şehirde tembelce yaşıyor, günlerini ziyafet yaparak ve yollarda içerek geçiriyordu. O dönemde şehir hâlâ boştu, caddeler çöl gibiydi, yollarda özgürce dolaşan İzzeddin soyluların eşliğinde Dionysos²⁶'u kutlamış ve sarhoş olmuştu. İmparatora gelirsek o biraz önce bahsettiğimiz hükümdarlara elçiler yollamış ve onlardan da Bizans sarayına elçiler gelmişti. Hülâgu ile evlilikle bağlanan bir anlaşma yapılmak istenmiş, bunun için de İmparatorun Diplobatatzina'dan olan öz kızı Maria, keşiş olan ve soylu bir aileden geldiği için kendisine Prinkips de denen Théodose²⁷ eşliğinde, Moğol ülkesine gönderilmişti²⁸. Onu götüren Prinkips, Pantokrator manastırının²⁹ başıydı ve bu genç

26 Abu'l Farac'a göre kızı Moğollara götüren Rumların Antakya patriği Eftimius'dur bkz. *Abu'l Farac*, *a.g.e.*, s. 585.

27 Bizans İmparatoru, Hülâgu'dan korktuğu için ona sadakatini göstermek istemiş ve kızını zengin hediyelerle Hülâgu'ya göndermiştir. Bkz. Turan, *a.g.e.*, s. 498-499; Nicol, *a.g.e.*, s. 86-87.

28 Molla Zeyrek Cami olarak bilinen Pantokrator Manastırı kilisesi bugüne kadar varlığını sürdürebilmiş en önemli Bizans kiliselerinden biridir. Kilise Fatih Sultan Mehmed zamanında camiye dönüştürülmüştür.

29 Bizans İmparatoru Mikhail tarafından Hulagû'ya gönderilen Maria, hanın yanına varamadan Hulagû ölmüş, bu yüzden de Hulagû'nun oğlu ve varisi Abaka, Maria ile evlenmiştir. Bkz. *Abu'l Farac*, s. 585; Grousset, *a.g.e.*, s. 350; Nicol, *a.g.e.*, s. 86-87. Abaka öldükten sonra ise, Maria İstanbul'a dön-

kızı büyük bir titizlikle özel araçlarla götürmüştü; ayrıca yanına çadırından bir kilise ve kutsal törenler için değerli vazolar almıştı. Bu şapelin (çadır kilisenin) bezi ipekten dokunmuş, direkleri sazdan kamışlarla yapılmış, üzerinde ise altından aziz resimleri bulunmaktaydı. Ancak hazırlanan bu anlaşma büyük bir skandalla sonuçlanmış, daha genç kız yanına ulaşmadan Hülâgu bu dünyayı terk etmişti. Genç kız ise daha sonra ülkenin yeni hükümdarı olan, Hülâgu'nun oğlu, Abaka ile evlendirildi³⁰.

Diğer anlaşma ise bir başka gereklilik nedeniyle Memlûk Sultanı ile yapılmıştır³¹. Bu adam Kuman soyundan gelmekteydi, köle olarak satın alınmış sonraysa Sultan olmuştu. Yeryüzünün iki noktası, kuzey ve güney karşı karşıyaydı. İkisi arasında hem güç hemde karakter bakımından farklılıklar bulunmaktaydı. Bu farklılıklar sadece insanlar arasında değildi, daha birçok alanda da farklılık vardı. Mesela kuzeyde hayvanlar beyaz, güneyde ise siyah renktedir; kuzeydekiler beceriksiz, güneydeki insanlar ise yeteneklerle doludur. Kuzeydekiler mantık bilimlerinden, doğadan, bilgelikten, yaşam düzeninden, sanat çalışmalarından, ne de insanların kendini gösterebilecekleri faaliyetlerden anlamazlar. Ancak çok ataktırlar, dövüşte hızlıdırlar, cesaretlidirler,

müştür. Bizanslılar onu Despina Mugulion, yani Moğolların hanımı olarak tanırlar. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 150.

30 Bizans İmparatoru 1281'de Baybars'ın ardılı Kalavun ile antlaşma imzalamıştır. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 86.

31 Memlûk devleti hükümü sürdüğü iki buçuk yüzyıl zarfında sürekli olarak dışarıdan köle getirtmiştir. Kölelerin arasından en iyileri seçilip, kışlada mükemmel bir eğitimden geçirildikten sonra bir kısmı Sultanlığa kadar yükselmiş, diğerleri ise devletin bel kemiğini oluşturan, Ortaçağın en güçlü ordularından birini meydana getirmiştir. Memlûk devlet yapısı için bkz. Kazım Yaşar Koprıman, "Mısır Memlûkleri", *DGBİT*, VI, İstanbul 1987, s. 436-437; P.M. Holt, "Memlûk Sultanlığında Devlet Yapısı", Türkçe çev. Samira Kortantamer, *Belleten*, LII, Ankara 1988, s. 227-246; Samira Kortantamer, "Memlûklerde Devlet Yönetimi ve Bürokrasi", *TİD*, Sa. II, İzmir 1984, s. 27-45; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, Ankara 1984, s. 293-385; Şehabettin Tekindağ, *Berkûk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, *İÜEFY*, No.887, İstanbul 1961, s. 127-162; Kölelik sistemi için bkz. David Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", Türkçe çev. Samira Kortantamer, *TİD*, Sa. IV, İzmir 1989, s. 211-247.

kendilerinden geçecek kadar sarhoş olur, Mars tanrısı şerefine yerlere şarap dökerler. Güneyde ise durum tam tersidir; insanlar çok yeteneklidir, zekidir, siyasette ve sanatta mükemmeldir, bilgilidir. Ancak girişimlerde yavaştır, dövüşte korkaktır, çoğu işsiz gezer ve bir şeyle çok uğraşmaktansa az ilgilenmeyi tercih ederler. Bir doğa bilimleri uzmanı bu durumu güneşe bağlamıştı. Güneş ışınlarını bir noktaya çok az yayıyor ve çok az ortaya çıkarıyor, beyinleri insanların zeki olmalarını sağlayacak kadar ısıtmıyor. Ancak az gözükmesi sayesinde deriler sertleşiyor, kol ve bacaklar güçleniyor. Diğer noktada, yani güneyde ise güneş çok daha fazla bulunduğundan insanların zekaları için gereken ısı sağlanıyor. Ancak onları erkek yapacak kol ve bacakları güçsüz kalıyor. Ve bu nedenlerle de doğa bilimi ruhların bedenlerle birlikte değiştiğine işaret ediyor.

İşte Memlûkların Kıpçak Türklerine bu kadar çok değer vermelerinin sebebi de buydu. Bu insanlar köle olarak satın alınıyor daha sonraysa asker yapılıyordu. Kıpçaklar hükümdar bile olabiliyorlardı³². Yine bu kölelerle ordu oluşturuluyordu. Onları köle olarak satın alanların bu iş için Karadeniz sahilinde karaya çıkmak, ya da alışveriş tamamlandıktan sonra boğaz yolunu kullanarak ülkelerine dönmek için İmparator'dan izin almaları gerekmektedir. Ayrıca Memlûk Sultanı kendi sularından denizlere açılarak Karadeniz'de karaya çıkmayı başaran ve birçok masraf yaparak genç köleleri satın alıp ülkelerine dönen gemilere bu önemli görevi başardıkları için birçok armağanlar veriyordu. Bu olayların sürekli gerçekleştiğini biliyoruz ki zaten kölelere yol açmak için İmparatora hediyeler yollandığı da oluyordu.

III/5 Memlûkların Suriye'yi Alması ve Nogay Olayı

Kızgınlıkları iyice artan Memlûklar kuzey bölgelerindeki küçük çocukların taşınmasıyla oluşturulan büyük bir orduyla kendi emniyetleri için sınırları dışına geçerek, korkusuzca

32 Tyr kentinin diğer adı Sür Ya da Tyrus'dur. Bkz. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, Türkçe çev. Fikret İşıltan, Ankara 1992, s. 3

Hristiyanlara saldırıyorlardı. Haçlılar Suriye'nin kıyı şeridinin tümünü işgal etmişlerdi. Phénicie'de(?) hüküm sürüyorlardı, ayrıca Antakya'ya da hâkimlerdi. Kurtarıcıdan kalma tutku dolu ve harika ekonomisi olan kutsal Filistin topraklarını da ele geçirmişlerdi. Kölelerden oluşan ordularına güvenen Memlûklar saldırıya geçmiş ve tüm bu toprakları önce küçük şehirlerden başlayarak yakmış (çünkü Haçlılar kutsal haçın düşmanları olarak nitelendirdiğimiz bu insanlarla anlaşmamışlardı), Haçlıları büyük şehirlerden kovmuş tüm toprakları yerle bir etmişlerdi. Ünlü Antioche (Antakya) düşmüş, Tyr³³, Beyrouth (Beyrut) yıkılmış, Apamea³⁴ da onlarla aynı kaderi paylaşmıştı. Diğer tarafta Haçlıların büyük şehirlerinden Laodicée³⁵, Tripolis (Derebol) ve Ptolémaïs³⁶ gözyaşları içindeydi. Eski zamanlarda doğu sınırında kurulan kibirli Damas³⁷ da tamamen yıkıldı. Ermenilerin hâkim olduğu topraklar (Çukurova) hariç, her şey mahvolmuştu. Şehirlerde yaşayan halkın tamamı, tabi ölenlerin dışında kiler, savaşın kuralları nedeniyle dağılmıştı. İşte tedbirsizliğimiz, kötü davranışlarımız, dürtülerimiz ya da bencil heveslerimiz sonucunda, Hristiyanlar olarak Memlûklardan çektiklerimiz bunlardı³⁸.

33 Bahsi geçen yer Efâmiye'dir. Bkz. Runciman, *a.g.e.*, III, s. 286.

34 Laodicée, Lazikiye'dir. Bkz. Wilbrand von Oldenburg, *Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat*, Türkçe çev. Mehmet Ersan, İzmir 2000, s. 78.

35 Ptolémaïs yani Batlamyus, Akka'dır. Bkz. Oldenburg, *a.g.e.*, s. 4 dpn. 10.

36 Damas/Damaskos, Dimaşk'tır. Bkz. Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 549.

37 Memlûk Sultanı Baybars'ın Suriye seferi ve Haçlılarla olan mücadeleleri için bkz. *Al-Melik-Al-Zahir (Baybars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi*, Türkçeye çev. Şerefüddin Yaltkaya, İstanbul 1941, s. 4 vd. Runciman, *a.g.e.*, III, s. 268 vd.; Cüneyt Kanat, "Memlûkler'in Baybars Zamanındaki (1360-1377) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü", *III. Uluslar Arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu)*, Bildiriler, Adana 1999, s. 423-434; Christopher Tyerman, *God's War A New History of the Crusades*, Londra 2007, s. 722 v.d; Ali Aktan, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Belleten*, LXIII, Sa. 237, Ankara 1999, s. 411-453. Baybars zamanında Memlûk ve İlhanlı ilişkileri için bkz. Cüneyt Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk – İlhanlı Münasebetleri", *TİD*, XVI, İzmir 2001, s. 31-45.

38 Nogay, ilk defa Altın Orda Hanı Berke devrinde ortaya çıkmaktadır. Han ailesine yakın olan Nogay, Hulagû ile yapılan mücadelelerde tümen beyi ola-

Tatarlara gelince şüphesiz cesur ordularından aldıkları güçle oluşan girişimlerini yaptığımız evlilik anlaşmaları ve sık sık gönderdiğimiz güzel ve değerli hediyelerle durdurmak istiyorduk. Nitekim birkaç sene sonra bir başka anlaşma daha meydana geldi. Bu ikinci anlaşma batıda bulunan Tatarlarla yani kuzey topraklarını işgal eden ve şefleri Nogay³⁹ olan Tatarlarla yapıldı. İmparator Nogay'a gayrimeşru bir şekilde doğan ve adı Eufrosyne olan kızını verdi ve de bu anlaşma sonucunda savaşlarda çektikleri onca acıların ödülü olarak Tatarlar iyi bir dostluk elde etmişlerdi⁴⁰.

III/25 Sultan İzzeddin ve Tatarlar

Makedonyalılar ve Trakyalılar gibi, kötü kadere sahip olan Sultan İzzeddin olayını yeniden ele almalıyız ki, bu olayın oluşacağını bize bildiren bir kuyruklu yıldızdır. Çok uzun zamandır İstanbul'da hayatını, yanında kuvvetleriyle⁴¹ topraklarına geri dönebileceği günü bekleyerek tüketen bu hükümdar, artık umutlarından vazgeçmişti. Çünkü İmparatorun başka şeylerle meşgul olduğunu ve hatta Abaka ile evlilik bağıyla sağlamlaştırılan bir anlaşma yaptığını öğrenince, geri dönemeyeceğine iyice

rak Moğol birliklerini idare etmiş, devletin en yüksek mevkilerine çıkmıştır. Kendisi kırk yıl süren Altın Orda siyasi hayatında o kadar büyük bir rol oynamıştır ki, yabancı hükümdarlar onu han zannetmişlerdir. Bkz. A. Yu. Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, Türkçe çev. Hasan Eren, Ankara 1976, s. 66-67; Wilhelm Barthold, *Türk-Moğol Ulusları Tarihi*, Türkçe çev. Hasan Eren, Ankara 2006, s. 22-23.

39 Memlûklar, Bizans dünyasına komşu olan ve İstanbul'a karşı Bulgarların yanında yer almaya eğilimli olan, Altın Ordu Moğolları ile dostluklarını sürdürmüşler. Bu durum iki ateş arasında kalan Bizans İmparatoru Mikhail'in Altın Ordu ile anlaşma yoluna gitmesine neden olmuştur. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 87; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 424.

40 Sultan İzzeddin 1261 senesinin kışında İstanbul'a hareket ederken yanında ailesi ve maiyeti dışında Ali Bahadır ve Uğurlu gibi yakın adamları bulunmaktaydı. Bkz. *Aksarayî*, s.32; Merçil, *a.g.m.*, XI. *TTKong.*, *Bildiriler*, II, s. 718, dpn. 31; Cahen, *a.g.e.*, s. 272.

41 Bu anlaşma Bizans İmparatorundan destek alarak, yeniden hükümdarlığa sahip olabileceğini düşünen İzzeddin Keykavus'un hayallerini yıkmıştır. Bkz. Turan, *a.g.e.*, s. 498-499; Nicol, *a.g.e.*, s. 86-87.

inamıydı⁴². Bu durumdan kurtulmak için de İmparatorun yok olması gerekmektedir. Karadeniz'in kuzeyinde bulunan ve ünlü bir kişi olan akrabasından⁴³ İmparatoru zincire vurmadan tutsak edebilmesi için kendisine yardım etmesini istedi. Bir dostu düşmandan ayırt etmek zordur. Bu adam eğer İzzeddin'e yardım etmeyi kabul ederse, İstanbul'a gelecek ve İmparatora saldırmasında ona destek olacaktı ki, İzzeddin ile ortak olmayı kabul etti. Eğer yanında Tatarlar, Bulgarlar ve Konstantin ile gelse bu amacı gerçekleştirmek çok daha kolay olacaktı. Eğer İmparator ele geçirilirse saldırganlar Sultana, büyük bir ganimete sahip olarak döneceklerdi. Sultan eski ününü ve dostlarını geri istiyordu. Dönüşte bu büyük kazanımlara sahip olma umuduyla yola çıkacaktı. Düşüncelerini gizlice amcasına anlatıp mektupla ondan teminatlar aldıktan sonra İmparatoru görmek istemiş, İmparatora mektup yazarak onun yanına gitme isteğini bildirmişti. Çünkü uzun zamandır ondan uzakta bulunmaktaydı. Bu istek onu sürekli güdülediğinden eğer gelmesi için emir verilme bile yine de gidecekti.

Bu talebi öğrenen ve bir şeyler döndüğünden şüphelenen İmparator, Sultanın yanına gelmesi için mektupla izin yolladı. Bu doğuda yaşayan İzzeddin için batıyı görme fırsatıydı. Bu izinden aldığı güçle paraları, eşlerini, çocukları, kardeşini ve annesini bırakıp, engelleri kaldırmak için gerekli olan şüpheleri dağıtarak, yola çıkmaya karar vermiş, yandaşlarıyla şehri terk ederek İmparatora gitmek için acele etmişti. Söz konusu olan amca, Bulgarlar ve Konstantin ile onu uzun zamandır isteklendiren ve İmparatoru hedefleyen projelerini anlatmak için Konstantin'in karısının yanına İrene Laskaris⁴⁴ gitmişti. Kendisi ve Bulgarlarla birlikte saldırıya geçerler ve durumu kolaylaştırır- lar diye bir grup Tatarı da toplantıya çağırdı. Bu Tatar gençleri

özgürdü, yani Nogay'a tamamen tabi değillerdi; gerçekten Nogay efendilerine isyan etmiş, bu gençlerle dost olmuş, eşitlik getirmiş, söyledikleri gibi İlan olmamıştı. Ancak zenginleştiği zaman bu gençlere sahip çıkmıştı. Bu olayla gelişen bölgeleri tüketmek için köpekler gibi saldırmışlardı. Ayrıca Nogay'la yapılacak evlilik anlaşması henüz gerçekleşmemişti. İşte bu olaylardan dolayı İmparator kızı Euphrosyne'yi vererek onunla anlaşma yapmalydı.

Aynı dönemde şehrin yollarını süsleyen İmparator, Batı bölgelerine sefere çıkmış, Tatarlar⁴⁵ ise Konstantin'in önderliğinde⁴⁶ ansızın harekete geçip Haimos'un engebeli yollarını baskı altına almışlardı. Aynı yerde bulunan tek bir birlikten oluşmuyorlardı, topluluk süvari bölüklerine ayrılmıştı ki, bu bölükler birbirleriyle uyum içinde saldırı yapıyor, korkunç davranışlar içinde bulunarak hem yağma hemde katliamla tüm kötülükleri yerine getiriyorlardı⁴⁷. Onların taktiklerini iyi bilen İmparator saldırıya geçtiklerini herkese duyurarak tüm ülkeyi hemen koruma altına almıştı. İnsanlar ansızın aldıkları bu habere şaşır- mıştı İmparator ise kendini tamamen kuşatılmış hissediyordu. Hemen ve düzenli bir şekilde savaşa girmesi mümkün değildi. Çünkü İmparatorun yanında az bir adamı ve saray görevlileriyle döndüğü zaman, ön sıradaki bölükleri dağılmış ve evlerine dönmüşlerdi. Ayrıca Bizanslılar Tatarlara göre savaşa girmeye cesaret edemeyecek kadar azdılar. Kaçmak için kolay bir yolları da yoktu. Çünkü her yanı sarılmıştı, Barbarlar önce toprakları yoklamış güçlü noktaları işgal etmişlerdi. Korkmadan yol alıyor, insanların bazılarını öldürüyor, bazı zavallıları ise esir ediyorlardı, bu noktada kaçacak yer yoktu. Ülkeyi dolaşanların hükümdarla karşılaşmaları bekleniyordu. Çünkü aralarında atla yarım günlük bir mesafe bile yoktu. Ayrıca düşmanların yaptık-

42 Bu kişi Sarı Saltuk'tur. Ayrıntılar için bkz. Turan, a.g.e., s. 581 ve dpn. 47; Paul Wittek, "Yazıioğlu 'Ali on the Christian Turks of Dobruca", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XIV, 1952, s. 648.

43 Bulgar Konstantin Tikh, Laskaris ailesinden olan İrene ile evlidir. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 49.

44 Bahsi geçen Tatarlar, Altın Ordu Moğollarıdır. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 49.

45 Sultan İzzeddin, Altın Ordu'dan Nogay'ı ve Bulgar kralı Konstantin'i Bizanslılara karşı harekete hazırlamıştır. Bkz. Turan, a.g.e., s. 500.

46 Konstantin Tikh'in bu harekete katılıp, Mikhail'e savaş açmasının en önemli nedeni eşinin kışkırtmasıdır. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 49.

47 Ganos, bugün Tekirdağ'da bulunmaktadır. Bkz. Umar, a.g.e., s. 371.

ları zalimliklerin haberleri yayılıyordu : İmparatorun sabah ayırdığı yere onlar akşam ordugâh kurmuş, onun önceki gün kaldığı yere ise onlar bugün hareket etmişlerdi. Kargaşa içinde bulunan saldırganlar bir düzen içinde değillerdi ganimet umuduyla her yana saldırıyorlardı ve hiç korkuları yoktu.

Konstantin şaryo [iki tekerlekli araba] ile ilerliyordu çünkü eskiden bacağını kırdığından, yollarda yürüyerek ilerleyemiyordu. Etrafını çevreleyen Bulgarlarla beraberdi ve tek düşüncesi yalnız olacağını düşündüğü İmparatoru ele geçirmekti. Gerçekten de İmparatorun yanında olanlar, hizmetindeki görevliler ve aile üyeleri, kendileri için endişe ettiklerinden hızla kaçarak saklanmış, İmparatoru kendi başına bırakmışlardı. Hepsi geleceklerini önemsediklerinden kurtulamamaktan korkmuşlardı. Bazılarının korkusu yerinde, bazılarının ise yersizdi. Gitmek için acele etmeyip bekleyenler ise, doğal olarak yakalanmışlardı ve başlarına gelecek kötülüğün derecesinden haberleri yoktu. Bu durumdan haberi olanlar ise kurtulabilecekleri yerlere kaçmışlardı. Savaşçıların düzenli olarak mücadeleyi sürdürüp düşmana meydan okumaları mümkün olmanışı. Çünkü şefleri bile olanlar karşısında sarsılmıştı ve kaçmanın yolunu arıyordu. Yanında ailesinden olan, çok yakın birkaç dostu dışında fazla adamı yoktu, kaçmak için bu adamlarla bir tehlikeden bir başkasına geçiyorlardı. Gerçekten de dağların sırtları, onlara sözle anlatılamayacak bir dehşet salan düşmanlarının varlığını bildiriyordu. Bu arada başka felaket haberleri de geliyordu: Yaklaşan ya da ansızın ortaya çıkıp korku salacak kimse yoktu ve eğer düşmanın kaç kişi olduğunu ve ne şekilde hareket ettiğini bilmek istiyorlarsa, yeni bir serüvene hazırlanarak onlara doğru ilerlemeleri gerekmekteydi. İmparatorun yanındakiler sadece kendi kurtuluşlarını düşündükleri için bu büyük tehlikeden çekinmişlerdi. İmparator onları kendi kurtuluşlarını aramaları için bıraktıktan sonra gecenin ve sapa yolların yardımı ile Ganos⁴⁸'a doğru ilerledi. Zaten arkasından geleceklerden de

ümidi kesmişti. Çünkü hepsinin esir alınması kesindi. Bu insanlar İmparatorluk hazinesini taşıyan ve Sultan İzzeddin'in yanında olanlardı. İmparatora tekrar dönersek o dağda kaybolmuştu ve ulaklar yollayarak nerede olduğu belli bile olmayan düşmandan kaçmanın yolunu arıyordu. Neyse ki dağların yakınına hızla yaklaşan bir gemi vardı. İmparator bir yerden diğerine geçip gerçekten yaklaşan düşmanın görüş açısından ustalıklı kaçarak hazır halde bulunan gemiyi [triere] gördü, dağdan sahile sağ sağlim indi. Diğerlerine gelirse, tüm Trakya'ya dağılmışlar, bazıları esir edilmiş bazıları ise beklenenin aksine zarar görmemişti.

Ancak İmparatorun hazineyi emanet ettiği Sultan'ı gözeten aile üyeleri ise düşmanın elinden kaçıp Enez⁴⁹ kalesine sokulmuşlardı. Bu arada kötülükler daha son bulmamıştı. Sultanın ve diğerlerinin Enez'de bulunduklarını haber alınca, düşmanlar Konstantin ile beraber o yerde toplandılar. Şehri kuşatma altına aldılar ve her yeri yıkacaklarına dair tehditler savurmaya başladılar. Kaleyi kuşatarak çarpışmaya hazırlandıkları günler boyunca teslim olmaları için kalenin içindekilere tehditler savurmuşlardı. Eğer bu grup herhangi bir nedenle saldırırsa tehlikenin çok yakınlarda ve kurtulmanın olanaksız olduğu görülecekti. Diğer taraftan da eğer savaş araçlarıyla saldırılır ve kuşatılanlar zor bir durumda kalırsa kalenin harap hale geleceği ve herkesin teslim olacağı bir durum ortaya çıkacaktı. Ancak kaledekiler kurtulmayı önemsemiyorlardı. İmparatorluk hazinesinin so-

49 Pachymères'e göre, VIII. Mikhail, Sultan ve adamlarının kendisine karşı suikast planladığını öğrenerek onları Enez kalesine hapsedtirmiştir. Cahen'e göre, Mikhail, o sıralarda araları açık olan Altın Ordu'ya karşı İlhanlılarla işbirliği yapma yoluna gitmekteydi. Ayrıca Avrupa'daki siyasetinin engellenmemesi ve Moğollarla arasında çıkabilecek ani bir anlaşmazlık için yardım geleceği umuduyla Türkmenlerle de iyi geçinmeye başlamıştı. İşte bu durumda İzzeddin artık İmparatora yük olarak gelmekteydi. Bkz. Cahen, *a.g.e.*, s. 273; İbn Bibi ve Aksarayi gibi İslâm kaynakları sebebin, Pachymères'in de değindiği gibi İmparatorun suikast planını öğrenmesi olduğunu söylerler. Bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 191-193; Mehmet Suat Bal, "Türkiye Selçukluları, Mısır Memlûkleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak", *TAD, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, Sa. 17, Kon-ya 2005, s. 301.

48 Enez, Meriç Nehrinin Ege denizi ile birleştiği yerin güneyindedir. Bkz. Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara 2001, resim 6.

rumluluğunu taşıyanlarda ise çok büyük bir telaş vardı. Onlar taşlarına gelecek ve ölümle sonuçlanacak felaketten ya da kendi kurtuluşlarından çok zenginliklerle dolu hazineleri ve de onları koruma yollarını düşünüyorlardı. Diğerleriyle beraber savaşabilmek tüm güçlerini düzenleyip okları ve yayları hazır hale getirebilmek için hazinedeki değerli taşların ve incilerin keselerini açmış, onları İmparatorluk mihrap örtüsüyle sarıp gizli bir yere saklamış bu değerli ve parlak şeyleri gömmüşlerdi. Mamafih bir şey elde edilememişti. Çünkü düşmanlar merdivenleri hazırlayıp surlara dayadıktan sonra birçok şey ele geçirmek için işe giriştiler: Gerçekten de, zenginlikleri ele geçirme umudu onları harekete geçiriyor ve yağma için hücum ediyorlardı. Bu grubun genel düşüncesi başarıdan çok kazanç sağlamaktı; şeflerine ya da onlara emir verenlere gelince ordularının isteklerini gidermeli ve seferlerden kârlı dönmelerini sağlamalıydılar. Eğer başarısız olurlarsa kendileriyle dalga geçileceğini düşünüyorlardı. İşte bu yüzden tüm kötülükleri sergileyip kaledekileri tehdit ettikten ve güçlerini gösterdikten sonra tüm bunların Sultan için yapıldığını ve onu yanındakiler ve mallarla birlikte vermeleri koşuluyla diğerlerinin sağ salim gidebileceklerini bildirdiler.

Bu durum karşısında kuşatılan kaledekiler ikiye ayrılmıştı: bir grup eğer bu teklifi kabul etmezlerse kendileri de tehlikeye girecek diye teslim olup Sultanı da bırakmayı düşünüyor, ancak Sultanla birlikte kaybedeceklerini hesap etmiyorlardı; diğerleri ise İmparatorundan korktuklarından sabırlı olmaları gerektiğini düşünüyorlardı: Hazineyi düşünen İmparator gerçekten de daha sonra onlara denizden takviye kuvvet yollamış ve bizi tehlikeden çıkarmıştı. Eğer başka türlü davranıp Sultanın kafasını kesip surlardan aşağıya, yani düşmanın önüne atsaydık bize pusu kurarlardı ya da öç almak için saldırırlardı, biz de ölene kadar onlara karşı koyar, ya Tanrının yardımıyla galip gelir, ya İmparatora olan sadakatımızdan ezilirdik. Bu tartışmada ikinci fikir galip geldi: Yardım beklemek için kalenin içindekiler kapalı kalmaya devam ettiler ve dışarıdakilerin vazgeçmesini umut ettiler. Bağışlanana, ya da yardım gelene kadar olabilecek en iyi

durumda kalmayı umuyorlardı. Öte yandan üstlerine daha beter kötülükleri çekecekleri tehlikeye girecekleri için, Sultanın kafasını koparmayacaklardı. Bu gerçekten de ölüm isteyen düşüncesiz adamların atacağı küstah bir adım olurdu. Kurtulmak için anlaşma yapmak bilgece bir tedbirdi. Bu sözlerle yüreklenerek, kuşatılanlar uzun bir görüşme sonucunda istediklerini yapacakları sözünü verdiler. Ateşkes aynı gün yapılmak istendi, ancak dışarıdakiler uzlaşmayı kabul etmediler, etrafı kuşatıp saldırıya geçtiler. Kaledekiler ise kendilerini savunmak için dayanmaya çalışıyorlardı. Mücadele her iki taraf içinde çetindi. İçeridekiler artık zayıf düşmüştü, kelleleri de tehlike altında olunca kuşatılanlara teslim olacaklarını bildirmek için elçi gönderdiler. Ancak bu durumun Tanrı önünde edilecek ve kutsal şeylere dayandırılacak bir yeminle garanti altına alınmasını istiyorlardı. Çünkü yemin eden Konstantin dindar bir adamdı. Tüm bunlar için o yerin piskoposu görevlendirildi. Etraf dini ikonlarla süslendikten sonra din adamları dışarı çıkıp Konstantin'in yanına gittiler. Piskoposun önünde Tanrıya yeminler edildikten sonra kuşatılanlar Sultanı ve maiyetini teslim ettiler. Diğerleri ise başka bir saldırı yapmadan ganimetlerini alıp uzaklaştılar; Amaç Sultanın alınmasıydı ve bu da onları yeterince memnun etmişti, başka bir şey yapmalarına gerek kalmadı⁵⁰.

Karşı koymaya çalıştığımız kader doğal olarak galip gelmişti. Gerçekten de ertesi gün, yani anlaşmadan sonraki ikinci günde, denizde İmparatorun gönderdiği üç kürekli gemiler görüldü. Bu gemiler limana yanaştıklarında kuşatılanlar teslim olduklarına pişman oldular. Ancak yapılacak hiçbir şey yoktu, bir kez olan olmuştu, tıpkı Epiméthée'nin pişman olduğu gibi. Tüm pişmanlıklarına rağmen olay gerçekleşmişti. Ancak şimdi akılları

50 Enez'den kurtarılan Sultan II. İzzeddin Keykavus ile oğulları Mesud ile Keyumers, Altın Ordu Han'ı Berke'ye götürülmüştür. Han, onları çok iyi karşılamış ve Sultan 1280 senesine kadar Kırım'da yaşadıkdan sonra burada ölmüştür. Bkz. *İbn Bibi*, II, s. 161-162; *Aksarayi*, s. 104-105; *Turan, a.g.e.*, s. 500; W. De Tiesenhhausen, *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, Türkçe çev. İsmail Hakkı İzmirli, İstanbul 1941, s. 175; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2000, s. 157.

hazineyi sağ salım buradan götürmekteydi. Çünkü topluluk dağılmıştı ve bölgede hâlâ bir çok düşman vardı. Bu yüzden gemiler iyice limanın ağzına yanaştırıldı; askerler tıpkı bir sur gibi iki sıra halinde dizildi. İşte bu şekilde hazine çıkarılıp gemilere kondu. Sonrada gençler gemiye binip denize açıldılar. İstanbul'a ulaştıklarında hemen olanları İmparatora anlattılar. İmparator bu habere çok sinirlendi karşı konulmaz öfkesiyle harekete geçti. Piskoposu kilisenin yargılamasına karar verdi, anlaşmada bulunan diğerlerini ise kendisi yargılayıp ceza verdi; aile üyelerine gelince onları kamçılattıktan sonra kadın kıyafetleri giydirip rezil etti ve huzurundan uzaklaştırdı. Daha sonrada Sultanın karısını ve kızını ve de tabi ki annesini, kız kardeşini tıpkı oğullarına ve maiyetindekilere yaptığı gibi hapse attırdı. Sultana ait olan para, altın, değerli kumaşlar, kıyafetler, kuşaklar, inciler ve değerli taşlardan oluşan ve Türklerin ihtişamını gösteren ganimeti İmparatorluk hazinesine koydurttu⁵¹.

III/28 İznik'in Tatarlar Tarafından İstila Edilmesine

Dair Yanlış Bilgilendirme⁵²

Aynı senenin Mart ayında⁵³, kutsal günlerde oruç tuttuktan sonraki ikinci haftanın ikinci gününde, İznik'te ansızın korkunç bir olay cereyan etti. Bu bir saldırıydı ve kurbanların etrafları felaketlerle sarılmıştı kurtulmak için hiç umutları yoktu. Öte yandan bu olayın hikayesi ise kurbanların yaşadıkları kadar büyük korkuya ve şaşkınlığa neden olmaktadır. Gerçekten de bazen

meydana gelen olaylar anlatılırken abartılabilir. Yalnız dikkatleri çekmek için de böyle hikayeler ortaya çıkabilir.

Bahsi geçen günün ilk saatlerinde, güneş horizonun üzerinde zodiakın 30. derecesinde yükselirken, insanların ruhları ve bedenleri işgal edildi. Ansızın bir gürültü duyuldu ki, bu gürültü şehrin bir noktasıyla sınırlı kalmıyor, tüm şehre yayılıyor-du: Sayılarına güvenen Tatar ırkı kapıdaki muhafızları parçalara ayırmış hızla şehre girmişlerdi, önlerine çıkanları hiç acımadan bir anda yok etmeleri korkunçtu. Gürültü, şehrin çevresinde olanları anlatmak için geç bile kalmıştı. Halk kendilerini evlerinden dışarı buldukları yerlere atıyor; caddeler boyunca koşuşup oraya buraya gidiyorlar ve birbirlerinin üzerine üşüşüyorlardı. Herkes yalnız ve üzgündü; sanki felaket iki grubu omuzlarından itekliyordu, birbirlerine çarpıyor, ne olup bittiğini gürültünün nedenini öğrenmek istiyorlardı. Ancak kimse ne olduğunu kesin olarak ifade edemiyordu, eğer olanlar gerçek ise herkes iş birliği yapmalıydı; herkes kendi kurtuluşundan kuşku duyuyor, ancak söylenene de tamamen güvenemiyordu.

Bu durumda bulunan insanlar ve arkadan saldıran diğerleri ard arda gelen kötülüklerin trajik sesiyle karşılaşmış ve karşılaştıkları herkesi parçalayan katil saldırganları kendi gözleriyle görememişlerdi. Bu noktada yapılacak en iyi şey onları ölü olarak görebilmektir; benim fikrimce korku bu insanların hayaller görmelerine neden oluyordu ve onların yolunu şaşırmış gözlerinin gerçekte alakası olmayan şeyleri bile gerçekmiş gibi görmelelerini sağlıyordu. Gerçekten de ruhunda dehşeti hissedenler aşırı korku altında körleşiyor ve doğru görüş açılarını kaybediyorlar imgeleri gerçek gibi kabul ediyor, var olmayan şeylere bile gerçekmiş gibi inanıyorlardı. Önde olanlardan vazgeçenlerin olduğunu duyanlar evlerine geri dönmüş, bazıları canlarını kurtarmak için köşe bucak saklanmış, bazıları ölülerin cesetlerini gördüklerinden kaçıp gitmiş, bazıları ise güvenilir yerlere sığınmışlardı. Erkekçe ve cesurca şeyler yapmak isteyenler ise silahlarını, mızraklarını ve kalkanlarını alıp kendilerine bir şef arama-

51 Sultan II. Keykavus hakkında, eserin sonraki bölümlerinde tekrar bilgi verilmektedir.

52 Böyle bir istila söz konusu değildir. Ancak Türk fetihlerinden dolayı Bizans halkının yaşadığı güvensizlik böyle bir paniğin yaşanmasına neden olmuştur. 1264'de İznik'de, Moğolların surları kuşatıp, saldırıya geçerek, şehre girdikleri haberi yayılmıştır. Bu söylentiden ibarettir, ancak şehir hakkında kitlesel bir paniğe yol açmıştır. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 90.

53 Eserde sene olarak kesin bir tarih verilmemesine rağmen paskalyayı göz önüne aldığımızda XIII. Yüzyılın altmışlı senelerinde burada belirtilen gün yalnızca 1261, 1264 ve 1267 senelerine denk gelmektedir. Bkz. Pachymérés, I, s. 316 dpn. 4.

ya başladılar. Şehrin başında olan ve prokathemenos⁵⁴ unvanına da sahip Nicolas Manouelites⁵⁵ onların şefi olabilirdi. Bu adam savaştan pek anlamıyor, ancak ganimetten anlıyordu. Savaş bilimi konusunda eğitilmiş olan bu adamlar, yalandan ibaret olan kuru bir gürültü çıkarmaktansa bu dehşete maruz kalan şehri tümüyle savunmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Bu yüzden de silahlarıyla tüm şehri dolaşıp etrafa yıldızlar gibi kurşun yağdırmışlardı. Aceleyle oradan oraya koşuşuyor, ancak başlarına ne gelebileceğini düşünmüyor sadece etraftan gelen ağlama ve sızlanmaları duyuyorlardı. Şehir işgal edilmişti, felaket çok yakındı; yenilmiş şehrin görüntüsü neler olup bittiğini anlatmaya yetiyordu. Bahsettiğimiz kötülük söylentileri, yalnızca buna neden olanların başına değil şehrin işgaline maruz kalanların başına da gelmişti. Gerçekten de artık kimse fakir komşusunu, fakir evine davet etmiyor, kendilerini saran korkudan dolayı tanıdıklarına bile yabancıymışlar gibi saldırıyor, kendi akrabalarından düşmanmışlar gibi şüphe ediyorlardı. Düşmanların darbelelerinden korunduklarını düşünen az sayıda insan ise hayatları ve umutları mahvolmuş şekilde bir köşede duruyorlardı.

Tüm bu karışıklıklar içinde bir de hapisanede olan ayaklarından zincirlenmiş tutuklular vardı ki, gerçekten de İznik hapisanesinde savaşlarda tutuklanmış çok sayıda düşman da bulunuyordu. Burası unutulmuş bir hapisane gibiydi. Çünkü buradan kaçmak hiç de kolay değildi. Tutuklular yaşanan genel karışıklığı görünce düşmanların şehre girdiklerini ve şehri ele geçirdiklerini düşünmüşlerdi, tabii ki göremiyorlar ancak halkın yaşadığı kargaşaya şahit oluyorlardı. Zincirlerini çözerek önden giden artçı bir kuvvet oluşturarak yola çıkmışlardı. Bu kaçışın amacı savaşmak değil güvenliklerini sağlamak için şehrin kapılarına ulaşmaktı. Kalabalık, karmakarışık yola koyulmuştu. Onlar herkesin kendi köşesinde korkudan titrediğini ya da öldü-

günü düşünüyorlardı. Önden gidenler düşman tarafından şehrin dışındaki yolda sıkıştırılıp yenildiği, diğerleri de şehirde onlarla mücadele ettiği için ki, böyle sanıyorlardı, onlar kurtuluş yolunu artçı kuvvette bulmuşlardı. Ama şüphesiz durumları karışık; kapılara doğru koşuşturdular. Ancak saldırmak yerine aynı düzenle geri çekilip tam tersi karışıklığın içine atıldılar ama yine de sakinliklerini ve düzenlerini koruyorlardı. Orada karakollarında rahatça oturan muhafızlarla karşılaştılar ancak bu şehrin çevresinde gelişen normal bir durum değildi. Buradaki rahatlık onları diğer kapılarda bekleyen kötülüklerin korkusuna engel olamamıştı. Yeni bir kargaşa doğdu. Çünkü düşmanların kolaylıkla geçebileceği diğer kapılara ulaşan yola çıkacaklardı. Ayrıca yola çıkarken kendi aralarında dağıldılar, bir kısmı bir yöne, diğerleri diğer yöne doğru gittiler. Ancak hepsinin ulaşacakları yer aynıydı doğudaki kapıya yönelmişlerdi. Ancak bu kapıda da durum aynıydı tehlike yoktu. Düşmanın gelmesinin en zor olduğu yani en güvenilir kapı sahildekiydi. Yeniden bir araya gelip amaçlarına döndüklerinde onları engelleyen bir durumla karşılaştılar: Düşmanlar tehlikeyi göze alarak aniden ortaya çıkabilirlerdi! Hemen sahile ulaşan kapıya ilerlediler ancak orada da muhafızlar vardı. Hatta bu kapıdaki muhafızlar onların hayal kırıklığıyla dalga geçmişlerdi. Hemen korkuyu bırakıp toparlandılar ve söylentinin nedenini araştırmaya koyuldular.

Birçok yolda izlerini bıraktıktan sonra hiçbir şey bulamamışlardı: çok geçmeden gizli bir kaynaktan yayılarak büyüyen gürültü herkesin kulaklarına ulaştı. Bu gürültünün kaynağı Tanrının annesine yalvaran kadın kafilesiydi. Kadınlar kabile halinde yürüyor, dua ederek yüksek sesle haykırıyorlardı. Onları Türklerden ve Tatarlardan koruması için Tanrıya yalvarıyorlardı. Onların arasında bulunmayan, ancak etrafta olan insanlar kargaşaya neden olan ve korkuyla birlikte yayılarak kulakları dolduran bu gürültünün düşmanlara karşı olduğunu anlamışlardı.

İşte insanların yaşadıkları bunlardı. İmparatora gelince, onları öğrenen İmparator durumdan çok etkilenmiş ve

54 Yönetici, vali anlamına gelen unvan. Bkz. *Pachymeres*, I, s. 320 dpn. 1.

55 Yazar, eser boyunca Nicolas Manouelites'den sadece bu bölümde bahsetmektedir. Manouelites, İznik şehri valisidir. Bkz. *Pachymeres*, I, s. 320 dpn. 1.

mektupla sitemlerini bildirmişti: Bu olanlar, söylentinin ortaya çıkması ve kargaşaya neden olması sağduyulu insanların yapacakları şeyler değildi. Olanlar düşünülmeli ve düşmanların şehri kuşatıp kuşatmadıkları ya da surlara ulaşp ulaşmadıkları düşünülmeliydi. Çünkü aynı dönemde Türkler kendi yurtlarında uzakta bulunuyorlardı ve ortaya çıkıp bir saldırıda ya da atakta bulunmamışlardı. Tüm bu duyduklarından sonra mektupla sitemlerini bildirdi ve halkı daha çok muhafızla koruma altına aldı.

KİTAP V

V/4 Nogay ve Tatarların Geçmişleri, İlk Hükümdar ve Yasa Koyucuları

Nogay Tatarlar arasında çok güçlü bir adam, iyi bir stratejist ve dövüş ustasıydı. Tatarlardan oluşan bir ordusu vardı. Bu Tatarlara Moğol denmektedir. Ve bu Moğollar Hazar denizi kıyısında yaşayan Han denen şefleri tarafından gönderilmişlerdi. Onlar eskiden Bizanslılara bağlı olan ve Karadeniz'in kuzeyinde bulunan kabilelere saldırıyorlardı. Bir kez de yine eskiden Bizanslıların olan sonradan da bağımsızlığına kavuşan şehri, Saray⁵⁶'ı almışlardı. Bu bereketli ve nüfusu yeterli olan topraklar devlet kurmak için uygundu Nogay'da bu durumu değerlendirdi. Burada yaşayanlar arasında Alanlar, Gotlar, Zéchiensler(?), Ruslar ve sınır komşusu oldukları diğer ırklardan insanlar bulunuyordu. Bu insanlar zamanla birbirlerinin adetlerini, dillerini, giyim kuşamlarını öğrenmiş ve neredeyse akraba olmuşlardır. Kısa zamanda istilacı Tatar halkı din değiştirmiş ve gittikleri yerlerde, orduları sayesinde, artık iyice karşı konulamaz bir hale gelmişlerdi. Ancak bir savaş yasaları olmadığından şeflerinden bazıları isyan edince büyük karışıklıklar yaşamış saldırıya uğramışlardı.

Bu halk birbirlerine zorlanmadan ve sıkı bir bağ ile bir araya gelmişlerdir. Onlar savaşta hızlı ve kötüdürler; kimseye muhtaç olmadan yaşar geçimleri için endişelenmezler. Onların yasa

56 Altın Ordu'nun merkezi olan Saray şehri için bkz. Kurat, a.g.e., s. 117 vd.

koyucuları Solon⁵⁷, Lycurgue⁵⁸ ya da Drakon⁵⁹ kökenli değildir. Tam tersi bu kişi tanınmayan eskiden demirci olan, sonradan han, yani hükümdar olan biridir. Hazar Denizinden göç etmeye karar veren halkına, yasasını takip etmeleri durumunda hep galip olacaklarına dair söz vermişti. Bu yasada şunlar vardı: kibar şeylerden uzak dur, önüne gelenden memnun ol, halkını gözet, geçim uğruna onlara acı verme, iğrenmeden her şeyi ye, bir çok kadınla yaşa ama onların ihtiyaçlarını eksik etme çünkü soyumuz çoğalmalı, toprağın alsun ve ona gecikmeden evler inşa et, faydalı şeyler için gel ya da git, eğer yiyeceğe ihtiyacın olursa at avlamak ya da yakalamak için ok kullan ve onun kanını iç eğer daha katı bir yiyeceğe ihtiyacın varsa bu kanı koyun tulumunun içine koy ve tulumu da eyere yerleştir; böylece ısıyla birlikte yavaş yavaş pıhtılaşarak katılacak ve yemek olacaktır; eğer kumaş parçası bulan biriyle karşılaşırsan kıyafet dik ama gerekmedikçe kıyafet değiştirme, amaç elde etmek ve ihtiyacı olana götürmek; eski alışkanlıkların üzerine yenilerini eklemekten utanç duyma. Kendi köşende otururken eyerin, kıyafetlerin ve erzaklarınla idare et savaşta ise başkasınınkini almaktan çekinme. İşte yasa koyucu Cengiz Han⁶⁰'ın bu buyruklarına sıkıca tutunarak sözlerinde doğrucu davranışlarında ise adaletli oldular. Ruhlara

57 M.Ö. 640-559'da yaşadığı tahmin edilen Solon, Atinalı devlet adamı ve şair. Yaptığı reformlarla Atina demokrasisinin temelini attığı kabul edilir. Kendi adıyla anılan ve eski Yunan döneminin en eski anayasası olan Solon Anayasasını hazırladı. Bkz. Estin ve Laporte, *a.g.e.*, s. 33.

58 M.Ö. 700-630'da orduyla ilgili yaptığı reformlarıyla meşhur olan Lycurgue, Sparta'nın efsanevi yasa yapıcısıdır. Bkz. Estin ve Laporte, *a.g.e.*, s. 33 ve 35.

59 M.Ö. VII. Yüzyılda çıkardığı yasalarla tanınan Atinalı devlet adamı ve yasa yapıcısıdır. Bkz. Estin ve Laporte, *a.g.e.*, s. 38.

60 Babası Yesügev'in büyük oğlu olarak, bir gün Cengiz Han diye anılacak olan Temuçin 1167'de dünyaya gelmiştir. Uzun boylu, sağlam gövdeli, geniş alınlı, kedi gözlu bir adam olan Temuçin kötü hayat şartları ile sertleşmiş vücudu ve tecrübeyle işlenmiş zekasıyla, dünyayı titreten demir adam Cengiz Han olmuştur. Cengiz Han ve Moğollar için bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 186 vd.; İsenbake Togan, "Çinggis Han ve Moğollar", *TA*, VIII, Ankara 2002, s. 235-255; V.V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Türkçe çev. Hakkı Duran Yıldız, Ankara 1990, s. 405 vd.; Kurat, *a.g.e.*, s. 119-120; Yuvalı, *a.g.e.*, s.

özgürlük karakterlere dürüstlük geldi. Yani bu durum duyduklarını başkasına yalanla söylemeyip yaptıklarında da entrikacı olmamaktır⁶¹.

Fakat İmparator, onların şefleri Nogay'la bir antlaşma yaptı⁶² ve ona durmadan hediyeler gönderdi, bunlar kumaşlar, çeşitli yiyecekler, güzel kokulu şarapların bulunduğu fiçilerdi. İşte Nogay bu yiyecek ve içecekleri memnuniyetle kabul etti. Diğer yandan kupa şeklindeki altınları ve paraları da aldı; diğer eşyaları, yani başlık ve giysilikleri – ki İmparator bunları da büyük bir cömertlikle göndermişti- elleriyle yokladı ve onları getirenlere başlıkların kafasını yorgunluk ve acıya karşı, inci kakmalı ve parlak olanların taşlarının ise yıldırıma karşı koruyup korumadığını sordu. Çünkü taşıyanları yıldırım çarpmamış şatafatlı giysileri ise onları yorgunluktan korumuş olabiliirdi. Eğer ona hayır cevabı verilmiş olsaydı aradaki dostluğu feda etmek uğruna bile olsa o kıyafetleri bir kenara atar hemen soyunup köpek ya da koyun postundan yapılan kendi kıyafetlerini giyer ve bu şatafatla övünürdü. Başlıklar içinde aynı şeyi yapabiliirdi. Eğer ulaklar, yani getirenler yalan da olsa bu durumu doğrulasalardı hemen onları faydalı olacakları için giyerdi.

İmparator böylece Nogay'ı, ülkesine saldıran ve topraklarını istila eden Konstantin'e saldırması için hazırladı; Konstantin, Mésembreia⁶³ ve Anchialos'u kendine bağlamış, Sozopolis⁶⁴, Agathoupolis(?), Kanstritzion(?) ve diğer kaleleri almıştı.

61 Cengiz Han yasası, Cengiz Hanın emriyle Uyğurca yazılmış olan yasadır. Moğollar ne zaman gerekli olsa bu yasaya başvururlardı ve bu yasayı kendilerine şeriat kanunu tanımışlardı. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal Büyük Selçukiler, Anadolu Selçukileri, Anadolu Beylikleri, İlhanlılar, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memlûklerdeki Devlet Teşkilatına bir Bakış*, İstanbul 1941, s. 268-271; J.A. Boyle, *The Cambridge History of Iran Volume V: The Saljuq and Mongol Periods*, Cambridge 2001, s. 523-524.

62 Nogay Bizanslıların güvenilir bir müttefiki olmuştur. Bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 380.

63 Mesembreia, Nsebar'dır. Bkz. Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 565.

64 Bulgaristandaki Apollonia da Sozopolis'dir. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 745.

Buraları İmparatorun kuvvetleri restore etmişlerdi. Nsebar'ın alınmasının en önemli nedeni Mytzes'lerde bulunan eski bir yer olmasıdır.

KİTAP VI

VI/21 Tralles'in Türkler Tarafından Tekrar Alınışı⁶⁵

İmparator tarafından ayrıcalıklara sahip olan ve güzel umutlarla yaşayan Aydın⁶⁶ halkı şimdi yeni bir durumdaydı. Türklerden oluşan bir grup onlara saldırdı. Güçlü bir adam olan Salpakis⁶⁷, yani onların kendi dillerindeki adıyla Menteş Bey çok sayıda adamdan oluşan ordusuyla saldırmış ve şehri kuşatmışlardı. Şehrin başındaki Büyük Chartulaire Libadarios tüm çarelerden yoksundu; şehrin içindekiler aç ve susuz bırakılmıştı. O kadar kötü durumdaydılar ki bir sıvı elde etmek için sürekli atların damarlarını kesip kanlarını içiyorlardı. Ancak bunun susuzluklarını tam olarak dindirebilmesi mümkün değildi. Ayrıca bu durum hayvanların ölmelerine neden oluyordu. Açlığa gelince bu noktada daha iyi durumdaydılar. Çünkü eskiden geçimlerini sağladıkları hayvanları öldüğünden bu doğru olmasa da onları yiyorlardı. Ama çok daha korkunç olan susuzluk öğlen parlayan güneşle iyice kötü duruma gelmişti ve bir çare bulmak gerekmekteydi. Bu yüzden onlar da yaşayacakları her ölümün açlık ve susuzluktan iyi olduğunu düşünerek düşmanın yanına gittiler, kuru dudaklarıyla merhamet için yalvardılar. Ancak düşmanlar onları öldürdü üstelik mezarları bile olamadı.

Türklerin yardım geleceğini umarak içeride kalmaya devam edenlere karşı çok daha korkunç fikirleri vardı; kalkanlı ve silahlı adamlar siperlerin altına yerleşerek surlara doğru iyice yaklaş-

65 Yeni tahkim edilmiş olan Tralles, 1282'de Türkler tarafından kuşatılmıştır. Şehir halkı korkunç açlığa ve susuzluğa mahkum edilerek, teslim olmuşlardır. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 92; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Türkçe çev. O. Ş. Gökyay, Ankara 1999, s. 26; Daş, *a.g.e.*, s. 118-119.

66 Tralles şehri bugünkü Aydın ilidir. Bkz. Wittek, *a.g.e.*, s. 26.

67 Wittek'e göre, Salpakis bir unvandır. Bkz. Wittek, *a.g.e.*, s. 27-32.

mışlardı. Yüksekten taşlar fırlatıyorlardı ancak bu pek iyi bir çözüm olmamış sadece gürültüsüyle insanları korkutabilmişti. Bu seferde demir çubuklar ve kütükler yardımıyla yeri kazmaya çalışıyorlardı. Bu çalışma surların birçok yerine yapılmış temeller kazılmıştı. Çalışmaların üstteki kısmına gelince kolay tutuşan kalaslardan yardım almaya çalışmışlardı. Bu hamleler şehirdekileri anlaşıp yapılarak teslim olmaya itti. Ancak sözcüler geldiğinde şehirdekiler sağ salim bırakılmak istiyorlardı, planları tutmayan Türkler ise saldırarak şehri tahrip ettiler. Sahip olduğu ayrıcalıklarla dinlenip, güzel umutlara takılıp kalan bu şehir toz bulutu olmuş, kalabalık halkı ise kılıçlara kurban gitmişti. Bu Türklerin Nyssa'dakinden⁶⁸ sonra elde ettikleri ikinci zaferdi ki, Sultanhisar'da çevresini kötülüklerin çevirdiği Parakoimomene Nostongos esir alınmış, halk ise ya boğazlanmış ya da esir olmuştu. İşte cesaretlerinin onları kışkırttığı Türkler bu zaferlerden sonra doğu bölgelerine daha bir enerji dolu yol aldılar.

Genç İmparatora (Andronikos II) gelirsek o bu zaman zarfında Nymphée⁶⁹'de kalarak babasının karşısına çıkacağı zamanı bekliyordu.

VI/35 VIII. Mikhail'in Sébastokrator Jean'ı (Teselyalı İoannes Dukas'ı) Yenmek İçin Tatarları Çağırması

Sébastienokrator Jean rahat durmuyordu, yeni yapılan antlaşmayı çiğneyerek yersiz hareketler yapmaya girişmişti. İmparatorun ise isyancı olduğunu ortaya çıkaracak kadar cüretkar olan bu adamın yaptıklarını durdurabilecek bir çözümü yoktu, tabi Tatarları çağırmanın dışında⁷⁰. Tatarlar onun topraklarını yağ-

malayıp, işlerini ve umutlarını güçleştirebilir, en azından tehlikeye düşmesini sağlarlardı. İşte zihnindeki bu fikirlerin etkisiyle İmparator, Tatarları çağırırdı. Kışın gelişiyle uygun bir ortam bulmuştu çünkü bu adamların kışın sefere çıkma gibi bir alışkanlıkları vardı. Ve kış gelmeden Tatarları şehrin dışında toplamak için acele etmeliydi. Şüphesiz bu plan bir Hristiyan için utanç vericiydi, çünkü kafirleri Hristiyanların, ateistlerin ve kutsal şeylerin üzerine yolluyordu ve bu Tanrıdan korkan herkes için suçtu. İmparatora gelirsek, o Nogay'dan adamlarını yola çıkarmasını istemişti, amacı düşmanı ve topraklarını yok etmektir. Ancak Kutsal Adalet onları doğru yola sevk etmeyecekti.

Kasım ayında⁷¹ İmparator sefere hazırdı ve kendi ordusuna Tatarlara güvendiği kadar güvenmiyordu; İmparatoriçeye gelirsek, o bu seferin düşüncesiz ve vakitsizce yapıldığını düşünüyordu.⁷² Ayrıca İmparatorun başına gelenlerden dolayı da huzursuzdu ona göre yazın gelişi yeni felaketleri de yanında getirecekti. İşte tüm bu sebeplerden dolayı İmparatora baskı yaparak sefere çıkmasına razı gelmedi. Söylediklerinden de caymadı, hatta inatla ve açıkça seferin ister istemez bazı büyük felaketlere neden olacağını düşünüyordu. Hatta İmparatora şöyle dedi: "Seni ordunu ve hatta kendi hayatım önemsemekten alıkoyan şey ne?" Bu şüpheler ve korkuların altında İmparatorun hastalığı da vardı ve koşullar ona uygun değildi, vazgeçirilmeliydi. İmparatora gelince, o da adamları için endişeleniyordu, ancak gerçek amacı Trakya'yı kazanmaktı. Trakya'da Tatarlarla buluşmuş ve onları hoş sözlerle yüreklendirmişti. Onlarla ilerleyebildiği kadar ilerleyecek, ne yapılması gerektiği konusunda onları yönlendirecek ve sonra geri döneceklerdi. Ayrıca oğulları ve damatlarıyla ki, damatları arasında bir önceki gün damadı olan Jean da vardı, hareket etme amaçlarını da belirtti. Aslında dış dünyada neler döndüğünü bilmeyen, ancak olacakları önceden gönlünden hisseden ve çocukları içinde endi-

68 Nyssa, Aydın iline bağlı ilçe merkezi Sultanhisardır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 606-607.

69 İzmir iline bağlı ilçe merkezi Nif/Kemalpaşa kasabasının eski adı. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 606.

70 İmparator Mikhail, Dukas'ın aralarındaki antlaşmayı bozup yeniden silahlandığını öğrenince, damadı Altın Ordu Hanı Nogay'ı yardıma çağırmıştır. Pachymeres, dine saygısız putperestleri Hristiyanlar üzerine süren bu hareketi dehşetle dile getirir. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 94; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 429-430.

71 Kasım 1282. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 94.

72 İmparatoriçenin endişelenmesinin sebebi İmparatorun hasta oluşudur. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 94.

şelenen İmparatoriçenin neden olduğu huzursuzluk ve engel, İmparatorun aşırı derecede umutsuzluğa düşmesine neden olmuştu.

İmparator ve çocukları Selymbria'ya⁷³ kadar atla ilerlemişlerdi ancak kara yoluyla gitmelerine bir engel olmadığı halde İmparatorun hastalığı nedeniyle denizden devam etmeye ve gemiyle Raidestos'a⁷⁴ kadar gitmeye karar verdiler. Onlar gemiye bindiler, Tatarlar ise yakındaydılar ancak onlarla gelmemişlerdi, İmparator onlarla ilgilenecek durumda değildi, bağırsaklarından çok hastaydı; bu arada gemiye bindiklerinde İmparatorun yanında çocukları dışında birde kahin bulunmaktaydı, bu kişi hisleri sayesinde geleceği görebiliyordu ve onlar için geleceğin başarılarla dolu olduğunu söylemişti⁷⁵.

İKİNCİ BÖLÜM

VII.-XIII. KİTAPLAR

73 Selymbria, Silivri'nin ilkçağdaki adının Hellenlerce kullanılan biçimidir. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 720.

74 Tekirdağ kentinin ortaçağda kullanılan adıdır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 687.

75 İmparator Trakya'ya varıp, Nogay'ın gönderdiği birliklerin geçit törenini hasta yatağından izledikten sonra hızla çökmüş ve 11 Aralık 1282'de ölmüştür. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 94.

KİTAP VII

VII/1 İmparator Andronikos'un Tatar Sorununu Çözmesi

İmparator Mikhail'in 1282'de ölümünden sonra, o zamana kadar iktidardan uzak tutulan oğlu Andronikos'a İmparatorluk tacı giydirildi⁷⁶ ve tüm gücü ellerine alması sağlanarak gönlü alındı. Bu arada önceden yapılan antlaşmalara uygun olarak gelen ve İmparatorun vereceği emirlere hazır olan Tatar ordusu bekliyordu. Aslında bu ordu için elleri boş dönmek büyük bir sorundu. Çünkü onlar kana susayan ve sadece kazanç gözeten insanlardı, zarar görmekten endişelenmezlerdi, eğer onların ganimet elde etmeleri sağlanmazsa, alışkanlıkları ve kanunları gereği, hiçbir şeyden çekinmeden Bizanslıların üzerine saldırabilir ve onları yağmalayabilirlerdi. İşte bu yüzden henüz 24 yaşında olan bu genç İmparator korkmaktaydı. Ve bu karışıklıklar korkusunu daha da arttırıyordu. Çünkü Kilisede de bir skandal söz konusuydu, bir grup, kiliseye hâkim olmuştu ve İmparatoru tahttan uzaklaştırmak istiyorlardı. Neyse ki, itaat altına alındılar, en azından fizikî olarak. İmparator bu sorunu hallettikten sonra bir başka acil meseleye girişti, danışmanlar meclisine başvurdu, özellikle de Théodore Mouzalon⁷⁷'a, ki babası Akropolites'in ölümünden sonra Büyük Logothete⁷⁸ unvanıyla onurlandırılmıştı. Önce Büyük Papias⁷⁹ sonrada Pinkernes(?) olan ve son olarak

76 İmparator ölürken oğlu Andronikos yanındaydı ve İmparator kendisinden sonra onun başa geçmesini vasiyet etmişti. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 94.

77 Bu kişi Theodoros Metokhites'dir.

78 Logothetes'ler, Bizans İmparatorluğunda Maliye işleriyle ilgilenirlerdi. Bkz. Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 93.

79 Papias, Saray binalarının ve kapılarının anahtarlarını muhafaza eden kişi. bekçidir bkz. John Kinnamus, *Deeds of John and Manuel Comnenus*, in-

da Büyük Connétable⁸⁰ unvanıyla onurlandırılan Tarkhoneiates Mihail Glabas'ı yanında bir Bizans ordusuyla Tatarların başına gönderdi. Amaç onları Bizans topraklarının dışına, yani Trakya'ya doğru sürmektir. Savaş yapmayacak, ancak Tatarların istedikleri karancı sağlamalarına yardımcı olacak. İşte bu yüzden, yani bu seferden eli boş dönmeler diye onlara İmparator tarafından bir miktar ücret verilmişti. Ayrıca armağanlar ve hoş sözlerle onların gönüllü alınmış, başka topraklara saldırıp ganimet elde etmeleri için yanlarındaki Bizans ordusunun refakatiyle İmparator onlara yol vermişti⁸¹.

İmparatora gelince o Patrik'e bir prostagma⁸² gönderdi⁸³. Ancak bu prostagma'daki ad ve yılı mühürleme kısmı aceleyle gelmişti. İmparator ayrıca gizli olarak Büyük Tzaousios Papyas'a da bir şeyler yazıp gönderdi: Ona şehri sıkı bir güvenlikle korumasını emrediyor, Patrik'e ise babasının ölümünü ve kendisinin başa geldiğini bildiriyordu. İmparatoriçeye gelince ona bu haberi yeni İmparatorun vermesi ve tesellilerini bildirmesi gerekiyordu. Ancak Patrik bu faciayı çok daha önce öğrenmiş, bu durumu çevresinden gizleyerek İmparator için gözyaşı dökmüş ve kimse onun bu haline anlam verememişti. Papyas da İmparatorun Prostagma'sını gördükten sonra İmparator için gözyaşı döktü. Ancak anlaşılamayan bir durum vardı. Prostagma'daki mühürün ve imzanın kimin olduğunu çözeme-

giliye çev., Charles M. Brand, New York: Columbia university Press 1976; Türkçe çev., Işın Demirkent, *İoannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Ankara 2001, s. 223.

80 Connétable (konnetabl), eski Fransızca olan bu terim silahlı birliklere komuta eden (alay komutanı) kumandanlar için kullanılırdı. Bkz. Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007, s. 234 dñn. 913.

81 Genç İmparator, babasının hizmete aldığı savaşçı Tatar birliklerinin başına Mihail Glabas Tarkhaneiates'i yollamıştır. Komutan Glabas emrindeki Tatarlar, Makedonya'ya sızan Sırplarla savaşmaları için görevlendirilmişlerdir. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 100.

82 İmparatorun emrini içeren bir kanun belgesi. Bkz. Pachymères, III, s. 20 dñn. 9.

83 Bahsi geçen Patrik İoannes Bekkos'dur. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 101.

mişlerdi. Çünkü İmparatorun babasının imzasına da benziyordu. Bunu ancak bir uzman kolayca ayırt edebilirdi. Nitekim incelendikten sonra baba ve oğlun yazı tipinin birbirine çok benzediği görülmüştü. Patrik'in çevresindekiler İmparatorun ölümünü öğrendikten sonra onun halini anlamışlardı. Çünkü Patrik'in ölen İmparator sayesinde daha üst konumlara çıkma umudu vardı. Onun İmparatora olan bağlılığı aslında umutlarına olan bağlılığıydı. İşte Patrik'in durumu buydu⁸⁴.

84 VIII. Mihail'in ölümünden sadece iki hafta sonra, Patrik İoannes Bekkos tutuklanıp İstanbul'daki bir manastıra götürülmüş yerine Patrik İosef geçmiştir. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 101.

KİTAP IX

IX/14 Aleksios Filanthropenos ve Türkler

Türkler kayıplarının acısını çekiyorlardı; bu dönemde Filanthropenos doğu topraklarının komutanı idi. Ona bir zamanlar katılanlar daha sonra bu topraklara kötülük yaptılar. İşte doğu topraklarının bir süre sonra tümünden harap olmasının sebebi bence bu olabilir. Çünkü daha sonraları onların hem hayran oldukları hemde korktukları Aleksios artık yoktu, onlar tüm kibirleri ve özgür halleriyle etrafta koşuşturup büyük zararlar vermiş, Bizans topraklarına yavaş yavaş saldırarak kemiksiz kalmış köpekler gibi tüm aç gözlülüklerini göstermişlerdi. Ve böylece Karadeniz'den Ege Denizine kadar uzanan, yayıldıkları, o topraklar çöle dönüştü. Tabi tüm bunlar çok sonraları gerçekleşti⁸⁵.

IX/26 Kuzeydeki Tatarlar ve Svetoslav

Kuzeydeki Tatarlar – ki doğudakilerin başında han olarak Hülâgu, Abaka ve Gazan bulunmuştur- konusunu, sıkıntı verseyse de, yeniden ele almak gerekiyor. Daha öncede bahsettiğimiz Nogay; şefleri tarafından ülkesinden Karadeniz'e doğru yanında çok sayıda kuvvetle, komutan olarak değil ama, vekil olarak

85 Burada bahsedilen Aleksios Filanthropenos Nimfaion ve Lidya bölgesi komutanıdır. Çok iyi bir asker olan bu kişi Türklere karşı büyük zaferler kazanmıştı. Bu zaferler sırasında onun başarısını gören bazı Türkler yani yerli halk paralı asker olarak savaşmak üzere onun yanına geçmişlerdi. Burada Türklerin kayıpları olarak bahsedilen yer Karya bölgesi olabilir. Çünkü Aleksios, Karya bölgesindeki Menteşe Beyliğine girmiş ve Melanoudion kentini geri almıştır. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 133 vd. Yazarın burada kastettiği de böyle komutanlar kalmayınca Türklerin Bizans topraklarının tümünü ele geçirmeyi başardıklarıdır.

yollanmıştı⁸⁶: Burada daha önce Bizanslılara bağlı olan çok sayıda ulus bulunmaktaydı, ancak İstanbul'un alınmasından sonra bu uluslar özerk olmuş, devletçikler oluşmuştu. Nogay işte buralara hakim oldu, onlara sanki çöllere saldırıyor gibi saldırdı ve kendisinden korkan Tatarları boyunduruğu altına aldı. O kadar çok ulusa komuta ediyordu ki, bu kalabalık halk için gereken her şeyi üretebileceği bereketli toprakları görünce hemen oraya yerleşti. Zekası, becerisi ve yanındaki kuzey Tatarlarıyla zafer kazanan Nogay, gücünü göstermek için akınlarına devam etti ve Karadeniz'in kuzeyindeki toprakların hakimi oldu. Sonrada bu hakimiyetini İmparatorla evlilik antlaşması yaparak süsledi⁸⁷. Ancak bir süre sonra başa Tokta geçecekti⁸⁸. Tokta, yaşlı Nogay'a güçlü bir şekilde saldırıp onu yendi ve Nogay öldü⁸⁹. Bu topraklarda meydana gelen mücadeleleri ve karışıklığı, ülkenin nasıl tümüyle çöle dönüp insanların kılıçtan geçirildiğini ve kurtulmaların da tıpkı mal gibi yük gemilerine binerek göç ettiğini anlatmak gerek.

Zaferinden sonra Tokta tüm bu toprakların hükümdarı olmuş, Nogay'ın Alakke'den olan oğlu Goke'ye katılanların dışındaki, tüm Tatarları boyunduruğu altına almıştı. Zamanında Nogay'ın tehdidinden kaçan bir başka kişi de Terter⁹⁰ idi.

86 Altın Ordu Hanı Berke Han zamanında, 1262'den 1266'ya kadar İran'a ve 1265'de Bizans'a karşı yapılan seferlerde ordunun başında Nogay bulunmakta idi. Bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 379-380; Kurat, *a.g.e.*, s. 129.

87 Emir Nogay, Bizanslılara karşı emin bir müttefik olmuştur. Evlilik antlaşması da bunun bir göstergesidir. Bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 380.

88 Tokta Han 1290-1312 seneleri arasında hüküm sürmüştü, ancak 1300'de Nogay'ı yendikten sonra Altın Ordu'nun kesin hâkimi olmuştur. Bkz. Yakubovskiy, *a.g.e.*, s. 70; Kurat, *a.g.e.*, s. 129.

89 Burada kastedildiği gibi, Nogay'ı Tokta öldürmemiş ancak Tokta ve Nogay arasındaki muharebe sırasında Tokta'nın ordusundaki bir Rus eri Nogay'ın kellesini kesmek suretiyle onu öldürmüştü, Tokta ise bu durumdan dolayı üzüntüye kapılarak katilin idamını emretmiştir. Bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 381; Yakubovskiy, *a.g.e.*, s. 69; Kurat, *a.g.e.*, s. 129-130.

90 Yorgi Terterii, Türk-Kıpçak Boyarıdır. 1280'de Terterii, Bizanslıların isteği üzerine Bulgar çarı olmuştur. Bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 380. Ancak Emir Nogay kendi döneminde Bulgar Çarı Terterii'yi tahtından indirip, yerine Smileç adında birini getirmiştir. Bkz. Kurat, *a.g.e.*, s. 129.

Edirne'ye sığınan Terter İmparator'dan bir şeyler yapmasını istemiş İmparator Nogay'ın öfkesinden çekindiği halde bu adamı koruması altına almıştı. Nogay'ın oğlu Goke ise kayın pederi Terter'in oğlu Svetoslav⁹¹ ile anlaşarak Bulgar'ları egemenliği altına almaya karar verdi. Ancak fakir Svetoslav, soylu ve zengin bir adam olan İmparatorluk soyundan Pantoleon'un torunu ile evlenerek damadı olmuştu; bu kız Nogay'ın eşi Euphrosyne tarafından vaftiz edilmiştir. Böylelikle Bulgarların sempatisini de kazanmış olan Svetoslav, Goke'nin hükümdar olması şartıyla, Goke ile anlaşarak onunla Tırnova'yı aldı. Bir süre böyle idare ettikten sonra annesi tarafından Bulgar olan Svetoslav – babası Terter Kuman- bu durumdan yararlanarak eniştesi Goke'ye saldırdı. Onu hile ile yakalayıp hapse attı; Svetoslav hapisteki bu adamı boğdurmak ve diğer bazı işleri yaptırmak için Yahudi uşakları kullanmış, şehrin patriği olan Joachim'i de astırarak yaptığı kötülüklerle tüm hakimiyeti eline almıştı⁹².

Yavaş yavaş ilerleyen Svetoslav, İmparatorun önceki müdahalesine rağmen iyice kuvvetlenmişti⁹³. Bu durumdan rahatsız olan Bulgarlar ise, Maria'nın Konstantin'den olan oğlunu İmparator yapmak bu Tatarın iktidarından da kurtulmak istiyorlardı. İmparator'da bu nedenle Mikhail'i onlara yolladı. Ancak Bulgarların topraklarına gelen bu adam Tırnova'da aylak aylak dolaşıp İmparatorluğun görkemine yakışmayacak, basit bir hayat sürüyordu. Svetoslav'a dönersek o yıllar sonra babası Terter'i saray görevlileriyle takas edecekti. Bulgarların Sebastokratoru⁹⁴, Smilec soyundan gelen ve Bulgarların en ünlü ailesine mensup olan, Radoslav İmparatorla görüşmüş ve Terter'in kardeşi olan

Eltimir'e saldırmıştı. Bir zamanlar Nogay'dan aldığı yetkiyle Bulgarlara komuta eden Smilec Terter'in kaçışından sonra Goke ve Svetoslav başa gelince oradan uzaklaşmıştı. İmparator tarafından Selanik'ten yollanan Radoslav ve adamları yüksek görevlilerin eşliğinde Eltimir'i kuşatan Bulgarlara saldırdı. Svetoslav'a gelince o İmparatorun gönderdiği bu saray görevlilerini alıkoymuş, daha sonra da İmparatorla anlaşarak bu adamlar karşılığında babasını geri almıştır. Böylece hem Terter hemde sayıları on üçü bulan görevliler serbest kaldı. Yeniden babasına kavuşan Svetoslav ona yüksek bir görev vermemiş ancak şehirlerinden birine yerleştirerek rahat bir şekilde yaşamasını sağlamıştı. Tüm bu yaptıklarından sonra ise Svetoslav ve annesi İznik'e hapsedilmiştir.

IX/27 Tokta'nın İmparatorla Yaptığı Evlilik Antlaşması

İmparatora gelince o Tokta'yı, evlilik dışı ilişkisinden olan kızı Maria'yı vererek, damadı yaptı. Tokta, Maria ile evlenmiş ancak henüz Tatarlar arasındaki mücadele ve karışıklıklar devam ettiğinden ve Nogay'ın kaderi yılan kuyruğu gibi titrediğinden kendini evlilik yerine bu olaylara adanması gerektiğine karar vererek, Maria'yı İmparatora geri göndermişti. Maria burada birkaç sene kaldı. Bu arada Tokta da Tatarları hâkimiyeti altına aldı ve ona muhalif olacak kimse kalmadı. Daha sonra da İmparatora haber gönderip eşini istedi, İmparator'da kızını yanında hediyeler ve maiyeti eşliğinde Tokta'ya geri gönderdi. Bu arada Nogay ölmüş, Tokta devleti eline geçirmişti, İmparatorla yaptığı bu antlaşmayla da gücünü iyice arttırmıştı.

91 Nogay'ın oğullarından Goke, yani Çaka, Terter'in kızıyla evlidir ve Svetoslav, kayınbiraderidir. Bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 381.

92 Svetoslav, Tokta Han'dan korktuğundan Goke'yi [Çaka] Tırnova'da öldürtmüştür. Bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 381.

93 Nogay'ın ölümünden sonra Bulgarlar, Tatar hakimiyetinden kurtulmuş ve Svetoslav idaresinde yeniden güçlenmişlerdir. Bkz. Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 456.

94 Sebastokrator, Komnenoslar döneminde en yüksek derecedeki bu unvan, İmparatorun oğullarına ve kardeşlerine verilmiştir. Bkz. Kinnamos, s. 224.

KİTAP X

X/25 Mouzalon'un⁹⁵ İzmit Bozgunu

27 Temmuz⁹⁶ günü güzel İzmit'in yakınındaki Koyun Hisar⁹⁷ topraklarında, sayısı birkaç bini bulan adamlarının eşliğinde ki Osman⁹⁸ ansızın ortaya çıkmıştı. Ancak bu hikayeyi en başından anlatmak lazım.

Ali Amourios⁹⁹, senelerce kardeşi Nasıreddin¹⁰⁰ ile birlikte Bizanslılar tarafından rehine olarak tutulmuş, sonra da Kastamonulu Türklerin yardımıyla komşu Bizanslılara saldırmıştı. Daha sonra da Karadeniz tarafında yani kuzeyde kaldı; kibiri hatırı sayılır derecede arttığı ve bizimkileri hor gördüğü sırada savaşta Sultan II. İzzeddin'in oğlu Melik Masour'u

95 Bizans İmparatorunun gönderdiği Mouzalon, Heteriarkos yani muhafız kumandanıdır. Bkz. İnalcık, *a.g.m.*, s. 94.

96 Temmuz 1302.

97 Koyunhisar'ın Bizanslılarca kullanılan adı Bapheus'dur. Bu yer İzmit'in 5 km. Kuzeydoğusu civarındadır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 152.

98 Bu bölüm Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Osman Beyin kendi çağdaşı bir kaynağa ilk kez yer alması açısından çok önemlidir. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s.135; Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001, s. 27-28. Ayrıca Osman Gazi için bkz. Colin İmber, "Osman Gazi Efsanesi", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 68-78.

99 Amourios ismi Arapça Umur adının Grekçe'ye çevrilmiş halidir. Bkz. Elizabeth A. Zachariadou, "Pakhymeres'e Göre Kastamonu'da "Amourioi" Ailesi", Türkçe çev. Zerrin Günel Öden, *TİD*, XVI, İzmir 2001, s. 225 dpn. 4 vd.; Zerrin Günel Öden, *Karasi Beyliği*, Ankara 1999, s.17. Karasi Beyliği için ayrıca bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s. 96-104.

100 Burada bahsi geçen Ali'nin babası yani Amourios, Muzaffereddin Yavlak Arslan olmalı. Kardeşi Nasıreddin ise Çoban-oğulları hanedanının son beyi olan Mahmud Bey olmalıdır. Bkz. Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, 1991 Ankara, s. 47-48.

öldürmüştü¹⁰¹. Melik Masour, Sultan İzzeddin, Enez kalesinden kurtulana kadar babasıyla beraber uzun bir süre kuzeyde göçebe olarak dolaştı; babası öldükten sonra ise Karadeniz'i geçerek Kastamonu'ya geldi. Bu arada uzaklarda bulunan Tatar hanı Argun'dan hediyeler almış, geldiği bu yeni topraklardaki Türk valilere boyun eğdirerek babasından kalan mirasa sahip çıkmıştır. Fakat Ali'nin babası Amourios yanına topladığı bir grup Tatarla tüm kızgınlığıyla Melik'e karşı koymuş, ona karşı savaş açmış ve her şeyden vazgeçerek kaçmasını sağlamıştı. Melik karısı ve maiyetiyle İmparatora gitmeye karar vermiş bu yüzden de İstanbul'a gitmiş ancak bu arada İmparator da Nif'e gitmek için sefere çıkmıştı. Emir'in kendi huzuruna gelmesini istedi. Karısını burada bırakan Masour da İmparatorun adamlarıyla birlikte yola çıktı¹⁰².

Ancak yarı yolda yani Edremit yakınlarına vardıklarında, İmparator'un yanına gitmenin ona pek bir fayda sağlamayacağı kanısına vararak kaçtı ve Türklerin yanına döndü. Ünü sayesinde adamlarını tekrar toplayan Melik, eski gücüne kavuşmuş, hatta daha da güçlenmişti. Hatta o kadar güçlendi ki, Amourios ona karşı gelmenin hayırlı olmayacağı kanısına vararak onun hizmetine girmek için yalvarmak üzere yedi oğlu ve birçok hediyeler eşliğinde yola çıktı. Ancak Masour eski kininden vazgeçmemişti: hediyeleri kabul ederek onları huzuruna aldı. Amourios dizleri üzerinde sürünerek ona yalvarmış, ancak Masour yaptıklarını onun yüzüne vurmak suretiyle eskiden yaşadıkları için bu adamı kınamıştı; adamlarına daha önceden söylediği işareti vermek üzere şarap kadehini eline almış böylece bu adamları öldürtmüştü.

101 Masour'un İstanbul'da bıraktığı karısı bir süre sonra yanına gönderilmiş ancak kızı İstanbul'da kalmıştır. II. Andronikos onu rehine olarak alıkoymuş, daha sonra Melik İshak ile evlendirmeyi planlamıştır. Bkz. Zerrin Günel Öden, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Belleten*, LXI, Ankara 1997 s. 290 dpn. 15.

102 Sangaris/Sangarios, Sakarya ırmağıdır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 705; Irene Beldiceanu, "Pachymere et Les Sources Orientales", *Turcica*, 32, 2000, s. 433.

Yaşanan bu acılardan sonra sadece, parçalara bölünen adamın tek oğlu olan Ali hayatta kalabilmişti ve olanları gözden geçirince intikam almaya karar verdi. Türklerin yardımıyla bir eşkıya gibi ilerlemeye devam ediyordu, çok net olan bir şey vardı ki; ya ölecek ya da intikamını alacaktı. Yaptığı baskınlarla Masour'un topraklarını yakıp yıktı bu da Melik'in cesaretlenmesini sağlamış ve aralarında savaş çıkmıştı. Ancak kader Melikten yana değildi atının dizginlerini eline alan bu adam önce atından düşmüş, sonra da kılıç kurbanı olarak hayatını kaybetmişti. Bu olay Ali'yi daha da coşturmuş, Bizans topraklarını tahrip etmeye başlamıştı.

Ali Amourios, Sangaris¹⁰³ nehri üzerindeki kalelere saldırmaya devam ediyordu; İmparator Mikhail bu nehri ağaçlardan yapılan uzun kazıklarla ortasından güçlendirmiş ve bu da Türkler için zorlu bir engel olmasını sağlamıştı. ... [nehri tasvir edilmiş] Tüm bu engellere rağmen nehir zaman içinde yatağını değiştiriyordu. İmparatora topraklarımızın düşmanlarla dolu olduğunu bildirmiştik bu dönemde Ali Amourios barış içinde ve sakin durmaya devam etmiş ancak İznik çevresinde dolaşan Osman'ın ordusunu gördüğü zaman bu adamın da fikri değişmişti: Ali, İmparatora karşı yeterince iyilik yapmış barış içinde kalarak uzun zaman saldırıda bulunmamıştı; ancak diğer açıdan zaman zaman yağma yapmayı da bırakmamıştı.

Osman, İznik bölgesinden ayrılmış ve vadileri geçerek Halizones¹⁰⁴ topraklarına doğru ilerlemeye hazır hale gelmişti. Ancak bu durum Mouzalon'u harekete geçirdi. Tüm bu gelişmeler üzerine Osman, kendisi ilerlemeden önce yüz kişilik bir öncü kuvvet gönderdi ve bu adamlar Télémaia¹⁰⁵'da(?) ansızın ortaya çıktılar. Henüz uykuda olan Mouzalon ve adamlarının üzerine

saldıran bu birlik, kalabalık karşısında pek bir şey yapamamış ve geri püskürtülmüşlerdi. Bu kez de Bizanslılar onları, yani saldırganları izlemeye başladılar, saldırganlar çoktan dağa ulaşmış ve güvenliklerini sağlamışlardı. Böylece Bizanslıları kuşatmayı başarak oklarını çekenler, yani kovalananlar, avantajlı duruma geçmiş ve cesur bir soylu olan Bizanslıların komutanına saldırmayı başarmışlardı. Ancak bu adamın atını yaralamak dışında herhangi bir başarı elde edememiş ve onu ele geçirememişlerdi. Bu durum yürekli bir barbar olan Osman'ı iyice yüreklendirmişti. Çevredeki Türk ordusu Méandre¹⁰⁶ bölgesinden gelenlerle iyice kalabalıklaşmış ve bu ittifaklarla saldırı için gerekli yardımlar alınmıştı. Bu durum Amourios'un da ikna olmasına neden oldu: o, uzaklardan gelenlerin bu işten karlı çıkacak olmalarını kıskanmıştı. Bu adam harekete geçmekten çekinmese de bir süre bekledi.

Sonunda Osman çıkagelmişti; kendi adamlarını ve yine ittifak yaptığı diğerlerini yönetiyordu; onlar var olan her şeyi yıkıp yok etmeye hazırlardı ve burada bir araya gelmişlerdi. Mouzalon'un adamları ise Alanlar¹⁰⁷'dan çok Bizanslılardan ve yine yabancılardan çok yerlilerden oluşan ve zar zor toplanan iki bin kişiydi. Savaşın kendi topraklarında yapılması nedeniyle bu adamlar kendilerinden çok daha fazla sayıda olan Türklerle karşı mücadele edecek cesareti kendilerinde bulmuşlardı. Onlar savaşa girerek başarılı olmak zorundaydılar. Ancak şöyle de bir durum vardı ki, sırf onların kötü yürekliklerinden değil, akılsızlıklarından da meydana geliyordu. Bu adamlar son zamanlarda atlarını ve paralarını kaybetmişlerdi. Çünkü Alanlar için vergiye ihtiyaç vardı ve bu durum onların heveslerini kaybetmele-

103 Yalova ve Karamürsel arasındaki düz kıyı ovasına, yani Yalak Ovasına "Halizones" toprakları denmektedir. Bkz. İnalçık, "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, İstanbul 1997, s. 94.

104 Burası Telemaya olarak geçmektedir. Bkz. İnalçık, *a.g.m.*, s. 81.

105 Méandre bölgesi, Menderes nehri civarındır. Bkz. İnalçık, *a.g.m.*, s. 81.

106 1300'lerde askeri gücünü kaybeden Bizans, Alan ve Katalan gibi yabancı, ücretli birliklerden yararlanmayı denemiş fakat beklediği sonuca ulaşamamıştır. Bkz. Şerif Baştav, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Esnasında Bizans ve Avrupa", *Belleten*, LXVIII, Sa. 251, Ankara 2004, s. 2.

107 Bu kişi Moğollardan Kuzin Paşa olabilir. İmparator 1302 senesinde Türklerle karşı bu adamla gizlice anlaşmıştı. Bu kişi İzmit komutanlığını üstlenecek ve Türk beylerinden birinin kızını alarak Türklerle uzlaşacaktı, ancak bu plan işe yaramadı. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 136.

rine mal olmuştu. Türkler ise çok hevesli, cesur ve rakiplerine göre çok daha fazla sayıdaydılar. Bu durum mücadelenin hem sayı hem de durum bakımından eşit olmamasına neden oldu. Bizanslıların çoğu ortadan yok olmuş, kaçarak onur kırıcı bir şekilde yakındaki İzmit'e sığınmışlardı. Bu durumda Alanların varlığı çok faydalı oldu. Alanlar büyük bir cesaretle karşı saldırıya geçerek, büyük yaya kitlesine geri çekilme fırsatı verdiler. Türklerin çevresini saran Alanlar, onlara saldırırken, çapraz ok salvosuna tuttukları süvarilerin atlarını yaraladılar. Bu arada Bizanslı yayalar da ustaca davranarak kaçmayı başardılar. Ancak kurtulmak için kaçan bu adamlar, Alanların da yenilmesine neden olmuşlardı. Zafer kazanan Türkler, o zamandan sonra çevreye yayılmış ve karşılarında bir engel olmadığından istedikleri gibi ve kolayca yağma yapmışlardı. Bu savaş aynı zamanda Anadolu'da var olan kötülüklerinde bir başlangıcıydı ve hasat zamanıydı [27 Temmuz]. Adamlarımız ya yakalanmış, ya öldürülmüş bazıları ise kaçmayı başararak kötülüğün önüne geçmiş kaderlerini sığındıkları kalelere emanet etmişlerdi.

X/30 Tatar Koutzimpaxis Olayı

İzmit'ten Trakya boğazına kadar uzanan ve bize çok yakın olan, hatta kapımızdaki topraklar çok kötü durumdaydı. Bu çekişmeyi savaşla halletmenin imkansız olduğunu gören İmparator, düşmana başka türlü davranmaya karar verdi. Nogay'm da akrabası olan ve Türklerin dinini benimseyen Tatar Koutzimpaxis¹⁰⁸ nüfuzlu bir kişiydi. Bu adam, Nogay öldükten sonra doğudaki Türklere katılmak için karısı ve çocuklarıyla yola çıkmış, ancak ters bir rüzgar onu Bithynia¹⁰⁹'ya sürükleyerek Bizanslıların eline bırakmıştı. O da kurtuluşu için İmparatora bir çağrı yaptı, İmparator Hristiyanlığa geçerek ai-

108 Anadolu'nun kuzeybatısında, yaklaşık olarak Bursa, Bilecik, Bolu, Sakarya, Kocaeli illerini, İstanbul ilinin Anadolu yakasını, Zonguldak ilinin batı bölümünü kapsayan bölgenin adıdır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 167.

109 Bahsi geçen Süleyman Paşa, İzmit çevresinde hüküm süren bir Türk emiridir. Bkz. Pachymeres, IV, s. 378 dpn. 91.

lesiyle beraber vaftiz olması şartıyla onu affetmiş, yakınına almıştı. Hatta İmparator yeni bir strateji geliştirerek onun, düşmanları olan komşularının komutanı Süleyman Paşa'nın¹¹⁰ kızıyla evlenmesine izin verdi. Bu bağ ile Tatar, İzmit bölgesinin başına geldi, bu antlaşma ve akrabalığın Bizanslıların sorunu- nu çözeceği düşünülmüş ancak hiçbir şey planlandığı gibi gitmemişti. İmparator bu evlilikle zorlu umutlarına ulaşacağını düşünüyordu, Koutzimpaxis İmparatorun hizmetindeydi, Süleyman paşa ise bu anlaşma doğrultusunda saldırı yapmıyordu. Ancak bu anlaşma İmparatorun hayallerini gerçekleştirilmeyince, diğer iki adam kazançlı çıkarak Bizanslılara karşı düşmanlıklarını sürdürdüler.

Kötülükler başka yerlerden de gelmeye devam ediyordu: Türklerin komutanlarından (emirlerinden) Amoures, Karadeniz Ereğlisine sık sık seferler yapıyordu: bu adamlar için mutlak kural gruplar halinde mücadele etmekte ve bu grupların başında ayrı ayrı komutanlar vardı. İşte bu nedenle İmparator, içinde bulunduğu durumu düzeltmenin ne kadar zor, hatta imkansız olduğunun farkındaydı: Bu adamlar farklı noktalardan saldırıyor, başlarındaki komutanlar ordularına başarıya giden yolu gösteriyor, eğer bu liderler savaşmak istemezlerse de kazanmak için savaşacak başka komutanlar buluyorlardı. Süleyman Paşa'nın da yaptığı gibi Bizanslıları yok etmek için bahsettiğimiz düzenle hareket ediyordu. Bizanslıların daha önce onlara yaptığı muameleyi, şimdi onlar Bizanslılara yapıyorlardı. Ancak bu noktadan sonra neler yaşandığını başka yerde anlatacağım.

110 Kuzeybatı Anadolu'nun bugünkü Balıkesir ile Çanakkale ili Troas bölgesi dışında kalan parçası. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 594.

KİTAP XI

XI/9 Genel Yıkım ve Toplu Göç

Doğudaki topraklar gittikçe çürüyor, İmparatora her gün birbirinden kötü haberler geliyordu. Topraklarımızda olanları, çekilen acıları biz kendi gözlerimizle görebiliyor acıların neden olduğu sızlanmaları duyabiliyordu. Artık düşmanla aramızdaki tek sınır boğazdı. Düşman başına buyrukluğuyla tüm toprakları, kiliseleri, görkemli manastırları istila ediyor, bazı kaleleri yıkıyor, bazılarını ise yakıyordu. Her gün insanları öldürerek ve kızlarını kaçıracak mutlu oluyorlardı. Bu daha önce hiç duyulmamış bir zalimlikti. Bithynia, Mysia¹¹¹, Phrygia¹¹² ve Lydia¹¹³'nin civarındaki topraklar yani ünlü Anadolu'yu, birkaç güçlü yerin dışında, tamamen yıkmışlardı. Bu bahsettiğimiz olayları yapan ve ölüm getiren zalimler ise Amourioslar¹¹⁴, Osman'lar, Alişirler, Menteşeler, Süleyman Paşalar, Alaides'ler¹¹⁵, Ameramanes'ler,

111 Anadolu'nun bir parçası olan bu yer Ankara'nın güneybatı bölümünü; Eskişehir, Kütahya, Afyon illerinin tümünü; Denizli ilinin kuzey bölümünü ve hatta Konya'nın kuzey parçasını kapsamaktadır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 663.

112 Anadolu'daki Lydia; güneyde Karia'dan Menderes ırmağı ile ayrılır; doğuda bugünkü Uşak kentine kadar uzanır ve Uşak ilinin batı yarımını içine alır; kuzeydoğu sınırı Kütahya ilinin güneybatı sınırlarıdır. Kuzeyde Akhisar, ovalık bölgenin ve Lydia'nın son kentidir. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 526.

113 Eserde sıkça geçen Amourio (Umur veya Emir), Zerrin Günel Öden'e göre Çobanoğulları Beyi Muzaferredin Yavlak Arslandır. Bkz. Öden, *a.g.e.*, s. 17; Zerrin Günel Öden, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler, *Belleten*, Sa. 231, Ankara 1997, s. 290.

114 Paul Wittek'e göre, Alaides ile muhtemelen Alaeddin kast edilmiştir. Ameramanes'ler Emir Yaman olabilir. Bkz. Wittek, *a.g.e.*, s. 22 dpn. 62; Öden, *a.g.e.*, s. 15.

115 Pronoia, bir dirlik türüdür. Ayrıntılar için bkz. Ostrogorsky, *a.g.e.*, 267, Jac

Lamises'ler (?), Sphondyles'ler(?) ve Pagdines'lerdi(?). Kibirlerinin ve ürkütücü karakterlerinin verdiği cüretle, vahşi bir ateş gibi, her yeri ele geçiriyor ve parçalıyorlardı onların daha da ileri gitmelerine engel olabilen tek şey denizdi.

Sürekli gelen felaket haberleri İmparatora düşünecek zaman bile bırakmıyordu. Onlara karşı ilerlemek ya da direnmek mümkün değildi. Çünkü Bizans ordusu iyice zayıflamıştı; evlerini ve pronoia¹¹⁶larını kaybedenler batıya ulaşabilmek için doğudan kaçmıştı ve artık tek ilgilendikleri hayatlarını kurtarmaktı; diğer taraftan bir takım ayrıcalıklar vermek pahasına bile olsa başka asker bulma şansımız da yoktu. Durumu biraz kurtarmak için antlaşma yapılsa bile Türklerin karakteri bu antlaşmalar için uygun değildi ve bu yüzden anlaşma yararsızdı. Bu düşmanlar oldukça kalabalıktı, karakterleri çok farklıydı ve başlarında olan emirleri onlara yağma yapmaları ve ganimet elde etmeleri için izin veriyordu, eğer izin vermezlerse bile yağma ve ganimete ulaşmak için başka bir yol buluyorlardı. Bu yüzden dönemin şartlarına ve duruma uygun görünen tek önlem daha önce bahsettiğimiz manastırlara, kiliselere ve İmparatorluk bahçelerine ayrılan özel toprakların orduya devredilmesi fikriydi. Böylece bu adamlar kendi malları için mücadele edebileceklerdi. Ancak bu sadece projeydi, hayata geçirilmesi için henüz karar verilmemişti. Türkler her yeri istila ediyor, insanları kılıçtan geçiriyorlardı. Bu durumdan kaçmayı başarabilenler ise Kyzikos kalesine sığınıyorlardı. Güçlü bir adam olan şehrin metropoliti Niphon bu kadınları, çocukları, hayvanları ve hatta malları bile şehre kapatmıştı.

ques Lefort, "13. Yüzyılda Bitinya", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ankara 1997, s. 113 vd.

116 Kyzikos, Kapıdağ yarımadasının kuzeyinde, Erdek yakınlarındadır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 494. Kyzikos hakkında ayrıca bkz. Zeynep Mercangöz, "Bizans'ın Son Yıllarında Balıkesir Yöresi", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu Ekim 2004*, Balıkesir 2005, s. 58.

XI/21 Anadolu'da Türklerin İlerleyişi ve Halkın Mutsuzluğu

Her geçen gün Türklerin yarattığı dehşet daha da artıyordu ve kurtuluş umudu kalmamıştı. Peki hangi güçlükler dile getirilmedi? Ben uzaktaki sorunları bir kenara bırakıp İmparatorluğun yani bizim kapımızda olanları dile getiriyorum. Türklerin boğazı geçip gemilerini terk ederek tehlikeye neden olmaları an meselesiydi. Boğazın Asya ırmağındaki her yere özgürce dağılıyor, istedikleri yerde ordugâh kuruyorlardı. Ancak toplu olarak değil grup grup yerleşiyor, düzensizce savaşıyorlardı. Böylece Bizans'ın karşı kıyısında kimse Türklerin önüne çıkmaya cesaret edemiyordu. Bazen çok pervasızca hareket edip, cesur hücumlar yapıyorlardı. Bunun sebebi ise yanlarında getirdikleri erzaklarının gittikçe tükenmesiydi. Bu tehlikeli bir durumdu. Bu yüzden içlerinden bazıları civardaki yöneticileri tehdit ederek, onları korkutarak ihtiyaçları gideriyor, bazıları ise cesur ataklar yapıyor, içlerinden biri ki, bu genellikle hızlı olan komutanlardan oluyordu kimse anlayamadan saldırıda bulunuyordu. Ancak bu ataklar çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanıyordu.

Düşmanların kıyıdaki kalelere saldırmadığı ya da esirler ele geçirip öldürmedikleri bir gün dahi yoktu. Biz ise bu anlarda merhametli Tanrı'ya sığınıyorduk. Boğaz aramızdaki tek sınırdı. Gün içinde sık sık buraları gözetleyen yaya ve atlı askerler görülüyordu; ama eğer ki adamın biri başkalarının bıraktıkları şeylerden kar sağlamayı umarak, ya ihtiyaçtan ya da kendi mallarını yeniden elde etmek için, ortalığa çıkarsa hemen ele geçiriliyor ya da öldürülüyordu. Etraf boğazlanmış ve ölümcül yaralar almış cesetlerle doluydu; kimisinin vücudu var kafası yok kimisinin ise kafası var vücudu yoktu. Şehir dilencilerle doluydu ve etrafı tedirgin ediyorlardı; kıtlık ve veba şehirdekileri de vurmuştu ve onlarda kötülöklere maruz kalmışlardı; çoğu çaresizlik içinde bekliyordu.

Düşmanlar sadece Chele ve Astrabete¹¹⁷'ye değil, Hieron¹¹⁸ kalesine de saldırmışlardı. Dehşet verici hücumlarına devam ediyorlardı. İmparatora gelince o ya uyukluyor ya da yaşamıyordu. İzmit açlık ve susuzluktan zayıf düşmüştü, büyük güçlüklerle karşı karşıyaydı. Ünlü İznik ise daha dayanıklı olmasına rağmen kıtlıktan sıkıntıya düştü. Bu dönemde Belokomis, Angelokomis, Anagourdys, Platanea, Melangeia¹¹⁹ ve çevrelerinde yaşayan halk çekecekleri acıları bildiklerinden buralardan uzaklaşmışlardı. Kroulla ve Katoikia'ya gelirse onlar daha da beter kötölöklere maruz kalmışlardı¹²⁰. Herakleion ve Neankomis'den İznik'e giden yol kapanmıştı ve diğer eski yollarda korkunç şekilde risk altındaydı; Kios'dan İznik'e giden ağaçlıklı geçiş ise şans eseri açık kalmıştı, ancak oradan da şüphe duyuluyordu¹²¹. Pylai ve Pythia'da yaşayan halk ki, biz onlara Bébrykes'ler(?) diyoruz Chalcédoniens(?) ve Halizones'lerle aynı muameleye maruz kalmışlardı¹²². Denizden gelip Kios'da karaya çıkacaklar ise güvenlikleri için gündüzün geçmesini ve gecenin gelmesini bekliyorlardı, Askania gölü üzerinden yolculuk yapanlar şehrin sahildeki kapısından karaya çıkıyor ve İznik'e usulca sokuluyorlardı. Çünkü düşmanın baskısı ensemizdeydi. Ayrıca İznikliler de büyük tehlikelerle yüz yüze gelmişlerdi¹²³.

Hükümdara gelince o, ülkesindeki bu felaketi durduramadığı için Sgouros'u¹²⁴ gönderdi. Bu adamın yanında yardımcıla-

117 Chele ve Astrabete, Karadeniz'de bulunmaktadır. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 452 dñn. 60.

118 Hieron kalesi, Anadolu Kavağıdır. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 452 dñn. 60.

119 Belokomis Bilecik, Angelokomis İnegöl, Melangeia Yenişehir, Anagourdys ve Platanéa ise Yenişehir yakınlarında bulunan bir yerdir. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 454 dñn. 64.

120 Kroulla Gürle, Katoikia Kite'dir. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 454 dñn. 65.

121 Herakleion Ereğli, Kios Gemlik'tir. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 454 dñn. 66.

122 Pylai Topçu İskelesi, Pythia Yalova'dır. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 454 dñn. 68.

123 Osmanlılar 1331 senesinde İznik, 1337'de de İzmit'i fethetmiş böylece Batı Anadolu'daki Alaşehir ve Karadeniz kıyısındaki Ereğli dışında Anadolu'da Bizans'a bağlı bir kent kalmamıştır. Bkz. Daş, *a.g.e.*, s. 190; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 467.

124 Sgouros, Bizans komutanıdır. 1304'de Sgouros komutasında Osman Gazi'ye

rı, bir miktar para ve sefer için gerekli olan araç gereçler de vardı. Cesurca Katoilia(?) bölgesinde ilerleyen bu adamların amacı emniyeti sağlamaktı. Ancak bu çaba onlara felaket ve yıkım getirecekti: Yaklaşık beş bin düşman gece vakti saldırıya geçti ve kimsenin haberi olmadan kaleye giden tüm yolları tuttu. Bu düşmanlar başka bir tarafa saldırmaya başladıklarında ise bahsettiğimiz adamlar sığınmak için kaleye doğru harekete geçtiler: gerçekten de felaketten korkmak hiçbir işe yaramıyordu, korkmak kurtulmak için yeterli değildi. Ancak karşı koyanların bazıları boğazlanmış, kaleye doğru kaçan sayısız kadın ve çocuk ise girişleri tutanlar için tam bir av olmuştu. Sonuçta yardım et-sinler diye gönderilen adamlar kendilerini kurtarmak için kaçma yolunu bulmuşlar ve yanlarındaki İmparatorluk paralarını da feda etmişlerdi; düşmanlara gelince onlar harika yerleri önce ateşe vermiş sonra da tamamen yıkmışlardı. Belokome'liler¹²⁵ Bizanslılarla ittifak yapmaya kalkınca Osman adamlarıyla tekrar ortaya çıktı ve yaşayanları öldürerek şehri halkından yoksun bıraktı. Ayrıca burada uçsuz bucaksız zenginlikler bulunduğu ve bölgedeki kalelerle güvenliği sağladığı için mutluydu¹²⁶.

Güzelliklerini korumayı başaran tek yer olan Brousse(?) de sonunda bu felaketlere maruz kalmıştı. Bir kıyı şehri olan Pegai de¹²⁷ bu zorlukları yaşadı: şehrin dışındakiler kılıçlardan kaçarak içeri kapanmış bu da vebaya neden olmuştu, hastalıktan ölenleri saymazsak yüzlerce kişi açlıktan ve diğer acılardan hayatını kaybetmişti. Ayrıca İmparator tarafından buraya gelmek isteyen Dük'e¹²⁸ binlerce nomismalık para cezası verilmişti.

karşı gönderilen birlik Katoikia yakınlarında mağlup edilmiştir. Bkz. Daş, *a.g.e.*, s. 189.

¹²⁵ Bilecik kentinin eski adı. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s.162.

¹²⁶ Burada bir kronoloji hatası bulunmaktadır. Çünkü Bilecik 1302 Koyunhisar muharebesi öncesinde fethedilmiştir. Bkz. Daş, *a.g.e.*, s.188.

¹²⁷ Bu kente Osmanlılar tarafından Biga denmektedir. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 165.

¹²⁸ Burada bahsi geçen hükümdar İmparator IX. Mikhail olabilir. Çünkü Mikhail 1303 yazında Biga'ya çekilmiş ve orada ciddi bir hastalığa yakalanmıştı. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 137; Daş, *a.g.e.*, s. 125. Bahsedilen Dük ise Roger de Flor'dur. Ancak eserde olaylar kronolojik bir sıra izlemekte, verilen bilgi-

Çünkü İmparator, Kyzikos halkının başına gelenlerin onlarında başına gelmesinden korkarak geri dönmelerini emretmişti: ancak bu cesur davranışın hoş görülür ve doğal bir yanı olmadığı belirtilmeli. Kyzikos'da kadınlara hakaret edilmiş ve genç kızlara tecavüz edilmişti. Malları olanlar soyuluyor, eğer vermek istemezlerse de işkencelere maruz kalabiliyor ancak paralarını vererek kurtulabiliyorlardı. Almugavarlar¹²⁹ tarafından ele geçirilen zenginliklerin, sahiplerine bir yararı olmuyordu; bence bu hal-kın adının Almugavar olmasının nedeni Avar soyundan gelmele-ridir. Bu acıları çekenler sadece yerliler değildi Anadolu'da yaşayan Bizanslılar da düşmanın yeni bir saldırısıyla aynı muamelelere maruz kalıyor ve koşarak kalelere sığınıyorlardı¹³⁰. Kesilmiş bedenlerden, cesetlerden ve kan lekelerinden bahsetmiyorum bile. Artık bunlara karşı konulmalıydı; Roger de Flor¹³¹ zafer ko-

ler çoğu zaman birbirini takip etmemektedir. Nitekim burada verilmek istenen bilgi Katalanların Kyzikos'da kışladıktan sonra Pegai'ye gitmek istedikleri, ancak kötü şöretlerinden dolayı burada ikamet eden IX. Mikhail'in onların şehre girmesine izin vermemesidir. Bkz. Mehmet Ersan, "Katalanların Anadolu'daki Faaliyetleri:1304", *Uluslar arası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu Ekim 2004 Balıkesir*, Balıkesir 2005, s. 79; Öden, *a.g.e.*, s. 22-23.

¹²⁹ Almugavar; "Katalan Büyük Birliği" arasında bulunan bir süvari birliğine verilen addır. Bkz. Ersan, *a.g.m.*, s. 76-77; Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 41 dpn. 135. Paralı İspanyol askerlerinden oluşan bu birlikler, Ortaçağın en etkili savaşçı birliği olarak anılmaktadır. Bkz. Soldevila, F., Els Almogavers, Barcelona 1952'den naklen Angeliki E. Laiou, *Constantinople and the Latins The Foreign Policy of Andronicus II 1282-1328*, Cambridge-Massachusetts 1972, s. 134, dpn. 22; William Miller, *The Latins in the Levant: A History of Frankish Greece*, Cambridge University Press 1911, s. 211-234.

¹³⁰ Katalanların Rum halkına karşı zulme varan kötü davranışları olmuştur. Bkz. Ersan, *a.g.m.*, s. 78.

¹³¹ Roger de Flor bir paralı asker çetesi olan Katalan birliğinin komutanıdır. Bir Alman soyundan gelen Roger'in babasının soyadı "Blum" idi. Bu ad İspanyolca'ya Flor olarak çevrilmiştir. Bkz. Öden, *a.g.e.*, s. 22 dpn. 86. Roger, İmparator Andronikos'a Türklere karşı hizmetine girmeyi önermiştir. Bkz. Muntaner, *Chronicle*, CXIX, s. 400-403; Nicol, *a.g.e.*, s. 137 vd.; Daş, *a.g.e.*, s. 125 vd.; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 454 vd.; Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, İstanbul 2004, s. 127 vd.; Jean-Claude Cheynet, *Bizans Tarihi*, Türkçe çev. İsmail Yerguz, Ankara 2008, s. 108-109; Elizabeth A. Zachariadou, "Karasi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet", *Osmanlı Beyliği*, s. 244-245; Zer-

nusunda ona güvenenleri mutlu etmek istiyor ancak o da başlarına gelebilecek tehlikelerden korkuyordu. Adamlarına istediklerini yapmaları için izin vermişti. Zaten İmparator'dan gelen para yardımı¹³² sayesinde de durumları iyiydi. Ancak henüz hiçbir başarı gösterememişlerdi. Bu konuyu aydınlatmak için daha sonra tekrar ele alacağız.

Buraların başında Büyük Archonte(?) unvanına sahip olan Maruli bulunuyordu¹³³. Bu adam Roger'a son derece bağlıydı, onunla anlaşmış ve ondan İmparatorluk prostagması istemişti. Maruli bu dönemde kendi adamlarına acıyordu. Gerçekten de her tarafta yaşanan kötülükler bu adamları da vurmuştu: savaşta deneyimli olan ve görevleri askerlik olan bu adamlar yaya olarak kullanılıyor, silahsız bırakılıyor ve ailelerinden de yoksun kalıyorlardı. Tıpkı göçmenler ve basit işçi gibiydiler. Komutanlarından çekiniyor, ancak savaşında tehlikesini düşünerek çaresizce memurluk yapıyor, kendilerini korumak için çırpınıp duruyorlardı. Düşmana gelince, düşman Goulielmou¹³⁴ kalesine doğru yaklaşmaya başlamıştı, Katalanlar ortaya çıkıp onlarla birlikte savaşmaya söz verince bu adamlar komutanları Maruli'in eşliğinde düşmana doğru ilerlemeye başladılar. Ancak alışkanlıklarından vazgeçemeyen Katalanlar silahlarını ve atlarını hazırlamakta biraz gecikmişlerdi. Yola geç çıkan Katalanların bu hareketi diğerlerinin tek başına savaşmasına neden olmuştu. Onların bu davranışı müttefiklerin arasında olacak bir şey değildi, onlar bizimkilere dostça davranmak

yerine resmen düşmanca davranmışlardı. Kahramanca savaşan adamlar geri dönüp Katalanlarla karşılaşınca onların ihmalkarlıklarını ve rahatlıklarını yüzlerine vurdular. Katalanlar ise korkunç hareketler yapmaya başlamış adamlarımıza da düşmanmışlar gibi saldırmaya karar vermişlerdi. Bu kurnaz girişimlerinin en önemli nedeni ganimet elde etme istekleriydi. Bizimkiler de teslim olmuş ancak savaşta elde edilen ganimeti vermek istememişlerdi. Fakat onlar bu tutumlarında direnerek ganimete en az özgürlükleri kadar düşkün olduklarını ortaya koydular. Bizimkiler ise düşman önünde kanlarını dökerek elde ettikleri zaferlerinin en önemli simgesi olan ganimetleri vermek yerine onurluca ölmeyi seçmişlerdi.

Katalanların maceraları sonbahar başında sona ermiş, daha fazla olaya girişmemişlerdi, burada yaşayan halk ise bu dönemi fırsat bilip gemilere buğday ve zorunlu diğer gıdalardan oluşan erzaklarını yükleyerek kaçtılar. Katalanlara gelince onlar bütün kışı Kyzikos'de hiçbir şey yapmadan geçirdiler.¹³⁵ Bahaneleri ise kendilerine verilen üç aylık ücret karşılığında sürenin dolmuş olmasıydı. Bu gelişmenin üzerine İmparator hemen bir senelik yeni bir anlaşma yaparak onlara maaşlarını gönderdi. Onların bu davranışlarından utanan şefleri hızlı bir gemi hazırlatıp derhal İmparatorun yanına gitti. Adamlarının davranışlarına değinmeden İmparatora maaşlar konusundaki sorunlardan ve ihtiyaçlarından bahsetti; ayrıca savaş konusunda son derece cesur olan Alanlar içinde erzak istemişti. Çünkü bu adamın artık kendi adamlarına güveni kalmamıştı, buradan ihtiyacı olanları aldıktan ve adalar konusunda da İmparator tarafından görevlendirildikten sonra geri döndü; ayrıca daha önce söylediğimiz gibi Alanlar için de atlar gönderilmesini sağlamış oldu. Tüm bu oruç süresince herkese maaşlarını dağıtmış sonra da pek bir şey yapmamıştı. Bu arada Katalanlara her ay iki ya da üç ons altın ödeniyor, oysa Alanlara ayda sadece üç nomisma veriyordu. Tabii gön-

rin Günel Öden, "Bizans İmparatorluğu'nun Türklere Karşı Alan ve Katalanlar İle İttifakı", *İÜEFİD*, Sa. 35, İstanbul 1994, s. 123-129; Keith Hopwood, "The Catalan Company in Anatolia and the Turkish Conquest of the Western Seaboard", *XIV. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri Ankara 9-13 Eylül 2002*, Ankara 2005.

¹³² Bizans'la yapılan anlaşma gereği Katalanlara, Bizans hizmetindeki paralı askerlere verilen tutarın bir kat fazlası ödenecek ayrıca dört aylık ücretleri de peşin verilecektir. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 138.

¹³³ İmparator, Maruli adlı komutanı ve emrindeki ücretli asker olan Alanları da Roger de Flor'a katılmakla görevlendirmiştir. Bkz. Ersan, *a.g.m.*, s. 77.

¹³⁴ Burası Kyzikos'un aşağı yukarı 10 km. Güneyinde bulunan bir kaledir. Bkz. Pachymeres, *IV*, s. 458 dpn. 82.

¹³⁵ Katalanlar Kyzikos'da kışlamışlardır. Bkz. Wittek, *a.g.e.*, s. 42; Ersan *a.g.m.*, s. 78; Öden, *a.g.e.*, s. 22; Nicol, *a.g.e.*, s. 138; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 455.

derilen atları saymazsak. Bu durum bencilliğin doğurduğu yeni bir kargaşaya neden olmuştu¹³⁶. Sayıları yaklaşık on ikiyi bulan gemilerini hazırlatan Roger, İmparator'dan aldığı görevi yerine getirmek için Amiral sıfatıyla harekete geçti; İtalyanlardan oluşan bir donanma hazırlattı¹³⁷, bu donanmada bulunanların sevgilileri ve sahip oldukları diğer malları da yanlarındaydı; işte bu donanmayı adalara gönderdi ve kendisi yardım götürmek için Anadolu'ya ulaştığında onlarında Anaia¹³⁸'da karaya çıkmalarını emretti. Geri kalanların da Kyzikos'dan ayrılıp harekete geçmesini istiyordu. Çünkü burada kalanlara tattıkları zevklerden ayrılmak zor geliyordu. İşte Roger'ın yaptıkları bunlardı.

İmparatora gelince, o artık olan biteni duymak istemiyordu. Çünkü hayırlı hiçbir şey yoktu ve o tüm olanları Tanrı'nın öfkesine yüklüyordu; bu arada İmparatorun yanında ayinleri yöneten Patrik bulunuyordu. Ancak İmparator bu ayinlere her zaman katılmıyor, artık iyi şeyler olması için Tanrı'ya bizzat kendisi dua ediyordu. Katalanlar hakkında ise onların artık harekete geçmesini istiyordu¹³⁹. Bu arada Philadelphie¹⁴⁰'de olan felaketle-

rin haberleri gelmişti¹⁴¹: Germiyanlı Alishir şehri kuşatmış ve ilk iş olarak şehri çevreleyen kalelere egemen olarak şehre yiyecek girişini engelleyerek onlara kıtlıkla boyun eğdirmeye çalışmıştı. Gerçekten de kıtlık şehri tehdit etmeye başlamış bir eşek kafası bile pahalalmış, bir koyunun ya da domuzun boynunun kesilmesinden elde edilen kanlar bile bir altın nomisma eder olmuştu. Herkesin derdi açlığını biraz olsun hafifletebilmektir. Mart ayı sona erip de kutsal hafta başlayınca İmparator, Kyzikos'a kardeşi İrene'yi yani Asen'in eşini yolladı¹⁴² ve Roger'ın kayın validesi olan bu kadından damadını tatlı sözlerle kandırıp harekete geçirmesini istedi: gerçekten de zaman sefere çıkmak için uygundu ve bu adamların maaşları da ödenmişti. İren, Kyzikos'a ulaşmış, ancak birkaç gün geçmesine rağmen damadını harekete geçirecek hiçbir şey söylememiş görevini ihmal etmişti. Ancak bu dönemde yeni bir ödeme bekleyen Katalanlar büyük kibirleriyle savaşa girişmek için harekete geçmişlerdi. Ayrıca Alanlarla çıkan yeni anlaşmazlıklar içinde zaman gerçekten hiç uygun değildi.

Bu olay Alanları da harekete geçirdi: Katalanlara her ay iki ya da üç ons ödenirken Alanlar çok az maaş alıyorlardı ve bu sorunlara neden oluyordu. Yine bu yüzden de çekişme ve kavgalarda düşmanca duygularını ortaya koyuyorlardı. Değirmende görev alan bazı Alanlar vardı ve bunlar un değirmeninde bulunan Almugavarlardan duyulmamış bir zorbalıkla unları ele geçirmişlerdi. Sonuçta bu kargaşa ve kavga sırasında bir Alan büyük dükkü tehdit eden şeyler söyledi tıpkı daha önce büyük domestique Alexis Rhaoul'a söylenenler gibi. Kadere bakın ki bu sözler yok olup gitmedi, öylesine söylenen bu söz büyük bir öfkeye neden oldu ve bunu duyan büyük dükkü öcünü alacaktı. Gece çok kalabalık bir grup hazırlıksız yakalanan Alanların üzerine saldırdı.

136 Paralı Alan askerleri Katalanlara kendilerinden daha yüksek ücret verildiğini öğrenince gerginlik doğmuştur. Ayrıntılar için bkz. Ersan, *a.g.m.*, s. 79.

137 Roger de Flor, İtalyan Amiral Fernando de Ahones'e filo ile birlikte Sakuz'da kışı geçirmek üzere hareket etmesini emretmiştir. Bkz. Ersan, *a.g.m.*, s. 78.

138 Anaia; Sisam Adası karşısına düşen Anadolu kıyısında, Panionion'un doğu yakınında ilkçağ kentidir. Anaia adı Türk ağzında Anya olmuştur. Aydın Kuşadasına bağlı olan bu Anya köyünün adı yakın zamanda Soğucak olarak değiştirilmiştir. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 65.

139 Bahsi geçen Katalanların Anadolu üzerine yaptıkları sefer ile ilgili bkz. Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 454 vd.; Elizabeth A. Zachariadou, "The Catalans of Athens and the Beginning of the Turkish Expansion in the Aegean Area", *Studi Medievali*, 3a Serie, XXI, Spoleto, 1980, s. 821-838; Daş, *a.g.e.*, s. 125-127; Ersan, *a.g.m.*, s. 76-84; Zerrin Günel Öden, "Bizans İmparatorluğu'nun Türklere Karşı Alan ve Katalanlar İle İttifakı", *İÜFTD*, Sa. 35, İstanbul 1994, s. 123-129; Hopwood, "The Catalan in Anatolia and the Emirates of Menteşe and Aydın", *XIV. Türk Tarih Kongresinde Sunulan Bildiri*, Ankara 2002.

140 Philadelphie; Manisa iline bağlı ilçe merkezi Alaşehir'dir. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 660.

141 Alaşehir, Germiyanlı Alishir oğlu I.Yakup Bey tarafından kuşatılmıştır. Yakup Beyin yanında Sasa Bey ve Aydınoğlu kuvvetleri de bulunmaktadır. Bkz. Mustafa Çetin Varlık, *Germiyan-oğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara 1974, s. 38.

142 Roger de Flor, İmparatorla yaptığı anlaşma gereği İmparatorun yeğeni Maria ile evlenmiştir. Bkz. Daş, *a.g.e.*, s. 125.

Mücadele hemen başladı kalkanlı bu adamlara karşı Alanlar evlerin kapılarını ya da diğer malzemeleri kendilerine kalkan yapılar ancak sonuçta mızraklar aracılığıyla vahşice öldürüldüler. Alanları öldüren bu adamlar ihtiyaçları olan şeyleri elde etmek için tüm dünyaya saldırabilirlerdi. Bu arada Alanların başı olan George'nin oğlu da diğer birçok adam gibi mızrakla öldürülmüştü. Onun dışında daha birçok kişi yaralanmış ya da öldürülmüştü¹⁴³. Ertesi gün yeni bir mücadele daha artık ölümden üzüntüye boğulan Alanları bekliyordu. Onları durdurmak isteyen büyük dükkân yaklaşık üç yüzü ölen Alanlarla mücadele eden adamlarının yanına gelmiş ve savaşçıların arasına girerek mücadeleyi durdurmuştu. Bunlar 9 Nisan 1304'de oldu. Şimdilik kötülükler yatışmıştı. Ancak halk yani yerliler kendileri için kaygılanıyorlardı, George ise birkaç gün sonra döndü. Katalanların başı bu adamın sakin olması, yani oğlunun öcünü almak için yersiz hareketlere girişmemesi için onu hediyelerle sakinleştiriyordu. Mayıs ayı geldiğinde Balıkesir, sayısı binleri bulan bu adamları korumaktaydı: Katalanların sayısı altı bini, hayatta kalan Alanların ki ise bini buluyordu. Buralarda bulunan Bizanslılar ise Maruli'nin emri altındaydı. Tabi buraları büyük dükkân ile beraber komuta ediyorlardı: Büyük Dükkân maaşlara karar veriyor, hatta büyük komutan olarak bu maaşların teminini sağlıyor ayrıca istediği yeri de gidip yağmalyordu.

XI/25 Menderes Derebol'da Meydana Gelen Olaylar

Doğu bölgesinde bulunan kalelerin arasındaki Derebol'de¹⁴⁴ yaşanan olayları anlatmak belki de o kadar kötü değildir; beklenmedik ve anlamsız bir bahaneyle İmparator Doukas (III. Jean Batatzes) Alaşehir'i koruyan hatta onun kaderine bile sahip çı-

kan bu eski şehri bir yıllık buğday stoğu ve çeşitli silahlar tedarik ederek kuvvetlendirmeye karar vermişti. Tufandan beri ele geçirilemeyen bu güçlü yer kendiyse övünüp Türklerin ataklarını önemsemedi. Oysaki kuşatma zamanı tasarlanmıştı; bazıları pes etmiş olmasına ve ikbal yollarının kapanıp aşırı bir ihtiyaç durumu doğmasına rağmen Derebol halkı uzun süre dayanmıştı. Yakın zamanda gelecek yardım da olmadığına göre bu sorunları düzenlemeler yaparak ve Türklerle anlaşarak çözme kararı verdiler: Türklerle yapılan geçici uzlaşma sonucu buğday temin etmişlerdi. Ticari alışkanlıklarının gerektirdiği gibi şehirden çıkıp zorunlu gıdaları alamıyor, ancak Türklerin özgürce şehre girip bunları satmalarına müsaade ediyorlardı. Bu durum Türklere şehri ele geçirme fikrini vermişti; anlaşmaları yaptıktan sonra şehre saldırmak için kesin ve uygun bir zaman kararlaştırdılar. Askerlerin bir kısmı gereksinimlerini karşılayıp, yakın ve gizli bir yere yerleştikten sonra şehre girmişlerdi. Buradaki ticari emtia buğdaydı ve her eşek üzerindeki çuvalar yardımıyla iki kat fazla yük taşıyor olmuştuk. İşte tam bu sırada savaş borazanları çalmaya başladı; atasözünde olduğu gibi halk akrepleri çayır kuşu gibi karşılamıştı, onların erzak için giriştikleri aldatici umutları gururlarını okşamıştı o yüzden bir süre sakinlerdi. Gece çoktan onları sarmalamıştı ve bir belirsizlik içinde kalmışlardı, onlar güzel umutlarıyla beklerken önlerinde kötülükler vardı. Düşmanlar savaş borazanlarını çalana kadar halk karanlığın ortasında korkusuzca bekliyordu. Düşmanlar yıldırım hızıyla halkın başındaki adamın kapısına geldiklerinde halk da ani bir korkuyla uykusundan uyandı; düşman gürültüler çıkararak yakında bulunan adamlarından yardım çağırma-ya başlamıştı. Yine aynı gecede tek bir saldırıyla bu güçlü şehri ele geçirmeyi başardılar. Ve Alişir Karamanlarla birlikte buraya baskınlar yapmış oldu. Büyük Dükkânı kaçırmayı başaran korkusuz ve kibirli bu adam bahsedilen güçlü şehre girmeyi başarmıştı¹⁴⁵.

¹⁴³ Derebol, eserin bu bölümünde Tripolis du Méandre olarak geçmektedir. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 474.

¹⁴⁴ Alaşehir'in kurtarılmasından sonra Katalan ordusu güney yerine yeniden batıya yönelmişti ve bu dönemde Tripolis kenti Türkler tarafından alındı. Bu bölümde kazanılan bu zaferden ayrıntılarıyla bahsedilmektedir. Bkz. Nicol, *o.g.e.*, s. 139.

¹⁴⁵ Burada bahsi geçen Mysia Bulgaristan'da bulunmaktadır. Anadolu'daki Mysia değildir. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 484.

Mücadele hemen başladı kalkanlı bu adamlara karşı Alanlar evlerin kapılarını ya da diğer malzemeleri kendilerine kalkan yapılar ancak sonuçta mızraklar aracılığıyla vahşice öldürüldüler. Alanları öldüren bu adamlar ihtiyaçları olan şeyleri elde etmek için tüm dünyaya saldırabilirlerdi. Bu arada Alanların başı olan George'nin oğlu da diğer birçok adam gibi mızrakla öldürülmüştü. Onun dışında daha birçok kişi yaralanmış ya da öldürülmüştü¹⁴³. Ertesi gün yeni bir mücadele daha artık ölümden üzüntüye boğulan Alanları bekliyordu. Onları durdurmak isteyen büyük duk yaklaşık üç yüzü ölen Alanlarla mücadele eden adamlarının yanına gelmiş ve savaşçıların arasına girerek mücadeleyi durdurmuştu. Bunlar 9 Nisan 1304'de oldu. Şimdilik kötülükler yatışmıştı. Ancak halk yani yerliler kendileri için kaygılanıyorlardı, George ise birkaç gün sonra döndü. Katalanların başı bu adamın sakin olması, yani oğlunun öcünü almak için yer-siz hareketlere girişmemesi için onu hediyelerle sakinleştiriyordu. Mayıs ayı geldiğinde Balıkesir, sayısı binleri bulan bu adamları korumaktaydı: Katalanların sayısı altı bini, hayatta kalan Alanların ki ise bini buluyordu. Buralarda bulunan Bizanslılar ise Maruli'nin emri altındaydı. Tabi buraları büyük duk ile beraber komuta ediyorlardı: Büyük Duk maaşlara karar veriyor, hatta büyük komutan olarak bu maaşların teminini sağlıyor ayrıca istediği yeri de gidip yağmalıyordu.

XI/25 Menderes Derebol'da Meydana Gelen Olaylar

Doğu bölgesinde bulunan kalelerin arasındaki Derebol'de¹⁴⁴ yaşanan olayları anlatmak belki de o kadar kötü değildir; beklen-medik ve anlamsız bir bahaneyle İmparator Doukas (III. Jean Batatzes) Alaşehir'i koruyan hatta onun kaderine bile sahip çı-

kan bu eski şehri bir yıllık buğday stoğu ve çeşitli silahlar tedarik ederek kuvvetlendirmeye karar vermişti. Tufandan beri ele geçirilemeyen bu güçlü yer kendiyle övünüp Türklerin ataklarını önemsemiyordu. Oysaki kuşatma zamanı tasarlanmıştı; bazıları pes etmiş olmasına ve ikbal yollarının kapanıp aşırı bir ihtiyaç durumu doğmasına rağmen Derebol halkı uzun süre dayanmıştı. Yakın zamanda gelecek yardım da olmadığına göre bu sorunları düzenlemeler yaparak ve Türklerle anlaşarak çözmeye karar verdiler: Türklerle yapılan geçici uzlaşma sonucu buğday temin etmişlerdi. Ticari alışkanlıklarının gerektirdiği gibi şehirden çıkıp zorunlu gıdaları alamıyor, ancak Türklerin özgürce şehre girip bunları satmalarına müsaade ediyorlardı. Bu durum Türklere şehri ele geçirme fikrini vermişti; anlaşmaları yaptıktan sonra şehre saldırmak için kesin ve uygun bir zaman kararlaştırdılar. Askerlerin bir kısmı gereksinimlerini karşılayıp, yakın ve gizli bir yere yerleştikten sonra şehre girmişlerdi. Buradaki ticari emtia buğdaydı ve her eşek üzerindeki çuval-lar yardımıyla iki kat fazla yük taşır olmuştu. İşte tam bu sırada savaş borazanları çalmaya başladı; atasözünde olduğu gibi halk akrepleri çayır kuşu gibi karşılamıştı, onların erzak için giriştikleri aldatıcı umutları gururlarını okşamıştı o yüzden bir süre sakinlerdi. Gece çoktan onları sarmalamıştı ve bir belirsizlik içinde kalmışlardı, onlar güzel umutlarıyla beklerken önlerinde kötülükler vardı. Düşmanlar savaş borazanlarını çalana kadar halk karanlığın ortasında korkusuzca bekliyordu. Düşmanlar yıldırım hızıyla halkın başındaki adamın kapısına geldiklerinde halk da ani bir korkuyla uykusundan uyandı; düşman gürültüler çıkararak yakında bulunan adamlarından yardım çağırma-ya başlamıştı. Yine aynı gecede tek bir saldırıyla bu güçlü şehri ele geçirmeyi başardılar. Ve Alişir Karamanlarla birlikte buraya baskınlar yapmış oldu. Büyük Dukten kaçmayı başaran korkusuz ve kibirli bu adam bahsedilen güçlü şehre girmeyi başarmıştı¹⁴⁵.

143 Derebol, eserin bu bölümünde Tripolis du Méandre olarak geçmektedir. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 474.

144 Alaşehir'in kurtarılmasından sonra Katalan ordusu güney yerine yeniden batıya yönelmişti ve bu dönemde Tripolis kenti Türkler tarafından alındı. Bu bölümde kazanılan bu zaferden ayrıntılarıyla bahsedilmektedir. Bkz. *Nicol. a.g.e.*, s. 139.

145 Burada bahsi geçen Mysia Bulgaristan'da bulunmaktadır. Anadolu'daki Mysia değildir. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 484.

XI/27 Matzoukatos Diğer Adıyla Jean Choïroboskos

Bulgar ırkından genç bir adam olan Jean anladığım kadarıyla Mysia¹⁴⁶'daki mücadeleler sırasında görev yapmış, doğuda neler olup bittiğini öğrenmişti¹⁴⁷: Türkler hiçbir savaş düzeni izlemeden, pusular kurarak, hiçbir engelle karşılaşmadan yol alıyor terk edilmiş topraklarda ilerliyorlardı; Jean da gösterdiği çabalar ve topladığı üç yüz adam yardımıyla, ki bu adamlar okçulardan ve silahlılardan oluşuyordu, öncelikle denizi aşıp İmparator Mikhail'in doğuda kaldığı yere ulaşmak istemişti¹⁴⁸; ancak olanları öğrenen nüfuzlu adamlar, savaşın köylüleri de öldüreceğini düşünerek Jean'ı durdurup hapse atmışlardı; Dokuz ay boyunca hapiste kalan Jean sonunda buradan kaçmayı başardı ve çareyi kiliseye sığınmakta buldu. Ancak yeni bir haberin gelmesiyle kiliseden ayrılma şansı buldu, topladığı adamlarıyla hızlı ve plansızca harekete geçti: yanındaki adamlar harekete geçmek istiyorlardı. Çünkü çok fazla kötülük yaşamışlardı ve artık onlar için iki yol vardı: Ya kendi topraklarında yaşayacak, ya da şereflice öleceklerdi.

Jean'ın önderliğinde toplanan bu ordu düşmanı ele geçirmek için harekete geçti. Öncelikle kendilerinden daha az sayıda olan bir topluluğun üstüne saldırıp büyük bir başarı yakalamışlardı; ancak bu durum sadece bir ironiydi ve kader onlarla alay ediyordu; onların talihi tıpkı bir yüzücünün talihi gibiydi zarar görmeden geri döneceklerinin bir garantisi yoktu. Nitekim Skamandros'dan(?) gelen ve Türklerden oluşan bir grup

146 1300'de Bulgar tahtına çıkan Todor Svetoslav, Bizans İmparatorluğunun güçsüzlüğünden yararlanarak Kuzey Trakya'ya saldırılarda bulunmuş, Karadeniz kıyılarındaki Bizans liman kentlerini işgal etmiştir. 1304'de Bulgarların kuzey sınırını geçip Edirne kentine saldırımları üzerine IX.Mikhail ordu göndererek bu tehlikeden kurtulmuştur. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 140 ve 149-150.

147 IX. Michael 1302 ilkbaharından 1304 ocak ayına kadar olan zaman dilimini doğuda geçirmiştir. Bu durumda bahsi geçen olaylar büyük ihtimalle bu yıllarda gerçekleşmiştir.

148 Kenkhreai; Çanakale ilinde, Skamandros/Kara Menderes Irmağı yakınında bir hisar. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 417.

Kenchréai'yi¹⁴⁹ kuşatmıştı ve buradaki insanların karşılaştıkları tehlike nedeniyle yardıma ihtiyaçları vardı. Jean da bu durumu öğrenince adamlarıyla beraber Türkleri buradan çıkarmak için harekete geçti ve aniden ortaya çıkıp kaçmak isteyen düşmana saldırdı. Böylelikle kuşatmaya da bir ara verilmiş oldu; ancak çok geçmeden kalabalık bir Türk topluluğu geri gelmiş ve karşı saldırıya geçmişti; bu sefer başarılı olan Türkler Jean'ı ele geçirip öldürdüler. Ancak bu ölüm hemen gerçekleşmemişti. Yakalanan Jean serbest kalmak için fidye vermeyi teklif etmiş – düşmanda karşılığında serbest bırakılması için istenecek fidye miktarı olarak beş yüz nomismata da karar kılmıştı – Jean buna karşı gelmedi. Ancak birinin kendisini anlayacağını düşünerek şehirdekilerle konuşmaya kalktı. Bulgar dilini kullanıyordu, oysaki halk ancak grekçeden anlayabiliyordu. O yine de kendisinin Türklerle karşı savaştığını söyleyerek şehirdekilerden yardım istedi. Ancak onu anlayanlardan biri Türklerin düşmanına yardım etmenin daha çok felaket getireceğini düşünerek Türklerle haber vermiş sonuçta fidyeyi de vermeyen Jean öldürülmüştü. Ancak bu konuyla ilgili daha güvenilir olan bir hikaye daha vardır: Düşmanlar tarafından hapse atılan bu adam buradan kaçmayı başarmış, İmparator Mikhail'i görmek için batıya gitmiş ve sébaste¹⁵⁰ unvanını alarak Bulgar yurduna dönmüştü.

149 Bizans devrinin büyük unvanlarından olan Sébaste yani Sebastos unvanı Ostrogorsky'nin eserinde yer almaktadır. Bkz. Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 340.

150 İlhanlı Hanı Argun Han'ın oğlu ve Horasan valisi olan Gazan Han 1295'de tahta çıkmıştır. Atası Cengiz Hanı anımsatan Gazan, iyi bir kumandan ve yiğit bir askerdir. İlhanlılar onun döneminde Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Gazan Han hakkında bkz. *Aksarayi*, s. 149-246; Bertold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Ankara 1957, s. 104-118; Grousset, *a.g.e.*, s. 358-363; Turan, *a.g.e.*, s. 596 vd. Gazan Han, İran Moğol tarihinin yazılması görevini veziri Reşidüddin Fazlulah b. İmâdüddeve Ebu'l Hayr'a vermiştir. Bkz. Zeki Velidi Togan, "Reşidüddin Tabib", *İA*, IX, s. 705-712; Camiu't-Tevarih için bkz. Ramazan Şeşen, "Camiu't-Tevarih", *TDVİA*, VII, s. 132-134. Moğol Dönemi ile ilgili Türk Kaynakları için bkz. İsmail Aka, "Moğollar ve Timurîlular Devri ile İlgili Türk Kaynakları", *İran ve Türkiye Arasındaki Tarihi ve Kültürel İlişkiler Konulu Makaleler Mecmuası*, I, Ankara 2002, TTK, s. 55-67.

Bizanslıların Türklere ve Almugavarlara karşı yaptıkları ataklar başarısız olunca İmparator'dan aldığı izinle yaklaşık bin adam toplayan Jean Türklere saldırarak Selanik civarında onları hezimet'e uğratmıştır, tabi Selaniklilere dokunmadan.

Daha sonrasında ise Türkler Kenchréai'yi tekrar kuşatmış ve burayı susuzluğa mahkum ederek ele geçirmişlerdi; halkın az bir kısmı kaçmayı başarabilmiş diğerleri kılıçla kurban edilmiş, yağma yapıldıktan sonra da her yer yakılarak yok edilmişti.

KİTAP XII

XII/1 Doğu Tatarlarının Hanı Gazan

Altı yıl boyunca hüküm sürmüş olan doğu Tatarlarının Hanı Gazan¹⁵¹ hatırlanmaya değer birçok icraatta bulunmuş ve otuz beş yaşındayken de hayatı son bulmuştur. Onunla beraber ölen umutlar Germiyanogullarınm saldırdığı Alaşehir'de dahil her yerde büyük kötülüklerin ortaya çıkmasına neden oldu¹⁵². Şimdi burada durup hanın hüküm sürdüğü dönemi anlatmak istiyorum. Gazan'ın düşünceleri, özellikle Darius fatihi Alexandre¹⁵³'nin (356-323) üzerinde yoğunlaşıyordu. Amacı onun gibi bir servete ve yaptığı kahramanlıklar sayesinde kazanacağı bir üne kavuşmaktı. Nitekim ünü düşmanlarına karşı kullandığı Iberes'ler¹⁵⁴ arasında da kısa sürede yayılmıştı ki, bu halk çok yiğit bir soydan geliyordu ve dindar Hristiyanlardı.

¹⁵¹ 1300'e gelindiğinde doğuda Ankara'dan güneybatıda Menderes vadisine kadar uzanan topraklar Germiyanlıların elindedir. Ayrıca burada belirtildiği gibi Philadelphia'da bir dönem Germiyan beylerine haraç ödemiştir. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 153; Wittek, *a.g.e.*, s. 17-18. Anadolu'daki son Bizans şehri olan Alaşehir'in tamamen Türklere geçmesi 1390 senesindedir. Bkz. Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 505.

¹⁵² Burada adı geçen hükümdar İlkçağın en büyük fatihi Makedonya kralı Büyük İskender'dir (M.Ö. 356-323). İskender tahta çıkar çıkmaz doğuyu fetretmeyi aklına koymuş ve 334'de Çanakkale Boğazını geçerek Pers kralı III. Darius'u yenmiştir. Bkz. Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 2004, s. 434 vd.

¹⁵³ Bu halk Gürcülerdir. Gürcüler ve Ermeniler Memlûk Sultanlığı sınırında İmparatorluğu müdafaa etmişler, ayrıca Suriye seferi sırasında Ermeni kralı II. Hetum kendi birliklerini Moğolların hizmetine göndermiştir. Bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 359-362.

¹⁵⁴ Burada bahsi geçen kişi Arap Sultanı değil Memlûk Sultanı El-Melik En-Nasır olmalı. Bkz. Pachymeres, IV, s. 504 dpn. 6; Spuler, *a.g.e.*, s. 111.

Gazan, Hristiyanlar için hacın değerini öğrendiğinde ordusundaki Hristiyan unsurların hac taşınmalarına izin vermiş, ayrıca Arap Sultanı¹⁵⁵ üzerine yani Kudüs'e yaptığı seferle de kutsal mezarın orada bulunması sebebiyle bu insanları memnun etmiştir. Gazan'ın zarar verdiği bir başka yer ise çöl iklimine sahip olan, kurak Mısırdır. Onun yaptığı kişisel işleri de unutmamak lazım: eyerler, mahmuzlar, at yularları, sandallar, bıçaklar, miğferler ve bunun gibi daha nice zanaat eserleri yaptırmış; tabi bu çalışmalar sırasında savaşlara ara vermek için ateşkes kullanmayı seçmiştir. Bir barbar olmasına rağmen fikirleri gerçekten olağanüstüydü. O Tanrıya değer veren iyi bir dindardır. Halklara, mevsimler ya da güneş konusunda adil davranmayan Tanrı, bu adama verdiği hediyelerle oldukça adil görünüyordu. Ayrıca Gazan kendi adının yazdığı altın paralar bastırmış ve herkese adil davranan mükemmel bir yasa düzenlemiştir.

Gazan'ın doğuştan güce sahip olan Tokta adında bir kuzeni bulunmaktaydı; Gazan Han ölüm döşeğindeyken Tokta'nın ortaya çıkıp hak iddia edeceğini düşünerek kardeşi Olcaytu'yu çağırması ve adetleri gereği ona doğuştan sahip olduğu hükümdarlık hakkını vermiştir¹⁵⁶. Bu hakkı verdikten sonra ise halefine üç sene boyunca yaptığı yasaların bozulmadan kalması yönünde emir vermiş ve ona öğütlerde bulunmuştur.

Bu haber, yani Gazan'ın ölümü hemen yayılmış, çevredeki tüm hükümdarlar olanları öğrenmişti. İmparator ise bu haberi şehirde bulunan elçiler sayesinde öğrendi ve bu ölüm büyük bir yasa neden oldu. İmparator yeni Han'a bir elçi göndermiş ve bu, yas içindeki halkı biraz olsun teselli etmişti. Ancak Amourios, belki Olcaytu'dan korktuğundan belkide İmparatora iyi görün-

mek için eski anlaşmayı korumak istedi; bu arada İmparator'dan Sakarya Irmağı çevresindeki bazı toprakları adamlarını yerleştirmek için talep etti. Ancak bu öneri uzun bir zaman cevapsız kalınca adamlarının bazıları akınlar yaparak hasat zamanını yaşayan Bizanslılara zarar vermişlerdi. Ayrıca Türklerin daha önce kılıçla savaşlarda kazandıkları toprakları çiğniyorlardı. Bazen rehin almıyor, bazen kâr sağlıyor, ama çoğu zaman başarısızlığa uğrayarak öldürülüyorlardı.

İstanbul'un dışında bunlar yaşanırken şehrin içinde insanlardan sadece pek azı Patrikle ilgilenir olmuşlardı, nüfuzlu kişiler arasında büyük bir aç gözlülük hüküm sürüyordu, bu kişiler buğday ticareti yapan tüccarlardı; bunlar paraya olan düşkünlükleri nedeniyle çok kaba insanlara dönüşmüşlerdi; para için her şeyden vazgeçiyorlardı etrafta bir gevşeklik vardı ve bu durum halkla ilgili konuların da düzenini bozuyordu. Bu durum, yani ticaret, Patriği¹⁵⁷ son derece üzüyordu, bu adamların lehinde bir mektup yazarak İmparatora göndermiş, mektubunda yeminler etmiş ve eğer bu buğday ticaretinden vazgeçmezlerse tüccarları aforoz edeceğini bildirmişti. Ancak yeminler işe yaramadı, gökten inen üzerine, yani İsa'ya yeminler eden Patriğe karşı konulması büyük acılara neden oldu.

155. Gazan Han hükümdarlığı süresince Kudüs'e ya da Mısır'a sefer düzenlenmemiştir. Memlük Sultanının 1298 ve 1299'da Kiliçlik Ermenistan topraklarını tahrip edip Moğol arazilerine de girdiğinden Gazan Han, 1299'da Mısır'a karşı hareket düzenlenmesini emretmiştir. Ancak bu seferin amacı Suriye'nin alınmasıdır. 1301 senesinde son bulan bu sefer kötü hava şartları yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bkz. Spuler, *a.g.e.*, s. 111-112.

156. Gazan Han 17 Mayıs 1304'de öldü, yerine kiliçlik kardeşi Olcaytu (1304-1316) geçmiştir. Bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 363; Spuler, *a.g.e.*, s. 119.

157. Bahsi geçen Patrik Athanasios'dur. Athanasios, İmparatora mektup yazarak başkentteki mültecellerin çektikleri sıkıntıları, ekonomik zorlukları ve tüccarların kuru borsaçılık yaptıklarını bildirmiştir. Bkz. Dağ, *a.g.e.*, s. 94.

KİTAP XIII

XIII/3 Türklerin Doğuya Geçişlerinin Engellenmesi

Şimdi de Katalanlarla ilgili olayı anlatacağım. Türkler, Katalanlara katılmış onlarla birlikte hareket etmeye başlamışlardı. Ancak aralarında eşitlik vardı: yaptıkları anlaşmalar sonucunda aldıkları yerleri bile ikiye bölmeye karar vermişlerdi. Ancak İtalyan atlıları da bu yaya kalabalığının içine karışınca; adamlar taraflar arasındaki eşitsizlikten mutsuz olmaya ve mazeretler ileri sürmeye başladılar. Bu yüzden Türkler geri dönmeye karar vermişlerdi; karşıya geçmek için de bir Bizanslıyla yeminler ederek anlaştılar: bu iş için ona belli bir bedel ödemişler, bu adam da onları hiçbir düzenbazlık yapmadan karşıya geçirmeye koyulmuştu. Ancak Cenevizli bir korsan olan Andre Morisco¹⁵⁸ bir anda ortaya çıkıp boğazdan geçerken onlara saldırdı, Bizanslılara dokunmamış, ancak kendisinin yemin etmediği bahanesine sığınarak Türkleri kılıçla kurban etmişti¹⁵⁹. Türkleri tanıdığımızdan bu olaydan sonra dönmeyecekleri belliydi. Nitekim dönmemiş, Katalanların yanına gidip onlarla beraber Trakya topraklarında dolaşmaya başlamışlardı. Morisco, İmparatorla görüşmeye gitmiş, triere yani kadirgaları da bu sırada boğazda dolaşmaktan vazgeçmişti. İmparator,

158 Türkler ve Venedikliler için büyük dert olan Andrea Morisco, Cenevizli bir denizcidir. 1304'de Bizans İmparatorunun hizmetine girmiştir. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 122. Morisco daha sonraki dönemde ise Amiral unvanı alır. Bkz. Muntaner, CCXXVII, s. 449.

159 1305'de Katalan ve Ceneviz donanmaları arasında bir çatışma olmuştur. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 141. Ayrıca bu dönemde Morisco, Çanakkale Boğazında gemileriyle devriye gezerek Türklerin Gelibolu'ya geçmesine engel oluyordu. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 142.

bu görüşmede Morisco'ya amiral unvanını verdi; ancak bu dönemde oralara demir atmış bir kadirga bulunmadığından, buradaki Kallioupolis¹⁶⁰ kalesi, orada bırakılan birkaç adamın dışında korunmasız kalmış, tüm hızlarıyla ortaya çıkan Türkler ve Katalanlar da bir anda ortaya çıkarak buraya saldırmıştı. Orada yaşayan tüm adamlar öldürülmüş, kadınlar ve çocuklar ise hiç acınmadan köle edilmiş, yine çok miktarda para da ele geçirilmişti. Ekinlere ve dalgalanan olgunlaşmış başaklarla saman yığınlarına gelince onları önemsiz gördüler.

XIII/4 Alanların ve Türkopollerin Ayrılışı

Başka bir yerde de Alanlarla sonradan Hristiyan olan Türkopoller bulunmaktaydı: bunlar vaktiyle kuzeyden gelip İmparatorun ordusuna katılmışlardı, aralarındaki anlaşma bozulmamasına rağmen bir zaman sonra oy birliğiyle İmparator'dan ayrılma kararı alıp yapacakları işler için kendilerine güvenli yerler temin ettiler. Buraları üs olarak kullanıp Alanların topraklarında Bizanslıları cezalandırmak için girişimlerde bulunuyorlardı. Daha öncede söylediğimiz gibi Koutzimpaxis¹⁶¹'in Bizans altınlarını ele geçirmeye ilgili fikirlerine kanıp hata yaptıklarını anlayan Alanlar, İmparatorun tarafına geçmeye başlamış¹⁶², Koutzimpaxis konusunda Tokta'nın isteklerini İmparatora bildirmişlerdi. Koutzimpaxis İmparatorun elçisi olarak diğer *archonteler*le birlikte Tokta'nın yakınında bulunmaktaydı, şansı ve kaderi sayesinde çıkarlarına uygun olarak elçiliği ele geçirmişti. İmparatoru kandırarak tüm kıyılara hakim olmuş, Alanların şefi

160 Kallipolis; Çanakkale Boğazındaki Gelibolu'dur. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 367.

161 Kuzin Paşa.

162 XIV. Yüzyılın başında Moğolların önünden kaçan 10 veya 16 bin kişiden oluşan Alan topluluğu Bizans'a sığınarak kendilerine iskan yeri verilmesi karşılığında Türklerle savaşmayı teklif etmişlerdir. IX. Mikhail Batı Anadolu'da ki Türkmenlerle mücadele etmek için Manisa yakınlarındaki Gediz vadisine ordugah kuran İmparator ve Alanlar, Türkmenlere karşı umdukları gibi başarılı olamamışlar ve aflatlarını isteyerek bölgeden ayrılmayı istemişlerdir. İmparatorun ısrarıyla üç ay daha Anadolu'da kalan Alanlar, sonunda savaşmayı bırakmışlardır. Bkz. Daş, *a.g.e.*, s. 124-125; Nicol, *a.g.e.*, s. 134-139.

Kyrsites'in kızını da eş olarak onları kendine bağlamıştı. Néas'a¹⁶³ ulaşan Alanlar orayı uygun şekilde berkitmiş, bunu yaparken de yurtlarından gelirken de kullandıkları araçları kullanmışlardı. Buraya kadınları, çocukları ve sahip oldukları tüm mallarını kapattıktan sonra da Bizanslılara saldırarak onları öldürmeyi hedeflediler. Bu olayı yöneten ise Koutzimpaxis idi. Onun tüm davranışlarına rağmen İmparator kendisine güvenmeye devam ediyor, duyduklarına inanmıyordu; o da İmparatorun umutlarını beslemeye devam ediyor, ona Bizanslıların zararına olacak hiçbir şey yapmadığını söylüyor, İmparatorun maiyetinden bazı insanlar da onun bu sözlerini destekliyordu.

Diğer taraftan da doğuda Attaleiotes, yeni fikirleriyle ortaya çıkmış, isyanının nedenini ise bir mektupla kanıtlamaya çalışmıştı¹⁶⁴. Ancak bu haber İmparatoru sanıldığı kadar derinden etkilemedi. Çünkü o artık zihnini doğudaki şeylerle meşgul etmiyordu. Özellikle etrafındaki ordusu dağılan İmparator Mikhail yapacak bir şeyi kalmadığından babasının fikrini uygulamak için harekete geçti. Eğer bunu gerçekleştirebilirse kendisi bir sefer düzenleyerek batıdaki Tekirdağ'ın ötesinde bulunan ordugaha gidecekti. Babasıyla ilgili arzusu gerçekleşmişti, ancak ordusunu toplamakta sıkıntı çekiyordu. Çünkü İmparatorluk hazinesi eski durumunda değildi ve o halktan maddi yardım bekliyordu. Nitekim halkın bir çoğu para verdi. Ancak toplanan miktar ihtiyaçlar için yeterli gelmeyince her şeyden vazgeçilmişti¹⁶⁵.

XIII/9 Kouboukleia'nın Türkler Tarafından Alınması

Olympos¹⁶⁶'da bulunan Mysia¹⁶⁷'da yıllar önce inşa edilen Kouboukleia¹⁶⁸ kalesinde bir felaket yaşandı. Artık her şey daha dayanılmaz bir hal almıştı ve biz bu durumu Tanrının acıların başlangıcındaki sözüyle anlatabiliriz; eğer uluslar söz verdikleri gibi bir yolunu bulup barış içinde yaşamayı başaramazlarsa, dünyanın sonunun geleceğini bilmeliyiz. Ancak bu söz kötülük yapanlar, duygusuzluk, zalimlik ve bunlar diğer kötü özelliklerini ortaya koyanlar için geçerli olmalıdır...

Atarés¹⁶⁹'in Türk ordusu kaleye saldırmıştı. Gerek sinimlerinden yoksun kalan ve tehlike içindeki halk Lopadion¹⁷⁰'dan yardım beklemekteydi. Makrenos diye biri yanındaki az sayıda adamı ve sağ kalan Almugavarlardan bir grupla Ulubat'ı korumaktaydı ki, zaten burası İmparator tarafından ona tahsis edilmişti. Başlarına gelecek felaketi anlayan halk bu adamlardan Türklere engel olmaları için bir an önce yardım bekliyordu. Almugavarlardan oluşan yaklaşık 120 kişilik grubun yarısını Makrenos ihanet ihtimaline karşı hapsedtikten sonra diğerlerini Bizanslılara sadık kalacaklarını düşünerek yardım isteyenlere yolladı. Ancak kaleye gelen Almugavarların ilk işi Türklerle gizli bir anlaşma yapmak olmuştu, bu adamlar kendilerini güven içinde Lampsakos'a götürmeleri karşılığında Türklere taraf olacaklarına ve onlara yardım edeceklerine dair söz vermişlerdi; halk tarafından kurtarıcı olarak görülen ve kendilerinden zarar gelmeyeceği düşünülen Almugavarlar kaleye girdikten sonra burada yaşayanları öldürmüş, cesetleri dışarı atmış ve kaleyi Türklere teslim etmişlerdi. Daha son-

163 Néas, Trakyadadır. Bkz. Pachymeres, IV, s. 626 dnp. 35.

164 İmparatorun atlılarından Attaleiotes, Alanların bırakıp gittiği Magnesia kentinde halkın tam desteğiyle yönetime el koymuştur. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 137.

165 Bu dönemde IX. Mikhail Pegai'ye çekilmiş ve 1303 yazından ertesi ocak ayına kadar ciddi bir hastalıkla uğraşarak burada kalmıştır. Babası ise İmparatorluğun kurtuluşunu Katalanlarda görmüş ancak Katalan paralı askerlerini İmparatorluk için çalıştırmak İmparatorluk bütçesine ağır bir darbe indirmiş bu da vergi olarak halka yansımıştır. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 137 vd.; Daş, a.g.e., s. 125 vd.

166 Uludağ. Bkz. Umar, a.g.e., s. 613.

167 Kuzeybatı Anadolu'nun bugünkü Balıkesir ile Çanakkale ili Troas bölgesi dışında kalan parçasıdır. Bkz. Umar, a.g.e., s. 594.

168 Kouboukleia; Uludağın batı yanında, Ulubat yakınında bir hisardır. Bkz. Umar, a.g.e., s. 473.

169 Osman ya da Orhan Bey? Osmanlılar Nisan 1326'da Bursa'yı fethetmiş, ertesi yıl mayıs ayında ise Lopadion'u almışlardır. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 157.

170 Ulubat köyünün ortaçağda taşıdığı addır. Bkz. Umar, a.g.e., s. 520-521.

ra kendilerine rehberlik yapan Türklerle birlikte Lampsakos¹⁷¹'a doğru yola çıkan Almugavarlar şans eseri yolda aileleriyle birlikte kaçan Bizanslılara rastlamış onları esir almış ve böylece Çanakkale Boğazını beklemedikleri kazançla yani bu büyük ganimetle geçmişlerdi.

XIII/13 Thyraia ve Ephese'nin Alınması¹⁷²

İmparator, doğuda bulunan kalelerin açlık çektiğini ve kuşatıldığını öğrenmişti. Ve açlık çekenlere çare bulmak için büyük şehirlerde bulunan manastırların fazla buğdaylarını alarak deniz yoluyla buralara yolladı; Türklerin saldırdıkları yerler için ise Tatar hanı Olcaytu'ya, Gazan'a yolladığı elçiyi yollayarak müttefik bir ordu oluşturup oluşturamayacaklarını sordu. Bundan az bir süre sonra elçiler geri dönmüş ve 40 bin askerin hazır olduğunu bildirmişlerdi, 20 bin kadar asker Olcaytu'nun kuzeniyle¹⁷³ birlikte İkonion¹⁷⁴'a doğru yol almış, geri kalanlar ise onları takip edeceklerdi, buna dair elçiler tarafından İmparatora teminat verilmişti. Çünkü elçiler İmparatorun lanet düşmanları geri püskürtmek için kimlerin hareket ettiğini bilmeyi ne kadar çok istediğinin farkındaydılar¹⁷⁵.

İmparator hediyeleri ve onları göndereceği elçileri hazırlayıp beklerken uğursuz bir haber daha geldi; Türklerden Sasa Bey¹⁷⁶ Efes'i ele geçirmişti; Germiyanlı Menteş beyin damadı

olan Sasa ondan uzun süre önce ayrılmış ve kendi hesabına ordu oluşturarak kayın pederinden de güçlü hale gelmişti. Yine bu bölgede bulunan Tire kalesi de daha önceden onun tarafından halkı uzun bir açlığa mahkum edilerek ele geçirilmişti¹⁷⁷. Yine Efes¹⁷⁸ alınırken de aynı taktik uygulanmasına rağmen bu sefer halk yaptıkları anlaşma sonucu fazla eziyet çekmemiş, karşılığında ünlü Meryem ve İsa heykeli ile büyük miktarda para alınarak, Türklerin yaptıkları kötü muameleler göz önünde bulundurularak halkın bir kısmı Tire'ye gönderilmiş, geri kalanlar ise kılıç kurbanı edilerek hiç acımadan öldürülmüştü.

Akın, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1968, s. 17; Şerafettin Turan, *Türkiye- İtalya İlişkileri I: Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, İstanbul 1990, s. 226.

177 Tire'nin fethi ile ilgili bkz. Wittek, *a.g.e.*, s. 38-39.

178 Efes/Ayasuluğ, erken dönemlerden beri iskân edilmiş olmakla birlikte, ilk yerleşim yeri saptanamamıştır. Ortaçağ İslam coğrafyacılarının eserlerinde Efesis ve Ufsus şeklinde anılan Efes ismi Ortaçağ İslam kaynaklarında Altougo, Altologo, Haulteloge, Altolloch ve Latolgo olarak geçmektedir. Türkler tarafından 14.yüzyılda nadiren "kaf" ile yazılmaktadır. Efes, Batı Anadolu'nun en önemli şehir ve limanlarından biriydi. Helenistik dönemde Efes, Bergama ve Milet ile birlikte, yünlü kumaşların üretiminde ve halıların ihracında çok önemliydi. Efes, Roma İmparatorluğu zamanında, Roma'nın Asya eyaletleriyle bağlantısını sağlayan çok önemli bir kavşak noktası ve ticaret limanı görevini görüyordu. Anadolu'nun o zamanki bütün ticari malları Efes'te toplanarak buradan batıya aktarılırdı. Bizans İmparatorluğu zamanında da Efes, İzmir, Foça ve Edremit ile birlikte Batı Anadolu kıyıları'nın en önemli bir ticaret limanı ve deniz üssü durumunda bulunuyordu. VI. Yüzyılda Menderes nehrinin getirdiği alüvyonlarla haliçin dolması sonucu şehrin yavaş yavaş terk edilmeye başladığı görülmektedir. Buna karşılık bugünkü Selçuk kasabasının bulunduğu tepenin etekleri üzerinde yeni bir şehir olan Ayasuluğ şehri yükselmeye başladı. Anadolu Selçukluları zamanında Karadeniz kıyıları ve İç Anadolu'dan gelip Batı'ya ulaşan yollar da Efes'de düğümleniyordu. Beylikler döneminde ise Menteşe Bey'in damadı Sasa Bey, Ayasuluğ'u 1304'de fethetmiştir. Bkz. Cahit Telci, 15-16.Yüzyıllarda Ayasuluğ Kazası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1999; İlhan Erdem, "XIII.-XIV. Yüzyıllarda Akdeniz Ticaretinde Selçuk", *I. Uluslar arası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu Bildirileri*, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, İzmir 1998; Halil İnalçık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Uluslar arası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu Ekim 2004*, Balıkesir 2005, s. 22.

171 Çanakkale Boğazının Marmara Denizi yakınındaki girişinde, Anadolu kıyısındaki ilk çağ kenti; şimdi Lapseki. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 504.

172 Thyraia, Tire ve Ephese, Ayasuluğ yani Efes'dir. Bkz. Wittek, *a.g.e.*, s. 188 ve 190.

173 Olcaytu'nun kuzeni emir Çoban'dır. Bkz. Grousset, *a.g.e.*, s. 364.

174 Geç Bizans döneminde İkonion yerine Koneion da denen bu yer Konya'dır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 336.

175 İmparator Andronikos, Osmanlılar ve diğer beyliklerden kurtulmak için İlhanlı Hanı Olcaytu'dan yardım istemiştir. Bkz. *Aksaraylı*, s. 242-243; Turan, *a.g.e.*, s. 652; Grousset, *a.g.e.*, s. 364-365; Nicol, *a.g.e.*, s. 150-151.

176 Sasa adı için bkz. Zarife Djusupova, "Kırgız, Kıpçak ve Sasa Adı", *Uluslar arası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu Ekim 2004 Balıkesir*, Balıkesir 2005, s. 75. Sasa Bey hakkında ayrıca bkz. Wittek, *a.g.e.*, s. 37-39; Himmet

XIII/15 Melik İsak

Türklerden biri olan ve önemli bir grubun başında bulunan Melik İsak¹⁷⁹ İmparatora, Katalanlardan habersiz olarak, görüşme isteğini bildirmek üzere casuslar yollamıştı. İmparatorun yararına bir şeyler yapmak için Almugavarlara da ihanet etmeye hazır olan bu adam, ya İmparatora yardımcı olmak için burada kalacak, ya da adamlarıyla diğer yakaya geçecekti. Her gün felaketler çoğalıyor ve düşmanı engellemeye yönelik hareketler yapmak imkansız hale geliyordu. İşte tüm bunları göz önünde bulunduran İmparator, gönüllü olarak elçiyle görüşmeyi kabul etti ve dönüşte de kendisi Türk bir elçi göndererek İsak'a o önlemin tam olarak yeterli olmadığını, İsak'ın Türk Sultanının kızıyla evlenmesi gerektiğini ve böylece çeyiz olarak hediyeler ve diğer maddi kazançlar elde edeceğine dair söz vermişti¹⁸⁰. Her gün yeni haberler geliyordu ve bu haberler arasında Türkopollerin Melik tarafından bir araya getirildikleri de bulunmaktaydı; Türkopollere anlaşma yapmaları için eşleri gönderilecekti ve sonuçta bu sayede işbirliğine varılmıştı, Almugavarlar bu olayı öğrendiklerinde ise yargıladıktan sonra Meliki ve onunla beraber ihanet edenleri affetmeyi seçmişti. Çünkü kendilerini savunmalarının bir yolu yoktu.

Almugavarlar buradaki Türkleri Madytos¹⁸¹'un ardında bırakarak gemileriyle denizde karşılarına çıkanları yağmalıyor ya da karada koşuşturarak çeşitli şehirlere saldırıyorlardı. Ayrıca İmparatora bir elçi gönderip ona maaşlarını ve rüşvet olarak ganimet göndermesini söylemeye cüret etmişlerdi ve sonunda da reddedilerek gemileriyle barışçıl yollardan topraklarına dönmeleri sağlanmıştı. Bu durumu saymazsak, durum gerçekten de çaresizdi ve kurtuluş için tek umut Tanrı'ya yalvarmaktı. Nitekim patrikte halkla birlikte bu yola daha sık başvurur ol-

muştı. Kosmidion(?) kalesi tamamen umutsuz durumdaydı. Çünkü Almugavarların gelip orayı ele geçireceklerinden korkuluyordu; İmparator da dışarıdan yardım alabilmek için İberie¹⁸² ve Geneslere¹⁸³ başvurmuştu; isteği onlarla ittifak kurmaktı.

İşte içerideki durum anlattığımız gibi İmparator için pek de güven verici değildi. Yıllar önce İmparatorun tarafına geçmiş olan, kutsal bir görev sahibi Drimys(?), ki bu adamın ünü de Laskaris soyundan gelmesinden kaynaklanmaktadır, çok sayıda yandaşıyla hiç tereddüt etmeden İmparatora ihanet etti: Almugavarlara mektup yollayarak onları İmparatora karşı savaşmak konusunda kışkırtmıştı. Diğer bir yanda ise daha önceden amirallik yapmış bir Katalan vardı; batılı olan ve valilik görevi de yapmış Myzakes'in yanında da bulunmuştu. Bu adam da Bizanslıların ardından iş çevirmeye başlamış ve Almugavarlara hızla savaşa girmeleri için elçiler yollamıştı. İşte bu yüzden bu adamları onlara uygun cezalar bekliyordu. Belkide yargılanıp mahkum edileceklerdi. Bu niyetle olan herkesi sürgüne göndermek yolculuk edemeyecekleri ise Mosele manastırına ya da şehre ulaştırmak da hemde kışın ve soğuk da bir çözümdü¹⁸⁴.

182 İberie, İspanya ve Portekiz'in bulunduğu İber Yarımadasıdır ancak burada bahsedilen doğuda bulunan İberes'ler diye geçen Gürcülerdir. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 682 dpn. 14.

183 Genes adı ile Cenevizliler kast edilmiştir. Bkz. *Pachymeres*, IV, s. 648 dpn. 99.

184 Bizans yazarlarının genel kanısına göre, Katalanların reisi Roger, İmparator IX.Mikhail ile yüz yüze görüşmek için 1305'de Bizans ordugahına gittiğinde, oğlu Kyzikos'ta Roger'in adamlarından biri tarafından canice öldürülen Alan reislerinden biri, Roger'i sırtından hançerleyerek öldürmüştür. Bu olayın suçunu Alanlarda değil de Bizanslılarda gören Katalan Birliği ise çılgın gibi bütün Trakya'yı yakıp yıkmış, yöreyi İspanyol toprağı ilan etmişlerdir. Ian Heath ise Roger'in Bizans İmparatorluğu tarafından öldürtüldüğünü söylemektedirler. Bkz. Ian Heath, *Byzantine Armies 1118-1461*, Londra 1995, s. 22. Daha sonra kendilerine yeni şefler seçen Katalanlar Gelibolu'ya yerleşmişlerdir. Katalanların bundan sonraki maceraları için bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 142 vd.

179 Karasılı güçlü bir Türk emiridir. Bkz. *Muntaner*, CCXXVIII, s. 453-454; Öden, *a.g.e.*, s. 26.

180 Burada geçen olaylar için bkz. Öden, *a.g.e.*, s. 26 vd.

181 Madytos; Gelibolu Yarımadasındaki Eceabad'ın ilkçağdaki adıdır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 532.

XIII/22 Yeni Bir Melik İsak Olayı

Daha önce İsak adını taşıyan bir Türk'ten bahsetmiştik, evlilik anlaşması yapmasından sonra¹⁸⁵ bu adam Katalanlar tarafından barışçıl bir şekilde adamlarıyla başka kıyıya götürülmüştü ve batıda bulunmaktaydı. İsak, Bizanslıların avantajına olacak şeyler yapacağına söz vererek yapılacak yeni antlaşmanın hızlandırılması için doğuya elçiler yollamıştı. Bir diğer mesajı da henüz ayrılan Türkopollelerin geri dönmeleri için onlara yolladı bu arada bahsi geçen Türkopollelerin eşleri ve çocukları Alanlar tarafından alınan şehirde bulunuyorlardı. İmparator Katalan güçlerini zayıflatacak bir yol istediği için elçileri kabul etmişti; ve olayları inceledikten sonra onlara olumlu bir cevap verdi. Bu arada İsak'ın evlendiği genç kızın şehirde Bizans adetleriyle yaşamaya çalışmasını anlatmak da oldukça can sıkıcı.

Türklerin Sultanı olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ölmüştü¹⁸⁶; daha önceden bahsettiğimiz İzzeddin¹⁸⁷ ise kardeşi Rükneddin¹⁸⁸ ile büyük anlaşmazlıklar yaşamaktaydı; bu ikisi iktidar için mücadele ediyordu, daha önceden kontrolü ellerine geçirmeye çalışan Tatarlara eğilimi olan Rükneddin'e, kardeşi tarafından saldırıldı. Bu arada İzzeddin yeni İmparator Théodore Laskaris ile anlaşma yapmak için bir araya gelmeye karar vermişti¹⁸⁹. Ancak İmparator onu karşıladığında her ne kadar iyiliksever bir tutum sergilese de hem kendi devletini kurtarmaya çalıştığından hem de Türklerin düşmanı olan Tatarlardan korktuğundan onunla

beraber harekete geçemedi. Çünkü zaten Rükneddin ile anlaşma yapan Tatarların Türklere hakim olması Bizanslılarla komşu olması demektir. Meclisini toplayan İmparator bu konu hakkında onlardan derinlemesine düşünmelerini istedi. Ancak bir tek şeyi konunun dışında tutmalarını istiyordu İzzeddin'i korumayı. Ancak meclisten İmparatora karşı sadakatsiz olan bir adam Bizanslıların iktidarı için tehlikeli olacak bir teklifte bulunarak resmen kalelerin surlarını yıkmak istemiş, yani İzzeddin'i koruyalım demiş, ancak sonunda da İmparator tarafında kovulmuştu. Artık meclis bu konuda hem fikir olmuş, kaçak geri çevrilmiş yani İzzeddin kardeşine saldırmak için İmparatorun yardımından yararlanamamıştı¹⁹⁰.

Daha yeni bir mücadeleden çıkan İzzeddin dinlenme fırsatı bulamamış çünkü İmparator Laskaris'in öldüğünü, yerine Palailogos'ların geçtiğini öğrenmişti¹⁹¹. İmparatorla kurmayı çok istediği dostluk ve anlaşma için Palailogos'a başvurdu. Ancak umutları yine boşa çıkmıştı: İmparator Tatar Hanı Hülâgu ile evlilik anlaşması yapmak üzere ona kızı Maria'yı yollamış, ancak bu arada Hülâgu da hayatını kaybettiğinden yeni han olan kardeşi Abaka Maria ile evlenmişti¹⁹². Bizanslılar tarafından esir edilen Sultan İzzeddin şehirde tutulmaya devam ediyordu¹⁹³. Bu esir Sultan İzzeddin'in umutları vardı, ancak

¹⁹⁰ Yeni İmparator İoannes IV. Laskaris (25 Aralık 1250-?1305), İznik İmparatoru (18 Ağustos 1258-25 Aralık 1261) Theodoros II. Doukas Laskaris ile Bulgar Prensesi Elena Asenina'nın oğludur. Babasının ölümünde tahta geçtiğinde sadece 7 yaşında olan yeni İmparatorun naibi Mikhail Palaiologos, 1 Ocak 1259'da kendisini VIII. Mikhail adıyla ortak imparator ilan ettirmiştir. Mikhail İstanbul'u 25 Temmuz 1261'de Latinlerden geri aldığıda İznik'te olan İoannis'in gözlerine mil çektirerek, Gebze kalesine kapatmıştır. Burada yazarın bahsettiği yeni İmparator VIII. Mikhail'dir.

¹⁹¹ Hülâgu'nun aile hayatı ve bahsi geçen evlilik için bkz. Yuvalı, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁹² Daha önce bahsi geçtiği gibi, II. İzzeddin Keykavus 1262'de İstanbul'a gidecek Bizans İmparatorluğuna sığınmıştır. Ancak çok geçmeden İmparator lehine planlar yapan Sultan Enez kalesine hapsedilmiştir. Bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 185-192.

¹⁹³ Grégoras'a göre, Enez kalesinde hapis tutulan Sultan, Bulgar hükümdarı Konstantin'e haber göndererek kendisini kurtardığı takdirde...

¹⁸⁵ Melik İshak, Bizans'ın yardımıyla Selçuklu tahtına oturmak ve bu amaçla Sultan Mesud'un kızı ile evlenmek niyetindeydi. Ancak Bizans İmparatoru bu projeyi zamansız bulunca, Bizans sarayında yetişen Melik Konstantin'in yeğeni prenses ile evlenmiştir. Bkz. Öden, *a.g.e.*, s. 26-27.

¹⁸⁶ İzzeddin Keykavus bkz. Faruk Sümer, "Keykâvus II", *TDVİA*, 25, s. 355.

¹⁸⁷ Rükneddin Kılıç Arslan.

¹⁸⁸ 1254'de II. İzzeddin Keykavus tek başına iktidarı ele geçirdiğinde İznik yönetiminde de değişiklik olmuş, III. İoannes Vatatzes'in ölümü üzerine oğlu II. Theodoros Laskaris başa geçmiştir. Bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 179.

¹⁸⁹ Yeni İmparator II. Theodoros Laskaris tahta oturduktan sonra ilk iş babasının Selçuklularla yaptığı anlaşmayı yenilemiş ancak batıdaki sorunlarla ilgilenmek zorunda olduğundan İzzeddin'e yardım etmemiştir. Bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 179.

XIII/22 Yeni Bir Melik İsak Olayı

Daha önce İsak adını taşıyan bir Türk'ten bahsetmiştik, evlilik anlaşması yapmasından sonra¹⁸⁵ bu adam Katalanlar tarafından barışçıl bir şekilde adamlarıyla başka kıyıya götürülmüştü ve batıda bulunmaktaydı. İsak, Bizanslıların avantajına olacak şeyler yapacağına söz vererek yapılacak yeni antlaşmanın hızlandırılması için doğuya elçiler yollamıştı. Bir diğer mesajı da henüz ayrılan Türkopollerin geri dönmeleri için onlara yolladı bu arada bahsi geçen Türkopollerin eşleri ve çocukları Alanlar tarafından alınan şehirde bulunuyorlardı. İmparator Katalan güçlerini zayıflatacak bir yol istediği için elçileri kabul etmişti; ve olayları inceledikten sonra onlara olumlu bir cevap verdi. Bu arada İsak'ın evlendiği genç kızın şehirde Bizans adetleriyle yaşamaya çalışmasını anlatmak da oldukça can sıkıcı.

Türklerin Sultanı olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ölmüştü¹⁸⁶, daha önceden bahsettiğimiz İzzeddin¹⁸⁷ ise kardeşi Rükneddin¹⁸⁸ ile büyük anlaşmazlıklar yaşamaktaydı; bu ikisi iktidar için mücadele ediyordu, daha önceden kontrolü ellerine geçirmeye çalışsan Tatarlara eğilimi olan Rükneddin'e, kardeşi tarafından saldırıldı. Bu arada İzzeddin yeni İmparator Théodore Laskaris ile anlaşma yapmak için bir araya gelmeye karar vermişti¹⁸⁹. Ancak İmparator onu karşıladığında her ne kadar iyiliksever bir tutum sergilese de hem kendi devletini kurtarmaya çalıştığından hem de Türklerin düşmanı olan Tatarlardan korktuğundan onunla

185 Melik İshak, Bizans'ın yardımıyla Selçuklu tahtına oturmak ve bu amaçla Sultan Mesud'un kızı ile evlenmek niyetindeydi. Ancak Bizans İmparatoru bu projeyi zamansız bulunca, Bizans sarayında yetişen Melik Konstantin'in yeğeni prensesi ile evlenmiştir. Bkz. Öden, *a.g.e.*, s. 26-27.

186 İzzeddin Keykavus bkz. Faruk Sümer, "Keykâvus II", *TDVİA*, 25, s. 355.

187 Rükneddin Kılıç Arslan.

188 1254'de II. İzzeddin Keykavus tek başına iktidarı ele geçirdiğinde İznik yönetiminde de değişiklik olmuş, III. Ioannes Vatatzes'in ölümü üzerine oğlu II. Theodoros Laskaris başa geçmiştir. Bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 179.

189 Yeni İmparator II. Theodoros Laskaris tahta oturduktan sonra ilk iş babasının Selçuklularla yaptığı anlaşmayı yenilemiş ancak batıdaki sorunlarla ilgilenmek zorunda olduğundan İzzeddin'e yardım etmemiştir. Bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 179.

beraber harekete geçemedi. Çünkü zaten Rükneddin ile anlaşma yapan Tatarların Türklere hakim olması Bizanslılarla komşu olması demektir. Meclisini toplayan İmparator bu konu hakkında onlardan derinlemesine düşünmelerini istedi. Ancak bir tek şeyi konunun dışında tutmalarını istiyordu İzzeddin'i korumayı. Ancak meclisten İmparatora karşı sadakatsiz olan bir adam Bizanslıların iktidarı için tehlikeli olacak bir teklifte bulunarak resmen kalelerin surlarını yıkmak istemiş, yani İzzeddin'i koruyalım demiş, ancak sonunda da İmparator tarafında kovulmuştu. Artık meclis bu konuda hem fikir olmuş, kaçak geri çevrilmiş yani İzzeddin kardeşine saldırmak için İmparatorun yardımından yararlanamamıştı¹⁹⁰.

Daha yeni bir mücadeleden çıkan İzzeddin dinlenme fırsatı bulamamış çünkü İmparator Laskaris'in öldüğünü, yerine Palaiologos'ların geçtiğini öğrenmişti¹⁹¹. İmparatorla kurmayı çok istediği dostluk ve anlaşma için Palaiologos'a başvurdu. Ancak umutları yine boşa çıkmıştı: İmparator Tatar Hanı Hülâgu ile evlilik anlaşması yapmak üzere ona kızı Maria'yi yollamış, ancak bu arada Hülâgu da hayatını kaybettiğinden yeni han olan kardeşi Abaka Maria ile evlenmişti¹⁹². Bizanslılar tarafından esir edilen Sultan İzzeddin şehirde tutulmaya devam ediyordu¹⁹³. Bu esir Sultan İzzeddin'in umutları vardı, ancak

190 Yeni İmparator İoannes IV. Laskaris (25 Aralık 1250-?1305), İznik İmparatoru (18 Ağustos 1258-25 Aralık 1261) Theodoros II. Doukas Laskaris ile Bulgar Prensesi Elena Asenina'nın oğludur. Babasının ölümünde tahta geçtiğinde sadece 7 yaşında olan yani İmparatorun naibi Mikhail Palaiologos, 1 Ocak 1259'da kendisini VIII. Mikhail adıyla ortak imparator ilan ettirmiştir. Mikhail İstanbul'u 25 Temmuz 1261'de Latinlerden geri aldığı İznik'te olan İoannis'in gözlerine mil çektiyerek, Gebze kalesine kapatmıştır. Burada yazının bahsettiği yeni İmparator VIII. Mikhail'dir.

191 Hülâgu'nun aile hayatı ve bahsi geçen evlilik için bkz. Yuvalı, *a.g.e.*, s. 48.

192 Daha önce bahsi geçtiği gibi, II. İzzeddin Keykavus 1262'de İstanbul'a giderek Bizans İmparatorluğuna sığınmıştır. Ancak çok geçmeden İmparator lehine planlar yapan Sultan Enez kalesine hapsedilmiştir. Bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 185-192.

193 Grégoras'a göre, Enez kalesinde hapis tutulan Sultan, Bulgar hükümdarı Konstantin'e haber göndererek kendisini kurtardığı takdirde ona bunun

yeni durumu sezmiş, daha öncede belirttiğimiz gibi, Enez'den kaçmak için plan yapmış ve Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Tatarların, yani Bulgarların şefi Konstantin'in planını gerçekleştirmişti¹⁹⁴.

İzzeddin'in ortadan kaybolmasından yıllar sonra, oğlu¹⁹⁵ Karadeniz'i geçerek Kastamonu'ya varmıştır. Tatarların boyun-duruğu altında bulunan bu adam babasından ve hatta büyük babasında kalan mirastan faydalanmak istiyordu. Bunun için de harekete geçti. Ancak Amourios ona engel olunca bu kez de eşini de yanına alarak İmparatorla görüşmeye karar verdi. İmparator henüz şehirde değildi. Nife sefere gitmiş ve onu orada bekliyordu. Melik de eşini şehirde bırakarak İmparatorun adamları eşliğinde yola çıkmış, ancak İmparatora ulaşacağı bu yolda kararını değiştirerek bir anda Atrammytion¹⁹⁶ tarafından kaçarak yeni maceralara girişmişti ki, bunları daha önce anlatmıştık. Daha sonra eşi de tabi İmparatorun izniyle Melik'in yanına gidebilmiş. Ancak kızı rehine olarak kalmış ve yıllarca İmparatorun gönderdiği ödenekle şehirde yaşamıştı. Aynı şekilde Sultan'ın diğer oğlu Melik Konstantin¹⁹⁷ de Bizanslıların elinde kalmış vaf-tiz edilerek Bizans adetlerini yürekten kabullenmişti. Kendisine Melik de denilen İsak haber göndererek bu adamın kızıyla ev-

lenmek istemişti. Ayrıca kızın amcası olan Melik'in İmparator tarafından Sultan yapılmasını istemişti ki, bahsi geçen İsak, İmparator tarafından oğlu gibi benimsenmiş ve Bizanslıların yararına hareket etmiştir. İmparator, Türklerle yapılan bu anlaşmadan memnundu. Ancak genç kızın amcası olan Melik'in tah-ta çıkmasını onaylamasa da değerli çeyizler hazırlatarak onu kız ile birlikte denizin ötesindeki Pegai'ye yollamış; ona anlaşmalara uyarak orada kalmasını emretmiş ve Melik de bu şehri yönet-mişti. Ayrıca eğer Türkleri engellemek gerekirse diye burada bir sürü yelkenli hazırlanmıştı.

Katalanlar, Türklerle birlikte¹⁹⁸ Raidestos'u kuşatıp, bu ka-leyi Trakya'yı gözetlemek için üs olarak kullanmayı planlayın-ca İmparator buradaki insanları götürmeyi denemek için iki tane *triere* yollamıştı. Böylece sadece işe yarayan savaşçılar orada kalacaktı. Ancak Türkler İmparatorun adamlarının gel-mesine engel olmuş ve hemen karşlarına çıkmışlardı. Halk ise İmparatorun onlarla ilgilenmediğini düşününce teslim olmuş ve isteyerek geri çekilmiş gibi görülmüşlerdi. Ancak *triere*ler bu in-sanlardan bazılarını kurtarmayı başarmışlardı ki, bu insanlar saldırganlar tarafından şehirden atılanlardı. İşte bu güçlükler yaşanırken Katalanlar bölgeyi Silivri'nin ötesine kadar dolaşmış ve kalelere saklanmakta geç kalanları hırpalamışlardı¹⁹⁹.

XIII/29 Yine Melik İsak ve Türklerle İlgili Bir Olay

Melik İsak'ın nişanlısını bu kıyı şehrine göndermesi için Pegai hazırlanmış ve Türklerin diğer kıyıya geçmeleri şartıyla bir an-laşmaya varılarak evlilik planlanmıştı. İsak'ın yapması gereken

karşılığını fazlasıyla ödeyeceğini söylemiştir. Konstantin, sâbık İmparator Laskaris'in kızı ile evli olduğundan ve karısı kör edilen kardeşinin intikamını almak istediğinden bu teklifi kabul etmiştir. Bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 191 dpn. 675.

194 Pachymeres'de Masour olarak geçen kişi, II. İzzeddin Keykavus'un oğlu Melik Masur'dur. Bkz. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Ankara 1981, s. 325.

195 Adramytteion, Edremit adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 19.

196 Sultan İzzeddin, Bizans ülkesinden kaçarken oğullarından biri İstanbul'da kalmış ve Hristiyanlığı kabul ederek Konstantin adını almıştır, ayrıca Sultan'ın İstanbul'da kalan bir de kızı vardır. Bkz. Osman Turan, *Keykavus II, İA, VI*, Eskişehir 1997, s. 642-645.; Turan, *a.g.e.*, s. 580.

197 Katalan askerlerinin yeni komutanı olan Berenguar de Rocafort döneminde gitgide daha çok Türk savaşçı paralı asker olarak Çanakkale Boğazını aşıyor-du. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 142.

198 Katalanlar, IX. Mikhaıl ile 1305 Haziranında yapılan çatışmada büyük bir za-fer kazanmıştır. Katalanlar, Raidestos kentinden korkunç bir öç almış, tüm halkı kadınlar da dâhil kılıçtan geçirmişlerdir. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 142; Daş, *a.g.e.*, s. 97.

199 II. Andronikos'un Melik Konstantin'i yeğeni prenses ile birlikte Biga'ya gön-dererek Melik İsak ile prensesin evliliğini gerçekleştirmiştir. İmparatorun bu evlilikteki amacı Melik'i Katalan-Türk ittifakını bozmak amacıyla kullan-maktır. Bkz. Öden, *a.g.e.*, s. 27.

kendisini destekleyen yandaşlarından bazılarını yanına alarak Çanakale Boğazını geçmek ve Türklerle boyun eğdirmekti²⁰⁰. Bu geçme işi için bir yol bulmuş, yanındakilerle yola çıkmış ve yalan söyleyerek Almugavarlardan ayrılan bazı Türkleri kandırmayı başarmıştı. Bu Türkler cesurca Katalan şeflere saldırıp onları hile ile öldürmüş ve İmparatorun gemilerine sığınmak için tüm güçleriyle kıyıya çekilmişlerdi. Fakat çok geçmeden onların farkına varan Almugavarlar vakitsizce ortalığa çıkıp bu kaçaklara saldırdılar; mücadele Eudumoplattanon'da geçmiş burda birçok Katalan ölmüş, ama bununla beraber iki yüz kadar Türk de hayatını kaybetmişti.

Türklerin hâlâ kendilerine karşı bir eğilimleri olduğunu gören Katalanlar, Melik İsak'ın, Türkopollelerin komutanı Tagchatziaris²⁰¹'in ve Melik İsak'ın öz kardeşi²⁰²'nin, ki abisine yardım etmekteydi, kendilerine teslim edilmesi şartıyla onlarla tekrar anlaşma yapacaklarını söylediler. Sonuçta bu adamlar Katalanlara teslim edildi: Katalanlar İsak'ı ve kardeşini kafalarını yere koyup kılıçla kellelerini keserek öldürdüler. Tagchatziaris'i ise tutukladılar. Bunun nedeni İsak'ı soyduklarında koltuk altında kendisine gönderilen İmparatorluk chrysobullu'nu(?) bulmalarıydı. Burada olası bir ihanet için sözler verildiği ve batıdaki Türk komutanlarının yanında Tagchatziaris'in de adının geçtiğini okudular. Bu yüzden de onu öldürmek yerine güvenilir bir hapishaneye koydular.

Buldıkları bu belge ile Türkleri kendilerine bağlayan Katalanlar: doğrudan Tzouroulou²⁰³'ya doğru ilerleyeceklerdi. Ancak Turkopolle komutanları hapishaneden çıkarılmadığı sürece onlara katılmayacaklarını bildirdiler. Bu istek kabul edilmişti, sonuçta herkes birbirine mecburdu; Katalanlar doğ-

ruca şehre saldırmak istiyorlardı ve bunun için adama ihtiyaçları vardı, adamların ise derdi kaçmaktı. Katalanlar sonunda şehre saldırmış ancak halkın direnişiyle karşılaşmışlardı. Gece olduğunda ise Tagchatziaris atının dizginlerini eline alarak tutulduğu kaleden yanındaki Türkopollelerle birlikte kaçarak, Tzarapes'in yanına varmak için Apros'a doğru yola koyuldu. Orada önceden yapılan anlaşmaya uygun olarak çok iyi karşılandı. Tzouroulou'da bırakılan Türklerle gelirse, onlar bu kaçıışı öğrendikten sonra kıyıdaki boş Latin gemilerinin bulunduğu öğrenince Anadolu'ya geçme umuduyla sahile doğru kaçmışlardı. Ancak bu olanları hoş karşılamayan Katalanlar kaçanların peşine düştü.

XIII/35 Trikokkia'nın²⁰⁴ Türkler Tarafından Alınması

Öte yandan doğuda özellikle İznik civarında durum dayanılmaz hale gelmişti çünkü Osman bölgeye büyük korku salmıştı, özellikle İmparatorun kız kardeşi Maria²⁰⁵ Osman'a ters davranıyordu. Bir keresinde İznik'e gelerek büyük bir kibirle tehditler savurmuştu ki, bu olay üzerine iç bölgelerden otuz bin kadar Türk batıya yollanmıştı²⁰⁶. Haber İmparatora ulaştığında İmparator elçiler yollayarak Osman'a çok miktarda değerli hediye yolladı, ancak bu durum bile Osman'ı yavaşlatmaya yetmemiş, o her durumda işe yarayan sağduyusunu kullanarak İznik'e saldırmıştı²⁰⁷, üzüm bağlarını söktü ve ekinleri yok etti; son olarak da İznik'i koruyan Karahisar'a saldırdı ve burayı etrafta bulu-

200 Bu kişi muhtemelen Pz. Hain'dir. Bkz. Öden, a.g.e., s. 24 vd.

201 Bu kardeşin ismi eserde verilmemiştir, ancak Hammer'e göre ismi Konstantin'dir. Bkz. Öden, a.g.e., s. 29 dpm. 119.

202 Tracpa'da bir eadist. Bkz. Pachymères, IV, s. 696 dpm. 54.

203 Apros, Tracpa'da bir eadist. Şimdiki Tekirdağ ili merkez ilçesine bağlı İmeriz. Bkz. Umar, a.g.e., s. 90.

204 Trikokkia, İznik'in güneydoğusunda bulunan ve şehri koruyan Karahisar'dır. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 151.

205 Maria, VIII. Mikha'il'in üvey kardeşidir. İmparator, Maria'yı eş olarak İhanlı Abaka Han'a vermiş, Abaka ölünce Maria Konstantinopolis'e geri dönmüştür. Bizanslılar onu Despina Mugulion, yani Moğolların hanımı olarak, Moğollar ise Despina Hatun olarak tanıyorlardı. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 150.

206 Maria, İmparator tarafından İznik'e gönderilmiş ve orada bulunan halkı Moğolların yardıma geleceği haberiyle canlandırmaya çalışmıştır. Bkz. Nicol, a.g.e., s. 150-151.

207 Osmanlıların İznik saldırıları için bkz. Aşık Paşazâde, s. 63 vd.

nan tüm Türklerin yardımıyla kuşattı; bu savaşçı adamlar özellikle de okçular uzun zaman bekledikten sonra hendekleri kazıklar, taşlar ve ağaçlarla doldurulmuş ve burası ele geçirilmişti; Osman büyük bir katliam yaptı ve Tatarların olası saldırılarını içinde kendine olan güveni sağlamlaştı.²⁰⁸

Yazın ortasında; İmparatorun yaklaşık on tane gemisi ordu komutanı Maruli'nin eşliğinde Thasos'a yollandı. Amcasına karşı sadakatsiz olan yeğen Manuel Zaccaria²⁰⁹ İmparatora son derece sadıktı, bu adam zamanında iki gemiyle denize açılmış, korsanlarla mücadele ettikten sonra adaya ulaşp Foça kalesini ele geçirmişti²¹⁰. Burayı yeniden inşa ettikten sonra sağlam bir kale haline getirmiş ve bu kaleden ayrıldığında adamları vasıtasıyla hakimiyetini korumaya devam etmişti. İşte bu yüzden İmparator gemileriyle beraber ordu komutanını buraya yollamıştı: Maruli'ye bu adaya yardım ederek kaleyi elde tutması konusunda güveniyordu, ayrıca civardaki Almugavarları kendine bağlaması hususunda da ona öğütler vermişti, çünkü Ferran Ximenis²¹¹'in ordusunda olan bir grup Enez'i kuşatmıştı. Ayrıca sürekli saldırı halindeydi: Enez kalesinin temelini kazmış, önce başarılı olamamış sonra teknisyenler yardımıyla çukuru sağlamlaştırmışlardı. Ancak aynı sırada kuşatılanlar da içeriden

sağ hatta doğru bir tünel kazdıklarından düşmanın karşısına çıkmışlar, yakalanmış ve yok edilmişlerdi.

Açıktan ölmek üzere olan Almugavarların acilen yiyecek bulmaları gerekmektedir. Bu yüzden de küçük gemiler hazırlanarak Boleron'a ulaşmak için Marica²¹² nehrinin diğer kıyısına doğru hızla yola çıktılar. Ancak denizde ganimet arzusuyla dolaşan İmparatorun gemilerine rastlamışlardı. Bu adamların artık tek isteği yeni kurbanlarına ulaşmaktı; eğer biraz yavaş takip etselerdi, Almugavarlar ırmağı aşacak ırmağın diğer kıyısına ulaşacaklardı ve bizimkilerin onları buradaki çıkışı olmayan akıntılar da yakalamaları çok daha kolaydı. Böylece ana karadan da yardım alamazlar, kurtuluş umutları da olmazdı. Ancak bizimkiler aç gözlü olduklarından onları hemen arkalarından daha ırmağı aşmadan takip etmişlerdi. Almugavarların hayatları tehlikeye girdiğinden ve İmparatorun gemileriyle mücadele edemeyeceklerinden ana karaya çıktılar; bazıları gemileriyle yakalanmış, ama çoğu kaçmayı başarmıştı. Yakalananlar kılıç kurbanı edilirken gemileri de yakıldı²¹³.

208 İznik kentine Moğolların yardıma geleceği haberi burada da söylenildiği gibi, Osman Gazi'nin daha çok gayret göstermesine neden olmuştur. Osman Gazi ve adamları 1307'de Karahisar kalesine saldırmış ve orayı da ele geçirmiştir. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 151; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 467; İnalcık, "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", s. 89-100; Turan, *a.g.e.*, s. 654.

209 Cenovalı Manuele Zaccaria bir denizcidir. Bu dönemde Bizans donanması olmadığından ve İmparator Türklerle uğraştığından Cenevizliler kendi hesaplarına denizlerde dolaşıp, çeşitli yerlere saldırıyorlardı. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 121-122.

210 Manuele Zaccaria ve kardeşi Benedetto Foça'yı ele geçirmenin yanı sıra, 1305'de o yakınlarıdaki Khios'u da zapt etmeyi başarmıştır. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 121-122; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 452-453; Öden, *a.g.e.*, s. 23. Eski ve yeni Foça, 1280'den itibaren Ceneviz mülkü olmuş, ancak 1455'de Osmanlıların eline geçmiştir. Bkz. Wittek, *a.g.e.*, s. 17 dpn. 40.

211 Ferran Ximeno de Arenos ve yaptıkları için bkz. Muntaner, CCXXII ve CCXXIII, s. 439 vd.

212 Marica diğer adıyla Hebros, Meriç ırmağına verilen addır. Bkz. Umar, *a.g.e.*, s. 309.

213 Sonuçta Katalanlar Trakya'dan ayrılmışlar ve Meriç'i geçmişlerdir; kimi onların, kendi yurtlarına döneceklerini, kimiye Athos Dağı'na saldıracaklarını söylemektedir. İçlerinden bazıları Kassandria'ya(?) varmış, ötekiler ise Tesalya'ya(?) doğru yola çıkmışlardır. Katalan Birliğinin bundan sonraki serüvenleri, Bizans İmparatorluğu tarihinden çok, Yunanistan'ın tarihiyle bağlantılıdır. Bkz. Nicol, *a.g.e.*, s. 144 vd. Athos Dağının bulunduğu, Ege Denizi'ne uzanan üç yarımada birincisi olan Aynaroz, Yunanistan sınırları içinde olmasına rağmen, "özerk" bir Ortodoks Ruhani Cumhuriyeti'dir. Yarımada'nın en yüksek noktası Athos Dağı'nın yamaçlarında, değişik milletlerden bin civarında Ortodoks papazı, manastır, kilise ve dağ evlerinde yaşamaktadır. Kutsal Athos Dağı'nın en parlak dönemine şahit olan 15. yüzyılda ise her birinde biner keşiş bulunan 30 manastır varken, 20. yüzyılın ortalarında, bu din adamlarının sayısı dört bine, manastırların toplamı da 20'ye düşmüştür. Bkz. Sema Doğan, "Ortaçağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları", *HÜEFD*, 20, Sa. 2, Ankara 2003, s. 73-89.

SONUÇ

Dünya tarihinin en önemli İmparatorluklarından biri olan ve yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmeyi başaran Bizans İmparatorluğuna öldürücü darbe, IV. Haçlı seferi ile vurulmuştur. 1203 senesinde Bizans başkentinin surları önüne varan Haçlı ordusu 1204'e gelindiğinde artık şehrin sahibi olmuş, 12 Nisan'da düşen şehir yeni bir İmparatorluğun yani Latin İmparatorluğunun kurulmasına sahne olmuştu. Bu dönemde Bizans İmparatorluğunun varlığı devam ediyordu. Nitekim Laskaris ailesi mensupları Batı Anadolu'nun büyük bölümünü kontrol etmeyi sürdürerek, İznik'te Nikea İmparatorluğunu kurmuşlardı.

İstanbul'da kurulan Latin İmparatorluğunun uzun ömürlü olmayacağı daha kuruluşundan belliydi. 1261 senesine gelindiğinde beklenen son gerçekleşti ve İznik imparatorlarından IV. İoannes'i tahttan indiren general Mikhail Palaiologos, VIII. Mikhail adıyla taç giydikten sonra, 1261'de İstanbul'a girerek Latin egemenliğine son verdi.

Bizans'ın başkentine yeniden kavuşmasına, harap olan şehrin yeniden sağlamlaştırılmasına ve Anadolu'daki bazı toprakların geri alınmasına rağmen Bizans İmparatorluğunun son iki yüzyıllık bir çöküş hikayesidir.

İmparatorluğun yeniden İstanbul'a taşınması ve VIII. Mikhail döneminde batıdaki mücadelelere ağırlık verilmesi doğu

sınırının savunmasız kalmasına neden oldu. XI. yüzyıldan itibaren Bizans'ın hâkimi olduğu Anadolu topraklarına akınlar yapan Türkler zamanla bu topraklara yerleşme fırsatı bulmuşlardı. Başta Türkler olmak üzere sınır komşularına karşı ülkesini savunmak isteyen Bizanslıların Venedik, Cenova ve Katalanlarla yaptıkları ittifaklar İmparatorlukta maddi olarak da büyük krizlere neden olmuştu. XIII. yüzyılın son yarısından itibaren Batı Anadolu hızlı bir şekilde Türkmenlerin hakimiyetine girmeye başladı. Bölgenin büyük şehirleri Türkler tarafından birer birer fethediliyordu.

1243 Köseadağ Savaşında Türkleri yenilgiye uğratan ve Türkiye Selçuklu Devletini egemenliği altına alan Moğollar, İran'a geçerek İlhanlı yönetimini kurmuşlardı. İlhanlılardan Hülâgu Han 1258'de Bağdat'ı alarak Halifelige son verdi. İlhanlılar, Suriye'yi işgalden sonra Mısır'a doğru ilerlemeye başlamış ancak Memlûklar buna izin vermeyerek İlhanlıları 1260'da Ayn Calût savaşında mağlup ederek Suriye'den çıkarmışlardı. İlhanlılar Memlûklar tarafından uğratıldıkları yenilgiler dışında savaş kaybetmemişlerdir.

Moğol istilası ardından yaşanan siyasal gelişmeler Selçuklular ve Türkmenler arasındaki dengeyi sarsmıştır. Selçuklu yönetiminin zayıflamasından faydalanan Türkmenler artık tamamen bağımsız hareket etmeye başlamışlardı. Bölgedeki Bizans halkının kendilerine yüklenen ağır vergilerden bıkmaları ve kendilerini yalnız hissetmeleri Türkmenlerle sıkı ilişkiler kurmalarına neden olmuştu. Bu şartlar altında kurulan ve yavaş yavaş tüm Batı Anadolu'yu saran Batı Anadolu Beylikleri Bizans'ın sonunu da hızlandırmışlardır. Zaman zaman Bulgarlarla ya da Altın Orda Hanlarıyla evlilik bağıyla sıkı ilişkiler kurmaya çalışan Bizans, Venedik, Cenova ya da Katalanlardan aldığı destekle de bir şey elde edememişti. Nitekim sonunda beylikler arasında sivriliş, bir cihan imparatorluğu kuracak olan Osmanlılar, 1453'de İstanbul'u fethederek ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarla uğraşan ve gücünü iyice yitiren Bizans İmparatorluğunun tarihe karışmasını sağlamışlardır.

Bizans tarih yazarlarından biri olan Pachymeres, eserin de 1261-1308 yıllarına değinmektedir. Eserin ilk altı kitabı VIII. Mikhail, sonraki yedi kitap ise II. Andronikos devirlerine aittir. Aynı zamanda 1255-1261 yılları arasını içeren bir girişte mevcuttur. Yazarın yaşadığı dönemi kaleme alması esere ayrı bir önem kazandırmıştır. Bu sebeple eseri XIII. Yüzyılın ikinci yarısı için değerli bir kaynaktır. Eser oldukça tarafsız bir şekilde yazılmıştır. Eserin değerlendirilmesi noktasında kullandığımız kaynaklar ve araştırma eserlerinde verilen bilgilerin eserde var olan bilgilerle çoğu zaman örtüşmesi kuşkusuz kaynağın güvenilirliğini arttırmaktadır.

Sonuç olarak Pachymeres'in, İmparator II. Andronikos'un 1259'da doğumundan başlayarak 1308'e kadar, kendi döneminin yarım yüzyılı kapsayan tarihini yazdığı eserinde, az önce bahsettiğimiz konuların hepsine değinmesi, eserin Türk tarihi açısından ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Ülkemizde son yıllara kadar pek ilgi görmeyen Bizans tarihi üzerine çalışmalar yapan araştırmacıların sayıları gün geçtikçe artmaktadır. Bizans'ın varlığını sürdürdüğü dönemin aydınlanmasının kendi tarihimizin aydınlanması açısından bir hayli önemli olduğu düşünüldüğünde, bu durum gerçekten memnuniyet vericidir. Bizans'ın son dönemi, Anadolu'daki Türk varlığı ve Osmanlı Devletinin kuruluşu açısından oldukça önem taşıyan çalışmamızda yer alan kayıtların, dönemin araştırmacılarına yardımcı olması en büyük isteğimizdir.

BİBLİYOGRAFYA

- Afyoncu, Erhan, *Sorularla Osmanlı Tarihi, I, İstanbul 2002.*
- Aka, İsmail, “Moğollar ve Timurlular Devri ile İlgili Türk Kaynakları”, *İran ve Türkiye Arasındaki Tarihi ve Kültürel İlişkiler Konulu Makaleler Mecmuası, I, Ankara 2002, Türk Tarih Kurumu, s. 55-67.*
- Akın, Himmet, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma, Ankara 1968.*
- Aksarayî, Kerîmüddin Mahmud, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr, yay. O. Turan, Ankara 1943, Türk Tarih Kurumu yay. Türkçe çev., Mürsel Öztürk, Ankara 2000.*
- Aktan, Ali, “Memlûk-Haçlı Münasebetleri”, *Belleten, LXI-II, Sa. 237, Ankara 1999, s. 411-453.*
- Al-Melik-Al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi, Türkçeye çev. Şerefüddin Yaltkaya, İstanbul 1941.*
- Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân, Hazırlayanlar Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç, Osmanlılarının Tarihi, İstanbul 2007.*
- Ayalon, David, “Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi”, *Türkçe çev. Samira Kortantamer, Tarih İncelemeleri Dergisi, Sa. IV, İzmir 1989, s. 211-247.*
- Ayönü, Yusuf, *Selçuklu-Bizans Münasebetleri (1116-1308), Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007.*

- Bal, Mehmet Sual, "Türkiye Selçukluları, Mısır Memlûkleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sa. 17, Konya 2005.
- Barthold, V. V., *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*, Haz. H. Dursun Yıldız, Ankara 1990.
- Barthold, Wilhelm, *Türk-Moğol Ulusları Tarihi*, Türkçe çev. Hasan Eren, Ankara 2006.
- Baştav, Şerif, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Esnasında Bizans ve Avrupa", *Belleten*, LXVIII, Sa. 251, Ankara 2004.
- Beldiceanu, Irene, "Pachymere et Les Sources Orientales", *Turcica*, 32, 2000.
- Boyle, J. A., *The Cambridge History of Iran Volume V: The Saljuq and Mongol Periods*, Cambridge 2001.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul 1984.
- Cheyne, Jean-Claude, *Bizans Tarihi*, Türkçe çev. İsmail Yerguz, Ankara 2008.
- Daş, Mustafa, *Bizans'ın Düşüşü*, 1. baskı, İstanbul 2006.
- _____. "Selçuklu Ülkesinde Bizanslı Mülteciler", *Toplumsal Tarih*, XIV, Sa. 94, Aralık 2000, s. 4-12.
- Delilbaşı, Melek, "Türk Tarihinin Bizans Kaynakları", *Cogito*, Bizans Özel Sayısı, İstanbul 1999, s. 339-351.
- Diehl, Charles, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, Türkçe çev. A. Göke Bozkurt, İstanbul 2006.
- Djusupova, Zarife, "Kırgız, Kıpçak ve Sasa Adı", *Uluslar arası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu Ekim 2004 Balıkesir*, Balıkesir 2005, s. 73-76.
- Doğan, Sema, "Ortaçağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20, Sa. 2, Ankara 2003, s. 73-89.
- Emecen, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001.
- Erdem, İlhan, "XIII.-XIV. Yüzyıllarda Akdeniz Ticaretinde Selçuk", *I. Uluslar arası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu Bildirileri*, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, İzmir 1998.
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007.
- _____. "Katalanların Anadolu'daki Faaliyetleri: 1304", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu, Bildiriler*, 18-20 Ekim 2004, Balıkesir, 2005, s.76-84.
- Estin ve Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, İstanbul 2003.
- Gregory Abû'l-Farac İbnü'l-İbrî (G. Barhebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, İngilizce'den Türkçeye terc. Ö. R. Doğrul, I-II, 2. Baskı, Ankara 1987.
- Grousset, René, *Bozkır İmparatorluğu Atilla/Cengiz Han/Timur*, Türkçe çev. M. Reşat Uzman, İstanbul 1980.
- Haldon, John, *Bizans Tarih Atlası*, Türkçe çev. Ali Özdamar, İstanbul 2007.
- Heath, Ian, *Byzantine Armies 1118-1461*, Londra 1995.
- Heyd, Wilhelm Von, *Yakın-doğu Ticaret Tarihi*, Türkçe çev. Enver Ziya Karal, Ankara 1975.
- Holt, P.M., "Memlûk Sultanlığında Devlet Yapısı", *Türkçe çev. Samira Kortantamer, Belleten*, LII, Ankara 1988, s. 227-246.
- Hopwood, Keith, "The Catalan Company in Anatolia and the Turkish Conquest of the Western Seaboard", *XIV. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri Ankara 9-13 Eylül 2002*, Ankara 2005.
- _____. "The Catalan in Anatolia and the Emirates of Menteşe and Aydın", *XIV. Türk Tarih Kongresinde Sunulan Bildiri*, Ankara 2002.
- İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, yay. A. Sadık Erzi, Ankara 1956; Türkçe çev. Mürsel Öztürk, I, Ankara 1996.
- İmber, Colin, "Osman Gazi Efsanesi", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.

- İnalçık, Halil**, “Osman Gazi’nin İznik Kuşatması ve Ba-
feus Muharebesi”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389), Tarih*
Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- _____, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, İs-
tanbul 2004.
- _____, “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Bey-
likleri, Bizans ve Haçlılar”, *Uluslar arası Batı Anado-
lu Beylikleri Sempozyumu Ekim 2004, Balıkesir 2005*, s.
20-42.
- Kanat, Cüneyt**, “Memlûkler’in Baybars Zamanındaki
(1360-1377) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyase-
tin Çukurova’nın Türkleşmesindeki Rolü”, *III. Ulus-
lar Arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyu-
mu)*, Bildiriler, Adana 1999, s. 423-434.
- Kanat, Cüneyt**, “Baybars Zamanında Memlûk – İlhanlı
Münasebetleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sa. XVI, İz-
mir 2001, s. 31-45.
- Kesik, Muammer**, “Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç
Arslan’ın İstanbul’u Ziyareti ve Türklerin Tarihte-
ki İlk Uçuş Denemesi (1162)”, *Belleten*, LXVI, Sa. 247,
Ankara 2002, s. 839-846.
- Kinnamus, John**, *Deeds of John and Manuel Comnenus*, İn-
gilizce çev., Charles M. Brand, New York: Columbia
university Press 1976; Türkçe çev., Işın Demirkent,
Ioannes Kinnamos’un Historia’sı (1118-1176), Ankara 2001.
- Koprıman, Kazım Yaşar**, “Mısır Memlûkleri”, *Doğuştan
Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, VI, İstanbul 1987.
- Kortantamer, Samira**, “Memlûklerde Devlet Yönetimi
ve Bürokrasi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sa. II, İzmir
1984, s. 27-45.
- Laiou, Angeliki E.**, *Constantinople and the Latins The Fo-
reign Policy of Andronicus II 1282-1328*, Cambridge-
Massachusetts 1972.
- Lefort, Jacques**, “13. Yüzyılda Bitinya”, *Osmanlı Beyliği
(1300-1389)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- Lemerle, Paul**, *Bizans Tarihi*, Türkçe çev., Galip Üstün, İs-
tanbul 1994.
- Mansel, Arif Müfid**, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 2004.
- Mercangöz, Zeynep**, “Bizans’ın Son Yıllarında Balıkesir
Yöresi”, *Uluslar arası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyu-
mu Ekim 2004, Balıkesir 2005*, s. 46-73.
- Merçil, Erdoğan**, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara
2000.
- _____, “Bizans’ta Selçuklu Hanedan Mensupla-
rı”, *XI. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler*, II, Ankara 1994,
s.709-721.
- Miller, William**, *The Latins in the Levant: A History of Fran-
kish Greece*, Cambridge University Press 1911.
- Muntaner, Ramon**, *Chronicle*, İngilizce çev. Lady Goode-
nough, Catalan Series Cambridge, Ontario 2000.
- Nicol, Donald M.**, *Bizans’ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, Türkçe
çev., Bilge Umar, 2. baskı, İstanbul 2003.
- Oldenburg, Wilbrand von**, *Reise nach Palestine und Kle-
inasien*, neşr ve Almanca çev. J. C. M. Laurent, Ham-
burg 1859; Türkçe çev. Mehmet Ersan, *Filistin ve Kü-
çük Asya’ya Seyahat*, İzmir 2000.
- Ostrogorsky, Georg**, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan,
Ankara 2006.
- Öden, Zerrin Günel**, “Bizans İmparatorluğu’nun Türkle-
re Karşı Alan ve Katalanlar İle İttifakı”, *İ.Ü.E.F.T.D.*,
Sa. 35, (1994) s.123-129.
- _____, “Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Me-
sud Hakkında Bazı Görüşler”, *Belleten*, LXI, Sa. 231,
Ankara 1997.
- _____, *Karasi Beyliği*, Ankara 1999.
- Özkuzugüdenli, Osman Gazi**, *Gazan Han ve Reformları
(1295-1304)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara
Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İs-
tanbul 2000.

- Pakhymeres, Georgios, *Relations Historiques*, I-II, notlar Albert Failler Fransızca çev., Vitalien Laurent, Paris 1984; IV, notlar ve Fransızca çev., Albert Failler, Paris 1999.**
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, Türkçe çev., Fikret Işıltan, Ankara 1992.**
- Sevin, Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara 2001.**
- Bertold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Türkçe çev., Cemal Anadol, Ankara 1957.**
- Sümer, Faruk, "Keykâvus II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25, İstanbul 2002, s.355-357..**
- Şeşen, Ramazan, "Camîu't-Tevarih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VII, s. 132-134.**
- Tekindağ, Şehabettin, *Berkûk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No.887, İstanbul 1961.**
- Telci, Cahit, 15-16.Yüzyıllarda Ayasuluğ Kazası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1999.**
- Tiesenhansen, W. De, *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, Türkçe çev. İsmail Hakkı İzmirli, İstanbul 1941.**
- Togan, İsenbike, "Çinggis Han ve Moğollar", *Türk Ansiklopedisi*, VIII, Ankara 2002, s. 235-255.**
- Togan, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Ankara 1981.**
- _____, "Reşid-üd-din Tabib", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, s. 705-712.**
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi: Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, İstanbul 1984.**
- _____, "Keykavus II, *İslâm Ansiklopedisi*, VI, Eskişehir 1997, s.642-645.**
- Turan, Şerafettin, *Türkiye- İtalya İlişkileri I: Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, İstanbul 1990.**
- Tyerman, Christopher, *God's War A New History of the Crusades*, Londra 2007.**
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar Türkiye'nin Tarihsel Coğrafyası ve Tarihsel Adları Üzerine Alfabetik Düzendeki Bir İnceleme*, 2. Baskı, İstanbul 1993.**
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal Büyük Selçukiler, Anadolu Selçukileri, Anadolu Beylikleri, İlhanlılar, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memlûklerdeki Devlet Teşkilatına Bir Bakış*, İstanbul 1941.**
- _____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.**
- Varlık, Mustafa Çetin, *Germiyan-oğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara 1974.**
- Vasiliev, A.A., *History Of The Byzantine Empire 324-1453*, Canada 1952.**
- Witteck, Paul, "Yazijioglu 'Ali on the Christian Turks of Dobruca", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XIV, 1952.**
- _____, *Menteşe Beyliği*, Türkçe çev. O. Ş. Gökyay, Ankara 1999.**
- Yakubovskiy, A. Yu., *Altın Ordu ve Çöküşü*, Türkçe çev. Hasan Eren, Ankara 1976.**
- Yuvalı, Abdulkadir, *İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri*, Kayseri 1994.**
- Yücel, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, 1991 Ankara.**
- Zachariadou, Elizabeth A., "Pakhymeres'e Göre Kastamonu'da "Amourioi" Ailesi", Türkçe çev. Zerrin Günel Öden, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sa. XVI, İzmir 2001.**
- _____, "Karasi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.**